

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ИНСТИТУТ ИСКУССТВ

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF
THE REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ARTS

КОМИТАС
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
ТОМ ДВЕНАДЦАТЫЙ
МУЗЫКАЛЬНО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ
НАСЛЕДИЕ

АРМЯНСКИЕ НАРОДНЫЕ ПЕСНИ
КНИГА ЧЕТВЕРТАЯ
«ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ СБОРНИК»
Часть вторая

Составление и комментарии
Р. Атаяна
Редакторы Р.Атаян, Г.Геодакян

КОМИТАС
The Complete Works
Volume Twelve
MUSICAL ETHNOGRAPHIC HERITAGE

ARMENIAN FOLK SONGS
Book 4
“Ethnographic Collection”
Part two

Compilation and commentaries R. Atayan
Edited by R. Atayan
G. Geodakyan

Издательство «Гитутюн» НАН РА, Ереван
“Gitutjun” Publishers, Yerevan
2003

Կ Ո Մ Ի Տ Ա Ս
ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ
ՏԱՄՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ-ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ
Գիրք Դ

«ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ»
Մաս երկրորդ

Կազմեց և ծանոթագրեց՝
Ռ.Աթայան
Խմբագիրներ՝ Ռ. Աթայան, Գ.Գյողակյան

ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն
Երևան 2003

ԴՏՀ 78(479.25)
ԳՄԴ 85.313(2Հ)
Կ - 685

*Հրատարակության ծախսերը հոգացել է Գլենդեյլյի (ԱՄՆ)
Լարք երաժշտական ընկերակցությունը, որի համար Արվեստի ինստիտուտը
իր երախտագիտությունն է հայտնում այդ հիմնադրությանը և նրա ղեկավար՝
պատվարժան պրոֆ. Վաչե Պարսումյանին*

*The Institute of Arts expresses deep gratitude
to the Lark Musical Society of Glengale (California, USA)
and its Director, prof. Vatsche Barsoumian
for their financial support
to carry out the publication of this volume.*

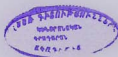
Կ 4905000000
703(02) -2000

ԳՄԴ 85.313(2Հ)

ISBN 5-8080-0465-9

© ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ

Կոմիտասի երաժշտաազգագրական ժառանգությանը ներկա Դ գիրքը (Երկերի ժողովածու, հատոր Տասներկու) ընդգրկում է «Ազգագրական ժողովածուի» երկրորդ կեսը (համապատասխան հավելումներով), կոմիտասյան դիվանի 316, 314 միավորներից բաղկած ինքնագիր ժողովրդական երգեր և երգեր գրառված 1913 թ. Արևելյան Հայաստանում: «Հավելված»-ում դրված են երաժշտագետի աշակերտների ձեռքով գրված մեզ հասած մի շարք երգեր (326):

«Ազգագրական ժողովածուի» երկու հատվածների մասին (ձեռ. թիվ 302 և 317) մամուլամատուցումը գրված է Երկերի ժողովածուի նախորդ հատորի նախաբանում: Այստեղ գետնից վեր բերված որոշ նյութեր պահպանվել են որպես տարանջատված գրառումներ: Դրանցում երբեմն համընկալում են նույնպիսի թղթերի վրա, մույն ձևով գրանցված երգերի ինչ-ինչ փոքրաքանակ խմբակցություններ: Այդպիսիք են, օրինակ, 314 կապոցի 1-15 թերթիկները, 16-22 և 52-ը, 23-26-ը, 29 և 73-ը և այլն: Պետք է ենթադրել՝ երբևէ սրամբ տարբեր մեծության ամբողջությունների մասեր են եղել, թերևս ունեցել են համապատասխան շապիկներ, որոնց վրա, հավանաբար, գրված է եղել, թե որ ժամանակի ու որ վայրի գրառումներ են և ինչ նպատակով կամ հիմունքով են միավորված եղել: Ցավոք, նյութերի ներկա վիճակում նման հարցեր պարզաբանելը հնարավոր չէ: Չմայած դրան, հատորում նյութերը դասավորելիս նման խմբակցությունները մենք նկատի ենք ունեցել:

Թ. 316-ը ամբողջական տետր է, պարունակում է 24 երգ, որոնցից դուրս թողնելով 2-ը, որ 302-ում նույնությամբ կան, գետնից ենք 22-ը: Այս երգերը հավաքված են միևնույն վայրում (Շիրակի Մահմուդջուղ, այժմ՝ Շիրակի մարզի Պեմզաշեն), և արդեն դրանով իսկ ուսումնասիրության առումով տետրը հատուկ հետաքրքրականություն ունի: Նյութից դատելով՝ Կոմիտասը Մահմուդջուղում նաև մի հետաքրքրական փորձ է արել:

Հայտնի է, որ մա իր գրառած երգերը տարբեր վայրերում և տարբեր ժամանակներից ու նորից երգել էր տալիս մույն խոսքերի մեղեդիական մոր մեկնաբանումներ, մույն մեղեդիների նորաբանող շարադրություններ գտնելու և միմյանց հետ համեմատելու նպատակով: Այս դեպքում նրա ուշադրության առարկան է եղել Արևելյան Հայաստանում գյուղական երիտասարդության (հատկապես աղջիկների) շրջանում ամենատարածված ու սիրված քառյակներից մեկը՝

Միրել են սերն երեսին,
Անբառան թերն երեսին...

Արդյունքը, կարելի է ասել, ստացվել է փայլուն՝ այս խոսքերով հանկարծաբանված կամ վաղուց իսկ իմացած մեղեդու 9 հաջորդված տարբերակներ, որոնք ունեն ելեշային ոճի ըմդիամուլ գծեր, քայց և քավարար ինքնատիպություն, համապատասխան յուրաքանչյուր երգողի ճաշակին, հնարամտությամբ, երևակայությամբ... Հնարավոր է, որ բոլոր 24 երգն էլ, բոլորն էլ սիրո քնարական երգեր, նման ձևով «պատկերված» են եղել, որովհետև զրեք բոլորն էլ երգվել են տարածված քառյակներով:

Թ. 314-ը «դաշտային գրառումներ» պարունակող բազմազան թերթիկների դիվանում գոյացած հավաքածու է, կան երգեր, որոնց տարբերակները հանդիպում են Կոմիտասի այլ գրառումներում նույնպես: Առաջին կեսի թագմածանր երգերի մեջ իր տեսակով ու բովանդակությամբ առանձնանում է «Այս, երեսի են ձեռի, բաճերիկ սարեր»՝ ամենայն հավանականությամբ Մուշից Արևելյան Հայաստան գաղթած ազատարտասանական ոճի երգը, պարզապես ասեղը: Կան 1904 թվականի գրառումներ, իրականացված նշանավոր Նախտ բիժայի (Նահապետ Արքաիմյան) երգածից (նրա մասին գրվել է «Մասան ծոեր») վեպի երգերի և 317 տետրակի կապակցությամբ, որոնցից մի քանիսը Կոմիտասը տեղափոխել է 302 ժողովածու (տես թ. 263, 268, 278, 295, 297): Դրանց թվում է նաև «Մոկաց Միրզա» երգը, որի գրառումը գետնից ենք «Ժամրային» ժողովածուում:

Նույն 314-ում կան ժամրային առումով քնորոշ և քացառիկ այլ մուշներ եւ (բուրդ գզեր, ձավար ծծեծել, հարսամիջի): Այդ երգերից մի քանիսը գրված են «Ժամրային» ժողովածուին պատկանող թերթիկների վրա և մի քանիսի մասին

զանազան տեղեր նշված է նույն ժողովածուում զետեղելու մասին, և մենք ըստ այնմ տեղափոխել ենք Երկերի ժողովածուի 10-րդ հատորը: Հիշատակենք մաս «Հով Էրեք, սարեր» երգի մի պարզագույն տարբերակ (ընդամենը մեկ նախադասություն) և «Գարուն ա» երգի եղանակի մի մտանակ, որ ցույց են տալիս, թե որքան «սովորական» են այն ելեջմերը, որոնցով հյուսվել են այդ բացառիկ արտահայտիչ երգերը:

314 կապողում պահվող պարերգերից մեկը՝ «Եկին, եկին Մոկաց խարսներ» վերջումակամ գրառում ունի, ինչի վրա պետք է կանգ առնել:

Կոմիտասը ծայնագրող սարք չունի և այն ժամանակ հագիվ թե կարող էր քիչ թե շատ պարզորոշ պատկերացնել, որ հնարավոր է ժողովրդական ինքնապալիս խմբապարի մի ամբողջ տեսարան և՛ նկարահանել, և՛ հնչյունագրել: Չմայան դրան, հերքուստ պահանջ է զգացել տվյալ խմբապարի թեկուզև միայն երաժշտական ընթացքը գոնե իր գլխավոր բաղկացուցիչներով արձանագրել: Եվ ստացվել է «Հառիճի նշանավոր «Աման, Թեյլո» պարային տեսարանի ծայնագրության» միշտ է, համեմատաբար փոքր չափանիշներով, բայց հաջող կրկնությունը: Հենց այդ էլ լավ է, որ «Հառիճի» չի մտացել որպես մի եզակի օրինակ, քանի որ մնան երգա- ման պարաստեղծությունը հայ գեղջուկի կյանքի քնորոշ երևույթներից է:

Ամշուշտ, կրկնությունը բացարձակ չէ: Եթե «Աման, Թեյլո»-ի դեպքում եղանակների բուն գոյացման ու զարգացման ողջ ընթացքն է արտացոլված, այստեղ մեկ հաստատում, «պատրաստի» եղանակի տարբերակման պրոցեսն է անդրադարձված: Ամենայն հավանականությամբ պարի եռանդը գնալով աճել է, և «օժանդակ» հնչյուններով համեմատորեն զարդարված այդ մեղեդին, տեմպի արագացման հետ, մասամբ կորցրել է «զարդարանքը»: Մակայն հարստացել է ծայնակարգային բովանդակությամբ. սկզբի վիճակն մասնոր հնգալարին փոխարինել է հոնիակնան, հետո գոյացել է ծայնակարգային-տոնայնական շեղում դեպի 2-րդ աստիճանի, կիսատոնային ձգտող հնչյունով միները, ապա մախկին հիմնահնչյունի վրա գոյացել է «համանուն միներ» և, ըստ երևույթին, այդ միներ շեղումները (քանի որ և՛ կվարտային օժանդակ հեմակնտով, և՛ իջեցված 5-րդ աստիճանով միներները սովորական երևույթ են) եղանակը վերջնականապես բերել են գլխավոր սառորին-տեղերային միներին՝ («զուգահեռ միներ», վերևում՝ առանց 6-րդ աստիճանի, ներքևում՝ հիպոդորիական). ծայնակարգային-տոնայնական մի անցում, որ տեղի ունի շատ երգերում (ինչպես, օրինակ, «Չիմար ես, կեռանալ մի»): Միևնույն է, ինչպես էլ մայենք այս երևույթին՝ փոքր ծավալներում ստեղծված ծայնակարգային քնորոշ օրինաչափությամբ տարածում (զարգացում, ընդարձակում) համեմատաբար մեծ ծավալի սահմաններում, թե համեմատաբար մեծ ծավալում մշակված ծայնակարգային զարգացման պրոցեսի յուրատեսակ «կոմպակտավորում», երկու դեպքում էլ գործ կունենանք հայ գեղջուկի բնատուր երաժշտական մեծ շնորհի մի վարպետության դրսևորման փաստի հետ:

Կոմիտասի գրառած «Եկին, եկին Մոկաց խարսներ» ծիսական (ուխտագան-ցության) այս ավանդական պարերգը կա նրա այլ բնագրերում և այլևայլ տարբերակներով ևս: Ներկա տարբերակը հետաքրքրական ու կարևոր է հենց նրանով, որ, ի վերջո, ժողովրդական գեղարվեստական կյանքի մի բավականին տևական պրոցեսի հնչյունային բովանդակության նկարագրություն է:

Կոմիտասի երաժշտագագրական ժառանգության ընդհանուր համակարգման մեջ 314 կապիչ երգերը մենք ներկայացրել ենք այստեղ որպես «Ժողովածու Ուրբորդ. Տարանջատ գրառումներ»:

Կոմիտասի դիվանում պահվող մի շարք նյութերը այս թե այն կերպ առնչվում են նրա աշակերտների հետ: Մյուսը հնգագիծ նոտաթերթերով ինքնաշեն տեղադրված կամ առանձին թերթեր են, որոնց վրա եվրոպական ծայնագրությամբ գրված են մեծ մասամբ ժողովրդական, երբեմն էլ հոգևոր երգեր և ի սկզբանե եղել են Կոմիտասի թղթերում. թիվ 331՝ վերնագրված է՝ «Հովհաննես Բարսեղյան. Տեղի եվրոպական երաժշտության. 1904, 25/10», թիվ 327՝ «Տեղի երաժշտության. Հ. Հայրությունյան», թիվ 319 և 326՝ տարբեր ձևադրերով գրված թերթերի փոքրիկ հավաքածուներ: Երբեմն դրանք՝ գլխավորապես ժողովրդական երգերը Գևորգյան ճեմարանում ծայնագրության դասերին հետևյալիս ընդհանրացած անվանումով՝ սովիճիդի դասերին) Կոմիտասի քանավոր կերտարումով աշակերտներին տրված թեղադրություններ են, իսկ հոգևորները՝ հայկական նոտագրությունից եվրոպականի փոխադրելու վարժություններ: «Թեղադրության» նյութերը ընդգրկում են Կոմիտասի և՛ իրն գրառումներից, և՛ թիվ 317-ում դրված եղանակներ, ինչպես՝ «Նամիկ, մամանիկ», «Դեմ, դոմ, գյուլում յար»,

«Թագվոր, բարով» երգի ելեջային և հատկապես ռիթմական տեսակետից (անշուշտ, մեթոդական նպատակներով) պարզեցված մի շարադրություն և այլն: Այլ դեպքերում դրանք ներկայացնում են Կոմիտասի հանձնարարությունը երաժշտության մեջ առաջադիմաձ աշակերտներին՝ այսինչ կատարողից ձայնագրել այսինչ երգը (դրանցից է, օրինակ, «Վարդ, գրե չըմ սիրի», որ գրառել է ՀՀարությունյանը): Կան նաև աշակերտների ինքնուրույն ձեռնարկած գրառումներ (ուսուցիչը իր կարող աշակերտներին խորհուրդ էր տալիս ամռանը, գյուղերը վերադառնալով, երգել հավաքել): Բոլոր դեպքերում դրանք կապված են Կոմիտասի հետ, հաճախ կրում են մրա սուղումներն ու դիտողությունները: Այսօր այդ նյութերը ճշգրիտ «տեսակավորել» գրեթե հնարավոր չէ, գուցե և պետք է չէ (հավելենք, որ այն ժամանակ «ժն» և «քո»-ի խնդիր չի եղել, եղել է հնարավոր միջոցներով ավելի շատ գեղջուկ երգեր հավաքելու *ընդհանուր խնդիրը*): Այդ երգերի մի մասը մեզ է հասել երկու գրությամբ՝ Կոմիտասի և աշակերտների: Հատորում, քնականաբար, մենք դրել ենք Կոմիտասի գրառումները: 17 երգ մեզ են հասել (կամ առաջ՝ միայնակ հայտնաբերված են) միայն աշակերտների ձեռքով գրված, որոնք մենք գետնեղել ենք հատորի «Հավելվածում»:

1913 թ. հունիսի 9-ին (հին տոմարով) Կոմիտասը Կ.Պոլսից Փարիզ Բ.Բարա-յանին գրել է՝ «Այս շաբաթ օր ես գնում եմ Կովկաս» երգի հավաքելու, կմնամ մինչև սեպտեմբեր, երբ կդառնամ Կ.Պոլիս: Որոշակիորեն կարոտել էր իսկական հայրենիքին, ընկերներին և արարատյան ժողովրդական երգին: Եջմիածնից դարձյալ Բարա-յանին օգոստոսի 7-ի նամակում գրել է՝ «... Ծնե եկել մնալու... այլ մատենադարանում աշխատելու և գեղջուկ երգեր հավաքելու: Առաջին գործն վերջացրի, երկրորդն էլ վաղը են սկսելու»:

Երգեր հավաքելու սկսել է օգոստոսի 9-ին (առաջին գրառման տակ հին տոմարով գրված է՝ 27 հուլիս): Կարճ ժամանակի ընթացքում հասցրել է քազմաթիվ վայրերում լինել, եղել է Սուրմալուի, Գառնիբասարի, Եջմիածնի, Կոտայքի, Նոր Բայազետի, Շիրակի, Աբարաթի և այլ գավառներում, այցելել է հայ գեղջուկ երգերի նշանավոր բնակավայրեր՝ Էվջիլար, Կողբ, Ալեղամարտ, Հայխլերիս, Գողթ (Գեղարդի մոտ), Ալաիկաս, Օշական, Կողիսթուլաղ, Դավալու, Հառին, Շահիրադ, Դազմափար, Մոլլա Բայազետ գյուղերը, գրառումներ է արել նաև բուն Վաղարշապատում թե՛ տեղացիներից և թե՛ տարրեր վայրերից եկածներից, մասնավորապես վանեցի գաղթականներից, Մասիսի քրդերից և այլն:

Այս անգամ 1913-ին Կոմիտասն ինքը գրելիք նյութը ավելի ևս խստորեն ընտրել և գրի է առել իր համարակալումով՝ ընդամենը 70 երգ: Այդ երգերից 60-ը (ձեռագիր թիվ 304) հրապարակվել են «Կոմիտաս, Ազգագրական ժողովածու, Բ հատոր»-ում (կազմող՝ Մ.Աղայան, խմբագիր՝ Զ.Բուշնարյան, Ե., 1950, էջ 49-97, քթ.39-98): Մնացած 10 երգը մենք հրատարակել ենք ՀՄՄՀ ԳԱ Տեղեկագրքում, թիվ 11, 1964, էջ 59-74: Այս երգերը Կոմիտասի հին գրառումների հետ համեմատությամբ, ազգագրական գրեթե նույն շրջաններից, բայց ավելի ուշ են հավաքված, ներկա հրատարակության մեջ նույնպես պահպանեցիք որպես ինքնուրույն ժողովածու:

Հայատառնում իրականացված այս վերջին գրառումները («Ժողովածու ինքնեղբոր») առանձին հետաքրքրականություն ունեն նախ համեմատական ուսումնասիրության առումով: Սակայն, անկախ դրանից էլ, այդ ժողովածուում գիտական-գեղարվեստական զգալի արժեք ունի. նրանում կան հուսկական լարվածությամբ առանձնացող, լայնածոր մեղեդիներով ընդարձակ երգեր, մի շարք երգեր առանձնապես հետաքրքրական են կիրառված արտահայտչամիջոցներով՝ ձայնակարգային և կշռուքային կազմով: Բազմազան ու ընդգրկում է երգերի բանաստեղծական խոսքի թեմային շրջանակը: Այդ երգերից 14-ը կազմել են Կոմիտասի վերջին տարիների ստեղծագործական աշխատանքի նյութը, դրանք նա մշակել է, գետնեղել իր խմբիդպային սյուլիտներում, կատարել «Հայ գուսան» երգչախմբի համերգների ընթացքում:

Ներկա հատորում գետնեղված երգերը (թթ. 302, 317, 314, 316 և այլն) հրատարակվում են առաջին անգամ: Բացառություն են կազմում 1913 թ. գրառումները, որոնք, ինչպես արդեն նշելիք, լույս են տեսել 1950 թ. :

Երգերը ներկայացված են խմբագրական նույն կանոններով, ինչպիսիք կիրառված են Նրկերի ժողովածուի մյուս բոլոր հատորներում:

ՈՒՐԵՐՏ ԱՅԹԱՅՆ

PREFACE

This fourth book of Komitas's musical-ethnographic heritage (The Complete Works, Volume Twelve) includes the second half of the "Ethnographic Collection (with corresponding additions), autographic folk songs extracted from units 314 and 316 of Komitas's archives and songs recorded in Eastern Armenia in 1913. Songs (unit 326) preserved in records made by Komitas's pupils are placed in the Supplement.

The preface of the previous volume of the Complete Works presents the Ethnographic Collection (manuscript no. 302) at large. Notebook No. 317, small in volume but rich in themes, actually continues this collection. It contains various lyrical songs of love, songs of fortune-telling, recruitment, wandering, labour and finally wedding songs and dance-songs. Like Notebook No. 302, No. 317 also contains exceptional folk creations, including the famous dramatic song-monologue "On Alagyaz high mountain" (175), recorded in the village of Koghb, and the wedding song "Rose, I don't love you" (185, 186). Komitas's remark that wedding songs differ from contemporary folk songs in their melody, and that this is explained by their deep antiquity, seems to primarily refer to this very song. One of the other most remarkable wedding songs is "Oy, oy, they are taking me to foreign lands" (172), imbued with deep emotions. Of particular scientific interest is the plough-song "Ho, ho, bullock, my dear" (187) that has a certain connection with Armenian spiritual songs.

Bundle 316 is a complete notebook with 24 songs, of which we have placed 22, leaving out the two songs repeating the ones in 302. This manuscript is of special interest because these songs were gathered in the same place (the village of Mahmudjugh in Shirak, the presentday village of Pemzashen in the Shirak region). Judging from the material, Komitas also carried out an interesting experiment in Mahmudjugh.

It is known that in different places and at different times, Komitas repeatedly searched for and recorded versions of songs already gathered in order to find and compare new melodic interpretations of the same texts and new versions of the same melodies. In this respect, one of the most popular quatrains among the village youth, especially young ladies, in Eastern Armenia ("I loved an innocent maid") became the object of his interest.

The result, it may be said, was brilliant: the words gave rise to nine successful versions of improvised melodies and those known long before, which have common features in melodic style and sufficient originality conforming to each singer's taste, resourcefulness and imagination (189, 203-208, 215, 219, 252). It is possible that these 24 songs, all lyrical songs of love, were thus "ordered" as all of them were sung based on popular quatrains.

Manuscripts in Bundle 314 comprise a collection that took shape within the archives of various pages with "field records"; there are songs here, versions of which can be found in other records by Komitas. Among the first part of the multi-genre songs, "Ah, I envy you, high mountains" (241) stands out in its type and content. It is a free-declamatory style song, simply a recitative, which most probably migrated to Eastern Armenia from Mush.

In the same bundle of manuscripts (314), there are also other typical and exceptional examples of genre: songs of mortar, wool-carding; wedding and comic songs ("Forty coins", 27).

One of the dance-songs, preserved in Bundle 314 ("The Mok brides are coming", 242-243) has an analytical nature, which should be dwelt upon in particular.

Komitas did not have any recording equipment; he could hardly have imagined then that it would be possible to record both the sound and image of an entire scene of a spontaneously emerging folk circle-dance. In spite of this, he felt an inner urge to capture at least the musical course of the basic components of a given dance-song. This resulted in a successful repetition of the notation of the famous dance scene "Aman, Tello", recorded in Harich,¹ though on a comparatively small scale. It is good that the record made in Harich did not remain the only example, as similar song and dance creativity characterizes the life of Armenian peasantry.

Of course, the repetition is not literal here. While "Aman, Tello" reflects the whole process of the formation and development of melodies, here the process of varying one stable, "ready-made" melody is observed. In all probability, the fervor and energy of the dance gradually grew, and this melody, modestly decorated with "auxiliary" sounds, partly lost its "ornamentation" with an acceleration in tempo. Nevertheless, it gained a remarkable modal diversity. However we look upon this phenomenon - as a development, enlargement or expansion of a typical modal regularity elaborated in smaller volumes, or as a peculiar "précis" of the evolving mode developed within a comparatively large volume - it deals with the manifestation of the natural musical gifting and mastery of the Armenian peasant.

The traditional ritual dance-song of pilgrimage "The Mok brides are coming", recorded by Komitas, is found in various versions of his other manuscripts as well. The present version is interesting and important in that it finally presents the sound characteristics of a certain and rather long process in artistic folk life.

In the general systematization of Komitas's musical-ethnographic heritage, the songs of Bundle 314 are presented here as "Collection Eight. Individual Records".

A number of materials kept in Komitas's archives are somehow connected with his pupils. These are small five-lined, self-made notebooks or separate sheets, where mostly folk songs, and sometimes spiritual songs, are recorded in European notation. They were in Komitas's papers from the very beginning. Manuscript no. 331 is entitled "Hovhannes Barseghian. Notebook of European Music, 1904, 25/10". Manuscripts nos. 319 and 326 are small collections of pages written in different handwriting. Sometimes these are basically dictations of folk songs given to his pupils during his own performance at notation lessons at Gevorkian Seminary (solfeggio lessons, in present understanding). The spiritual songs were used as exercises to transfer Armenian notation into the European. "Dictation" material includes both Komitas's old records and melodies from manuscript no. 317, such as melodically and especially rhythmically simplified versions of songs that pursued methodical goals. In other instances, this material presents Komitas's assignment to his advanced pupils to record a song from a performer (this is exemplified by "Rose, I don't love you", recorded by H. Harutiunian). There are also records that pupils initiated by themselves (the teacher used to advise his capable students to gather songs on returning to their villages in the summer). In all cases, these records are connected with Komitas and often contain his corrections and remarks. Today it is not possible to exactly systematize these materials, and perhaps, it is not even necessary (let us add that in those times there was no problem of "mine" and "yours"; there existed a *common cause* of gathering as many folk songs as possible with the available means). Some of these songs have come down to us in two recordings - by Komitas and his pupils. Naturally, the volume includes records by Komitas. Only

¹ See Komitas, *Essays and Articles*, English translation by Vatsche Barsoumian, Drazark-Press, Pasadena, 2001, pp. 24-32.

seventeen songs have come down to us (or have been found until present) in his pupils' handwriting, and they comprise the Supplement of the present volume. On June 9, 1913 (according to the old calendar) Komitas wrote from Paris to M. Babayan: "I am going to the Caucasus this Saturday to gather songs; I shall stay until September and return to Constantinople". He had definitely missed his motherland, his friends and Araratian peasant songs. On August 7, he again wrote to Babayan from Echmiadzin: "I have not come to stay... but to work in the library and to gather peasant songs. I have finished the first job, and I shall begin the second one tomorrow".

He started gathering songs on August 9 (the first record dates from July 27, according to the old calendar). He managed to travel to numerous places in a short time: to the provinces of Surmalu, Garnibazar, Echmiadzin, Kotayk, Nor Bayazet, Shirak, Abaran and others, to visit the famous settlements of Armenian peasant songs: the villages of Edjchilar, Koghb, Alighamarlu, Hakhveris, Goght (near Geghard), Alapars, Oshakan, Kerkhbulagh, Davalu, Harich, Shahriar, Ghaznapar, Molla Bayazet. He also made records in Vagharshapat, from both locals and people from other places, in particular from the Van emigrants and the Masis Kurds.

At this time, in 1913, Komitas himself made a very strict choice of the material to be recorded, and he numbered it himself (70 songs in all). Sixty of these songs (manuscript no. 304) were published in "Komitas. Ethnographic Collection, Volume Two" (compiled by M. Aghayan, edited by C. Kushnarian, Yerevan, 1950, pp. 49-97, songs nos. 39-98). The remaining ten songs were published in the Herald of the Academy of Sciences of the Armenian SSR, no. 11, 1964, pp. 59-74.

These songs, gathered later than the older records by Komitas, are from almost the same ethnographic regions and have been preserved as a separate collection in the present publication.

These latter records made in Armenia ("Collection Nine") are not only of special interest for comparative studies, but this collection also has considerable scientific-artistic value. Indeed, it comprises expanded songs with prolonged, emotionally intense melodies, and a number of songs are of special interest due to the expressive means applied, i.e. mode and rhythmic structures. The themes of the poetic texts of the songs are diverse. Fourteen pieces from this collection comprised the material of Komitas's artistic activity of the last years; he developed them, placed them in his choir suites and performed them at the concerts of his choir "Armenian Gusan".

The songs are presented under the editorial rules applied in all the other volumes of the Complete Works.

ПРЕДИСЛОВИЕ

Настоящая четвертая книга музыкально-этнографического наследия Комитаса (Собрание сочинений, том двенадцатый) охватывает вторую половину "Этнографического сборника" (с соответствующими дополнениями), автографы народных песен, взятых из архива Комитаса (рукописи под номером 316 и 314) и песни, записанные в 1913 году в Восточной Армении. В "Приложении" помещены песни (рукопись под номером 326), сохранившиеся в записях учеников Комитаса.

Об "Этнографическом сборнике" (рукопись 302) подробно написано в предисловии предыдущего тома Собрания сочинений. Небольшая тетрадь N317, по существу являющаяся непосредственным продолжением этого сборника, довольно богата по своему тематическому содержанию. В ней представлены любовно-лирические, гадальные, рекрутские, скитальческие, трудовые, свадебные песни и песни-пляски. Как и тетрадь 302, тетрадь 317 содержит редкие образцы народного творчества. Таковыми являются, например, записанная в деревне Кохб известная драматическая песня-монолог "На высокой горе Алагяз" (175), свадебная песня "Роза, не полюблю я тебя" (185, 186). Замечание Комитаса о том, что свадебные песни своей мелодикой отпочкаются от современных народных песен и что это объясняется их глубокой древностью, как будто более всего относится именно к этой песне. Примечательна и свадебная песня "Ой, ой, уводит на чужбину" (172), отмеченная глубокой эмоциональностью. Особый научный интерес представляет и шутливая песня "Хо, хо, вол мой" (187), которая обнаруживает определенное родство с армянскими духовными песнопениями.

Рукопись 316 представляет собой целостную тетрадь, содержит 24 песни, из которых 22 помещены в настоящем томе. Эти песни собраны в одной и той же местности (в деревне Махмудчух Ширака, ныне - деревня Пемзашен Ширакского района), и уже этим данная рукопись представляет особый интерес для изучения. Судя по материалу, Комитас в Махмудчухе поставил также один интересный эксперимент. Известно, что он в различных местностях и в различное время снова и снова искал и записывал варианты уже собранных им песен с целью нахождения новых мелодических интерпретаций одних и тех же текстов, новых вариантов тех же мелодий, и сравнения их друг с другом. В данном случае объектом его внимания стало одно из самых распространенных и любимых четверостиший в Восточной Армении, в среде сельской молодежи (особенно девушек).

Результат, можно сказать, получился блестящим - на эти слова записано 9 удавшихся вариантов симпротизированных или давно известных мелодий песни «Полюбил я девушку невинную» (189, 203-208, 215, 219, 252), которые имеют общие черты мелодического стиля, но и достаточное своеобразие, соответствующее вкусу, изобретательности и воображению каждого исполнителя. Возможно, что все 24 песни (и все любовно-лирического характера) были подобным образом "заказаны", потому что почти все были спеты на распространенные четверостишия.

Связка рукописей под номером 314 включает собрание различных листочков, содержащих "полевые записи". Здесь есть песни, варианты которых встречаются также и в других записях Комитаса. Среди разножанровых песен первого раздела своим типом и содержанием выделяется песня "Ах, завидую вам, высокие горы" (241), свободно-декламационного, речитативного склада песни, попавшая в Восточную Армению из Муша. В том же собрании рукописей (314) есть и другие в жанровом отношении характерные и редкие образцы - песни ступы, чesальные, свадебные, лирические, шуточные песни. Запись одной из песен-плясок, хранящихся в вышеуказанной связке (314), "Идут, идут Мокские невесты" имеет *аналитический* характер, о чем следует сказать особо.

Комитас не имел звукозаписывающей аппаратуры и в то время он едва ли мог представить, что возможно сделать и звукозаписи целой сцены спонтанного возникновения народной круговой пляски. Несмотря на это, он чувствовал внутреннюю потребность зафиксировать хотя бы только музыкальное развертывание данной песни-

пляски, пусть лишь на уровне главных компонентов мелодии. И получилось удачное повторение потной записи знаменитой плясовой сены "Ой-ой, Телло", записанной в Ариче*, правда, в сравнительно малом масштабе. Это и хорошо, что запись, сделанная в Ариче, не осталась в единственном числе, ибо подобное песнетворчество, а также и плясотворчество - характерное явление в жизни армянского крестьянства.

Безусловно, повторение здесь не абсолютное. Если в случае с "Ой-ой, Телло" отражен весь код возникновения и развития мелодических образований, то здесь показан процесс варьирования одной устойчивой, "готовой" мелодии. По всей вероятности задор, энергия пляски постепенно возрастали, и эта мелодия, скромно украшенная "вспомогательными" звуками, с ускорением темпа частично теряла свои "украшения". Однако обогатилась примечательным ладовым развитием. Начальный лидийский мажорный пентахорд сменяется ионийским, затем возникает ладово-тональное отклонение в сторону минора на второй ступени с полутоновым вводным звуком, после чего на прежнем основном тоне звучит "одноименный минор" и, по-видимому, эти минорные отклонения (поскольку миноры - и с квартовой побочной опорой и с пониженной шестой ступенью - обычное явление) окончательно приводят мелодию к ниже-терцовому от главной мажорной тонике минору ("параллельный минор", наперку без 6-ой ступени, а vizу гиподорийский). Подобный ладово-тональный переход в миниатюрных масштабах встречается во многих армянских народных песнях (как например, в песне "Ты - чинар, не гись"). Как бы ни рассматривать это явление - как развитие (распирение, распространение) выработанной в малых объемах характерной ладовой закономерности, или как своеобразное "конспектирование" процесса ладового развития, осуществленного в сравнительно большом объеме - в обоих случаях мы имеем дело с фактом проявления большого врожденного музыкального дарования и мастерства армянского крестьянина.

Обрядовая (паломническая) традиционная песня-пляска "Идут, идут Мокские невесты" встречается в различных вариантах и в других рукописях Комитаса. Данный вариант интересен и важен именно тем, что, в конечном итоге, представляет описание звукового содержания некоего довольно длительного процесса народной художественной жизни. В общей систематизации музыкально-этнографического наследия Комитаса песни из собрания рукописей за номером 314 мы представляем здесь как "Сборник Восьмой. Разрозненные записи".

Некоторые материалы, хранящиеся в архиве Комитаса, так или иначе связаны с его учениками. Это небольшие самодельные тетради или отдельные листки, в которых европейской нотой записаны народные, а иногда и духовные песни. Среди этих материалов рукопись под номером 331 озаглавлена: "Ованнес Барсегян. Тетрадь европейской музыки, 1904, 25/10". Рукописи 319 и 326 - маленькие собрания листков, написанных разными почерками. Иногда это - диктанты, даваемые Комитасом своим ученикам в собственном исполнении в Семинарии "Геворкян" на уроках потной записи (в сегодняшнем понимании - сольфеджио). В основном это были народные песни. Записи же духовных песен предлагались как упражнения по переводу монодий с армянской ноты на европейскую. Сохранились также записи, сделанные по заданию Комитаса: он поручал успевающим по музыке ученикам от определенных информантов записывать определенные песни (например, песню "Роза, не полюблю я тебя" записал А. Арутюнян). Есть и записи, предпринятые учениками самостоятельно (учитель советовал способным ученикам летом, возвращаясь домой, в деревню, собирать песни). Во всех случаях все эти записи связаны с Комитасом и часто содержат его исправления и замечания. Сегодня «адресно» определять эти материалы почти невозможно, может и не нужно (добавим, что в то время не было проблемы "моего" и "твоего", была *общая проблема* собрать как можно больше крестьянских песен). Часть этих песен дошла до нас в двух записях - Комитаса и его учеников. В данном томе мы, естественно, поместили записи Комитаса. 17 песен, дошедших до нас (или обнаруженных на сей день) только в записи учеников, помещены в "Приложении" к данному тому.

* Комитас. Армянская народная музыка. Статья опубликована в 1907 году в Париже в журнале «La Mercur musical», с. 472-488. См. также Хубов Г.Н., Как народ слагает песню, «Советская музыка», 1948, 4, с. 36.

9-го июня 1913 года (по старому стилю) Комитас писал М.Бабаан из Константинополя в Париж: "В эту субботу я еду на Кавказ собирать песни, останусь до сентября, когда вернусь в Константинополь". Определенно соскучился по настоящей родине, по друзьям и по араратской народной песне. Из Эчмиадзина той же М.Бабаан пишет 7-го августа: "Я приехал не с целью остаться, а поработать в матенадаране и собирать крестьянские песни. Первое дело уже завершил, а второе начинаю завтра".

Собирать песни он начал 9-го августа (в конце первой записи отмечено по старому стилю - 27-ое июля). За короткое время он успел побывать во многих местах, был в Сурмалу, Гарши-басаре, Эчмиадзине, Котайке, Нор Баязете, Шираке, Абаране, посетил исконные центры армянского крестьянского песнетворчества - деревни Эвджилар, Кохб, Алигамарлу, Ахверис, Гохт (близ Гегарда), Алапарс, Ошакан, Кирихбулаг, Давалу, Арич, Шахриар, Газнафар, Молла Баязед, производил записи и в самом Вагаршапате как от местных жителей, так и от приезжих из разных мест, в частности, от ванских беженцев, масисских курдов и т.д.

В этот раз, в 1913 году, Комитас самым тщательным образом отбирал записываемый материал и фиксировал его в собственной нумерации - всего 70 песен. 60 из них (рукопись 304) были опубликованы во втором томе Этнографического сборника Комитаса (составитель М.Агаян, редактор Х.Кушнарев, Ереван, 1950, стр. 49-97). Остальные 10 песен опубликованы нами в Вестнике АН Армении, 1964, 11, стр. 59-74. Песни эти, которые собраны Комитасом почти в тех же этнографических регионах, но по сравнению с прежними записями намного позднее, представляют особый интерес с точки зрения сравнительного изучения. Однако, независимо от этого, сборник имеет значительную научно-художественную ценность: в нем есть развернутые песни с протяжными мелодиями эмоционально-напряженного характера, некоторые песни особенно интересны с точки зрения использованных в них средств выразительности - ладовым строем и ритмическим складом.

Разнообразна тематика поэтических текстов песен. 14 образцов из этого сборника составили материал для творческой работы Комитаса последних лет: обработки этих песен он включил в хоровые сюиты, исполнял в концертах своего хора "Армянский гусак".

Песни, помещенные в данном томе (рукописи под номерами 302, 317, 314, 316 и др.) публикуются впервые. Исключение составляют записи 1913 года, изданные, как было отмечено выше, в 1950 году.

Песни представлены с соблюдением тех же редакционных правил, которые применены во всех предыдущих томах Собрания сочинений.

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ԵՐԳԵՐ

«ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ»

Մաս Բ

1 (256). ԱՌԱՎՈՏ ԼՈՐ ՄՏԱՎ ԱՐՏ

[Զամիսվոր. Andantino amabile]

Մանմայրացի

p

Ա - տա - վորտ լոր մը - տա՛վ ալոր, վա՛խ,
 աչ - քս ա - տա՛վ, ե - դա՛վ դարձ, վա՛խ,
 կու մը - մա - մեր քա - խոր վա՛րդ, վա՛խ,
 լո - թիկ, լոր, լո - թիկ, լոր, լո - թիկ, լոր, լո - թիկ,
 կա - մաչ լո - թիկ, կար - միտ լո - թիկ,
 ա - մուշ վառ լո - թիկ, սի - թիկ, լո - թիկ,
 վառ, լոր, լոր իմ, լոր, լոր իմ, լոր, լոր, իմ լո - թիկ:

Մտտաբան

2 (257). ԴՈՒՆ ԻՄ ՄՐՏԻՆ ԴՅՈՒՐ ԵՎԱՐ

[Զամիսվոր. Andantino]

p

Դու՛ն իմ սըր - տի՛ն դյուր ե - կար,
 [Musical notation with accents]
 [Musical notation with accents and a trill]

Մանմայրացի

3 (258). ՍԻՐԵԼ ԵՄ ՍԻՐՈՒ ՍԱՎԴՈՎ

[Զափալար-Միջակ. Moderato]

Սի - րե՛լ եմ սի - րու սա՛վ - դու՛կ.

լե, լե, լե, լե, լե, լե, լե, լե.

լե, լե, լե:

Մանուկյան

4 (259). ԴՈՅ ՅՈՒ, ԴՈՅ ՅՈՒ

[Աշխույժ. Con vivacita]

Դոյ յո, դոյ յո, դոյ յո, ջան՛.

դոյ յո, դոյ յո, դոյ, յար ջան՛:

Մանուկյան

5 (260 ա). ԱՐԴ ՅՆՄԱՅԵԶ

[Զափալար. Moderato]

Արդ ցըն - ժա - ցեք, ու - ռա - խա - ցեք, յա - լե - լու:

Գրիգորյան, Մեկր

6 (260 բ). ԱՐԴ ՅՆՄԱՅԵԶ

[Զափալար. Moderato]

Արդ ցըն - ժա - ցեք, ու - ռա - խա - ցեք, ա - լե - լու:

Գրիգորյան, Մեկր

7 (260 գ). ԱՐԴ ՅՆՇԱՅԵԶ

[Զավալոթ. Moderato]

Վրո, ցըն - ծա - ցեք, ու - լա - խա - ցեք, ա - լի - վա:

Գրեմեայ, Մեդր

8 (261 ա). ԴԵՐԻԿՈ

[Զավալոթ. Միջակ. Allegretto]

Ղե - թի - կո, Ղե - թի - կո,

Խա - վար յա - ման Ղե - թի - կո,

Ղե - թիկ

Գրեմեայ, Մեդր

9 (261 ք). ԴԵՐԻԿՈ

[Զավալոթ. Միջակ. Allegretto]

Ղե - թի - կո, Ղե - թի - կո,

Վա - մա զե - դան - քը մե - ուած էր,

Վա - մա զե - դան - քը մե - ուած էր,

յա - ման, յա - ման Ղե - թի - կո,

2-ի - վաճ հա - թի, թե - թի - կո,
 Գա - կոյ թըշ - տիմ, րե - թի - կո:

Գրեմեպաց, Մեկք

10 (262). ԱՂՋԻ, ԱՐԻ ՔԵ ՖԱՍ ԱՌՆԵՄ

[Աշխույժ. Allegretto semplice]

- Աղ - ջի, ա - թի թե ֆաս առ - նեմ,
 [Ֆա - սի ապու - լող
 ու - կի չա - ռեմ,]

ախ, աղ - ջի, թե ֆաս առ - նեմ: -
 - Զըմ ու - զի, քա - թո, դար - ղի - զըս խա -
 [Զըմ ու - զի, դա - դո,]

քաղ տուր, քա - թո:

Գրեմեպաց, Մեկք

11 (263). ՑՈՐՆՆ ԵՄ ՑԱՆԵԼ

[Աշխույժ. Allegretto semplice]

ցո - ռեմ եմ ցա - նե,
 ցո - ռեմ եմ ցա - նե

խըտ աղ - տի ա - վան:

Գրեմեպաց, Մեկք

12 (264). ԳԵՇ ԿՆԻԿ

[Աշխարհ. Giocoso]

Գրեմեյաց, Մանթ

13 (265 ա). ՋԱՆ, ԻՄԱՆ

[Զափավոր-Միջակ. Allegretto]

Գրեմեյաց, Մանթ

14 (265 բ). ՋԱՆ, ԻՄԱՆ

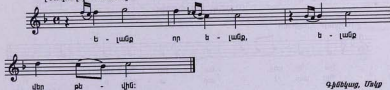
[Զափավոր-Միջակ. Allegretto]

Գրեմեյաց, Մանթ

15 (266). ԵՆԱՆԻ ՈՐ ԵՆԱՆԻ

[Զափավոր. Moderato]

Գրեմեյաց, Մանթ

16 (267). ՄԵՈ ԴԱՇՏԵՐ ՄԵՈՒՆԵ ԷՐ

[Համդարա. Andante cantabile]

Մը - շո դաշ - տեր մը - շուշ էր,
 Մը - շո խտտ, ցուր. ա - մուշ էր.]
 հա՛ր մազ, հա՛ր մազ, հա՛ր Նար - գիզ:

Գրեմեյաց, Մանկ

17 (268). ՍԱՐԵՆ ԿՈՒԳԱՍ ՍԵՅՐԱՆ ԿԵՆԵՍ

[Զափալվոր-Միջակ. Moderato]

Սա - րեն կու - գաս սեյ - րան
 աա - զըմ տաա՛ն 'նի բա - մամ
 կե - նես, մեջ կա - լե - րուն
 կե - նես: խա - նե, խա - նե,
 է - րան կե - նես:
 ին - յա, յա:

Գրեմեյաց, Մանկ

18 (269). ԲՈՍԱՆ ԵՄ ԴՐԵ

[Զափալվոր. Andantino]

Բոս - տան եմ դը - րե վե - րև էն դա -
 րին, Աստ - ված շեն պա - ին էս տար - վան տա - րին:

Գրեմեյաց, Մանկ

19 (270). ՆԱ ՊԸՏԵՐ

[Աշխույժ. Allegretto]

Նա Պը - տեր, մա - մա Պը - տեր:
 Պը - տեր, է - սոր ա - շուն ի

Գրեմեյաց, Մանկ

23 (274). ԱՂԱ ԵՐԻ

[Արագ, Vivo]

Ա - դա ե - ռի, խան ե - ռի յա - ռո ջան,
 ին - ծի քե - ռիտ մեկ գոլ - քա - դոլ մար - ջան,
 ա - պա - րան

ջան:

Շիրակ, Գեմանց, Ախալցխալս

24 (275). ՊՈՒՆՈՒՐ ԱՂՋԻԿ, ՋԱԼԵՄ ԵՍ

[Միջակ-չափավոր, Allegro moderato]

Պու - նուր աղ - ջիկ, զա - լեմ ես,
 ին - ջի - ներ յար ջան, մա - զե - ռոյ սը -
 դա - լեմ ես, ին - ջի - ներ յար ջան:

Շիրակ, Գեմանց, Ախալցխալս

25 (276). ՄԱԹԻՆ Ա

[Միջակ, Allegro moderato]

Մա - յին ա, Մա - յին ա,
 Մա - յին մեր իւր - մա - մին ա,
 Մա - յին ա, Մա - յին ա,
 Մա - յին մեր իւր - մա - մին ա:

Գեմանց, Ախալցխալս

26 (277). ԻՆԴԻԼՈ

[Մըքակ Allegro]

իմ - դի - ւո, իմ - դի - ւո,
այ իմ - դի - ւո, իմ - դի - ւո:

Գամանց, Միտքադար

27 (278). ԶԱՌՍՈՒՆ ՍԱՐԵԹ

[Ծափալոր. Moderato]

Slup

- Զառ - սուն մա - նթ, դար մը հա - լալ
մեր մը - շա - կին, եր - քա կե - մա:
Մշակը
- Ան - տեր մը - մա, քեր - մաշ մը - մա,
ես չեմ կե - մա, ես կը գը - մամ:

Գամանց, Միտքադար

28 (279). ՕՇՈՐԵՑԻՆ ԹՅՈՒԹՅՈՒՆ ԲԵՐԵՑ

[Ծափալոր. Moderato]

Օ - շո - լե - ցին քյու - քյուն բե - լեց,
թյու - քյուն քա - շող տը - դա - մարդ է,
օյ քյու - քյուն, յա - մամ քյու - քյուն:

Գամանց, Միտքադար

29 (280). ԵՐԵՎԱՆ ԱՍԻ ՅԱՐՍ

[Ծափափող. Միջակ. Allegretto. Gao]

Ե - թե - վան ա - սի յա - ղես,
Բաղ - դադ, խուր - մա - սի յա - ղես:

Գեմանդե, Միտայրադար

30 (281). ՄԻ ԲԱՆԱ ՄԻՊՏԱԿ ԴՈՇԴ

[Ծափափող. Moderato]

Մի՛ բա - մա սիպ - տակ դո - շոդ, Դայ - կո ջան,
Գուկ - քիդ ա - բու - կը սև է, Դայ - կո ջան,
իմ - ծի վա - ռեց քու սե - ղոդ, Դայ - կո ջան:
քե - զի առ - մո - ղը վե՛ր է, Դայ - կո ջան:

Գեմանդե, Միտայրադար

31 (282). ԱՆ, ՅԱՅԼԱ, ՅԱՅԼԱԴԻՉԸ

[Ծափափող. Moderato]

Այս, յայ - լա, յայ - լա - ղի - զը,
ջան, Դար - տա, Դար - տա ղի - զը:

Գեմանդե, Միտայրադար

32 (283).

[Միջակ-չափափող. Allegro moderato]

Գեմանդե, Միտայրադար

33 (284). ԱՍ, ՏԻՐՈՒՆ ԶԱՆ

[Գալիսկոպ. Moderato]

Աս, Տի - րո՜ւն ջան, Տի - րո՜ւն,

Տի - րո՜ւ - նըս ծայ - ռիկ չու - մի:
սա - ռի ան - թակ վի - թու:
քա - ղի փե - թակ վի Տի - րո՜ւն:

Գեորգիա, Ախալցախ

34 (285). ԵՐԿԱՆԸԸ ԹԱՂԻ ՎԵՐԱ

[Գալիսկոպ. Andante amoroso]

Եր - կան - ըն քա - ղի վե - ռա, յա՛ր,

մայ, մայ, մայ,

մայ, մայ, մայ, մա - ճի ջան:

Գեորգիա, Մարմարոս

35 (286). ԽԱՂ ԱՍԵՄ ԽԱՂԻ ԳԼԽԻՆ

[Միջակ-գալիսկոպ. Allegro moderato]

Խաղ ա - սեմ խա - ղի զձ - խի՜ն,

նըս - տած չար - դա - ղի զձ - խի՜ն.

ես քեզ որ - տեղ սի - րե - ցի՛

տեղ - տե - ռի քա - ղի զձ - խի՜ն:

Գեորգիա, Մարմարոս

36 (287). ԻՄԱԼ ԷՆԵՄ

[Համիալար-Միջակ. Moderato]

Ի - մա՛լ է - նեմ, Ի - մա՛լ է - նեմ,
սա - ռե՛ր մե՛ծ ա, շի - վա - ռե՛լ եմ:

Գյուլիգյալ, Մարմաղար

37 (288). ԿԱՅՆԵԼ ԵՄ՝ ԿԱՆՉՈՒՄ ԷԼ ՉԵՍ

[Դանդաղ, հազված. Commososo]

Կայ - նել ես՝ կան - չում էլ չես,
քո - յի - ցո՛ր ա - մա - չում էլ չես, յար,
ե - կար կը՛շ - տու՛ս անց - կա - ցար, յար,
տե՛ր ես՝ ճա - մա - չում էլ չես:

Գյուլիգյալ, Մարմաղար

38 (289). ԷՐԵՍԲԱՑ ՄԱՆ ԵՄ ԳԱԼԻՍ

[Միջակ Allegro moderato]

է - ռես - բաց ման եմ գա - լիս,
ես քու սի - րուն եմ լա - լիս,

ալի, բա - ղի բար, բա - ղի բար,
 ջա՛ն, բա - ղի բար, բա - ղի բար: բար:
 1. 2.

Գամանոց, Միսաքաղապ

39 (290). ԼԵՊԷՈՒ, ՀՈՒ, ԼԵ

[Գալիսկո-Միջակ. Moderato]

Լեպ - հո, հո, լե, լե, լեպ - հո, հո, լե, լե,
 եղ - առ ջան:

Գամանոց, Միսաքաղապ

40 (290). ՄԱՐԻԱՄ, ԵԿՈՒՐ

[Միջակ Allegro moderato]

Մա - ռիամ, ե - կուր, ջեզ մեռ - մեծ,
 Մա - ռիամ, ե - կուր, ջեզ մեռ - մեծ:

Գամանոց, Միսաքաղապ

41 (290). ՏԱԼԻԼՈՒ

[Միջակ Allegro moderato]

Տա-լի-լո, լո, լո, տա-լի-լո, լո, լո, տա-լի-լո, տա-լի-լո,
 սին - ջա - մե, սին - ջա - մե, վայ, սին - ջա - մե,
 սին - ջա - մե, վայ, սին - ջա - մե:

Գամանոց, Միսաքաղապ

42 (291). ՅԱՐ ՋԱՆ

[Միջակ.Giocoso]

Գամանդ, Միստրադաք

43 (292ա). ԵՐԿԱՆԺՍ ԿԱՂԱ ՉԱՎԱՐ

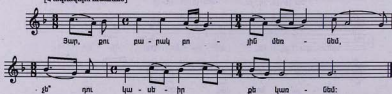
[Չափավոր.Andantino]

Գամանդ, Միստրադաք

44 (292բ). ՅԱՐ, ԶՈՒ ԲԱՐԱԿ ԲՈՅԻՂ ՄԵՌՆԵՄ

[Չափավոր.Andantino]

Գամանդ, Միստրադաք

45 (293). ՄԵՂԱՆԻ ՎԻՒ ՊՍՊԱՐՆ ԹՈՒՐԸ

[Աշխարհ. Faceto]

Ա - ղա - նի վը - թի պըս - պըս-ղան թու - թը,
 Ա - նուշ ջան: Իգ - դի - լա խու - թը,
 տա - լան իմ քու - թը, Վեր - գուշ ջան:

Մաքարայան

46 (294). ՄԱԶԴ ԽՈՆԱՐՀԻ

[Համդարձիկ. Andante amoroso]

Մա - զըդ, խո - նար - իի, յա -
 Բո - լըդ ջի - նա - թի, յա -
 թըս,
 թըս, սըդ - տիդ մի - ջին ղալո,
 ա - թի, յա - ղըս, չե - կար
 իլ - ղա - թի, յա - ղըս:

Մաքարայան

47 (295). ԳՈՒԹԱՆԸ ՀԱՅ ԵՄ ՏԱՐԵԼ

[Դադարակ. Andantino semplice]

Գու-թա-նը իսկ եմ տա - թել, յա-րո ջան,
 բե-րա-նը քաջ եմ տա - թել, յա-րո ջան,
 ով գի-տեմ մե - քին ինչ կա, յա-րո ջան,

Լո - թը տապ - կած եմ տա - թել: Յա - լըս,
 և - մուշ,

յա - լըս, յա - լըս, յա - լըս, յա - լըս վա - ռեց քի - գյա - լըս:
 ա - մուշ, ա - մուշ, ա - մուշ, եր-թանք քա - ղը քա - ղենք մուշ:
 [Ես ա - մուշ, յա-լըս ա - մուշ]

Մարգարյան

48 (296). ՕՐՈՐ, ՕՐՈՐԴ՝ ԸԼՆԵՄ

[Ծափավոր. Andante cantabile]

Օ - րոր, օ - րո - րոր ըլ - մեմ,
 աղ - քի ջան, մա - տա - րոր ըլ - մեմ:

Ես օր ամալ ա, պար - գում քի,
 օ - րոր, օ - րո - րոր ըլ - մեմ,

սիպ - տակ լայ - լուխ սա - գում քի,
 աղ - քի ջան, մա - տա - րոր ըլ - մեմ:

Մարգարյան

49 (297). ԿԱՐՈՑԻԿ ՈՒՆԻՄ ԴԵՂԻՆ Ա

[Աշխարհ. Allegro giocoso]

Կար - ցիկ ու - միմ դե - ղիմ ա,
 ճամ - բա տը - վեք քող տուն գա,
 իմ յա - ռը ծեղ գե - ղիմ ա,
 ճամ - բա տը - վեք քող տուն գա:

Մարմալու, Բզջիթ

50 (298). ՅԱՄԱՆ ԷԼՈ

[Միջակ-չափավոր. Moderato]

Յա - ման է - լո, ա՛յ է - լո,
 սի - բուն սիպ - տակ, վա՛յ թե - լո:

Գամանց, Ախաղաղաք

51 (299). ԴՈՆ, ԴՈՆ, ԴՈՆ

[Միջակ Allegro]

Դոն, դոն, դոն, ու - լի - կա, ու - լի - կա:
 Դոն, դոն, սալ - դաք յա - ռը ժու - լիկ ա:

Գամանց, Ախաղաղաք

52 (300). ՕՍԱՆՆԱ, ՕՍԱՆՆԱ

[Միջակ. Allegretto]

Օ - սան - նա, այ Օ - սան - նա, Օ - սան - նա:
 Օ - սան - նա, քան Օ - սան - նա, Օ - սան - նա:

Գեորգի Եղիշյան

53 (301). ՆՈՐ Ա, ՆՈՐ Ա

[Միջակ. Allegretto]

Նոր ա, նոր ա ծեռ - քի - ցե,
 ու - կե քա - մար ծեռ - քի - ցե:

Բզդիկ

54 (302). ՋԱՂԱՅԻՍ ԱՋԻ ԿՈՒՈՐ

[Միջակ. Amorooso]

Ջա - դա ցիս ա - քի կու - ող, վա՛յ, յա՛ր,
 վա՛յ յա՛ր, մայ մայ, յա՛ր, վա՛յ, մա մա,
 մա մա, մա մայ, մայ:

Բզդիկ

55 (303ա). ԷՍ ԴԻՆ ՈՒՌ Ա

[Աշխույժ. Allegro moderato]

Էս դին ուռ ա, Էս դին ուռ ա,
 Էս դին կալ ա, Էս դին կալ ա,
 Ըո - դեր քան, Սար - գիսն ե - կալ՝
 Ըո - դեր քան, Ըո - դերն ե - կալ՝

ՁՈ - լինք ծուռ ա, Շո - դեր քան:
 ե - բնա խալ ա, Շո - դեր քան:
 վի - րա վոր եմ, սի - րա - վոր եմ,
 Շո - դեր քան:

Բզգճք

56 (303p). ԷՍ ԴԻՆ ՈՒՌ Ա

[Աշխարհ. Allegro moderato]

ես դին ուռ ա, եմ դին ուռ ա,
 ես դին կալ ա, եմ դին կալ ա,
 Շո - դեր քան, Սար-գիսն ե - կալ
 Շո - դեր քան, Շո - դերն ե - կալ
 ՁՈ - լինք ծուռ ա, Շո - դեր քան:
 ե - բնա խալ ա, Շո - դեր քան:
 վի - րա վոր եմ, սի - րա - վոր եմ,
 Շո - դեր քան:

Բզգճք

57 (304). ՀԱՅ, ՂԱՇԱՐԳ ԳՅՈՒՆ

[Ծափավոր-Միջակ. Allegretto amabile]

Դա՛յ, դա - շանգ գյուլ, դա - շանգ գյուլ:
 Ծա - ղմ ու - ճիմ ծի - րա - ճի,

քա - միմ թել - թել կը - տա - մի:
 Աստ - ված, մեռ - միմ դի - վա - միդ, Սո - մի,
 իմ ղըս - մա - թըս մի' տա - մի:
Գամանց, Ախաղաղապ

58 (305). ՄԻՆԸՄ, ՄԻՆԸՄ

[Աշխույժ. Giocoso]

Մի - մըմ, մի - մըմ թու ա - ռի,
 եր - կուս գը - մե, մեկ ա - ռի:
Գամանց, Ախաղաղապ

59 (306ա). ՔԻՐԱՄԻԴ ԱՂԲԱՐ

[Աշխույժ. Allegro moderato]

Քի - րա - միդ աղ - թար ա - ռի,
 գեյ - տըմ ա - լա - ճամ ա - ռի:
Գամանց, Ախաղաղապ

60 (306բ). ՔԻՐԱՄԻԴ ԱՂԲԱՐ

[Աշխույժ. Allegro moderato]

Քի - րա - միդ աղ - թար ա - ռի,
 գեյ - տըմ ա - լա - ճամ ա - ռի:
Գամանց, Ախաղաղապ

61 (306g). ԽՈՒՄԱՐ ՊԱՌԿԵ ԵՐԵՄՅԱՅ

[Կատակելով, Scherzando]

Խու - մար պատ - կե Ե - թես - քաց,
 Դե - ղիմ կար - պետ, թըմ - քուլ քարծ,
 հո'ւյ, հո'ւյ, հո'ւյ - պը - տա, դըմ - քա':
 հո'ւյ, հո'ւյ, հո'ւյ - պը - տա, դըմ - քա':
 Դե'յ, հե'յ, լա'վմ է, հե'յ, հե'յ, լա'վմ է'

Գեմանդ, Միադրարտ

62 (307). ԻՆՉՈՒ ԲԻՆԳՑՈՒԼ ՄՏԱՐ

[Միջակ, Faceto]

Իմ - չո'ւ Բիմ - գյո - լը մը - տալի,
 քա - ղի քյուլ - քյո'ւ - լը զը - տալի: Դը - լը
 մը' կոմ - դը, Ա - փոմ քըխ կոմ - դը:
 քըխ կոմ, քըխ կոմ, քըխ կոմ - դը,
 Ա - փոմ կոմ - դը, քըխ կոմ - դը, դը - լը
 մը' կոմ - դը, Ա - փոմ քըխ կոմ - դը:
 Մու - սամ սյում - քյուլ, քա - ղի քյուլ - քյուլ:

Գեմանդ, Միադրարտ

63 (308). ԱՂՁԻ, ՀԱԳԱՄԴ ԶԻԺ Ա

[Ալիսիո. Allegretto giocoso]

Աղ - ջի, հա - գա - ծըր, ջի ա,
տալ տա - լի - ա, լալ, լալ - լալ:

Գամանգ, Ախաղաղապ

64 (309). ԱՅ ՏՂԱ ՕՏԱՐ

[Միջակ. Moderato]

Այ տը - դա օ - տալ, օ - տալ:
օ - տալ, չան տը - դի դալ - դեմ
վա - ռա - մո - տալ:

Գամանգ, Ախաղաղապ

65 (310). ԶԵԼԵՐ, ՅՈՒՆԵՐ ԻՄ ՅԱՐԸ

[Զմրույշ. Andante dolce]

Զե - լի, ցո - լի՛ իմ յա - ռը:
ա - ռե - վի տա - կիմ քե - լի, ցո - լի՛
իմ յա - ռը:

Գամանգ, Ախաղաղապ

66 (311). ՍԱՐԻ ՍՈՎՈՐ

[Բնքույշ. Andante dolce]

Սա - րի սո - վոր, մե՛ն մե - ճա - վոր,
 շեկ տը - դա, թո՛ղ ա - ռե - զակ,
 շո՛ղ ա - ռե - զակ, ե՛կ, տը - դա:

Գամանդ, Արտադարպ

67 (312). ԵԿԱՐ ՄԵՐ ԴՈՂՈՎ ԱՆՑԱՐ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

Ե - կար մեր ողո - նով ամ - ցար, մո -
 լո - ռե - ցար, շեկ ծա - մեր, սիւս -
 տակ դեյ - ռեդ թո - լո - ռե - ցար:

Գամանդ, Արտադարպ

68 (313). ԱՆՏ, ՍՈՂԱՆԱՐ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

Ան, տ - ճա - լար, տ - ճա - լար,
 ցուք տ - ճա - լար, տ - ճա - լար:

Արտադարպ

69. (314). ՄԵՐ ՄԵԱԿԻՆ ՈՍԿԻ ՔՅԱՄԱՐ

[Գաղափար-Միջակ, Moderato]

- Մեր մը - չա - կիմ ու - կի քյա - մար:

- Ես չեմ առ - ցի, ես չեմ առ - ցի,

քյա - մա - թը գըլ - իմ իղ - ուկ մը - ցա:

Արաքսյան

70 (315). ՀՈՅ, ՆԱՐ, ՀԵՅ, ՆԱՐ

[Աշխարհ, Allegro moderato]

Հոյ, մար, հեյ, մար, հեյ, մար,

հոյ, յա՛ր, մա - զան յար:

Արաքսյան

71 (316). ԳԻՆԱՐ ՅԱՐԻ ԲԱՆ ԱՄԵՐ

[Աշխարհ, Allegro moderato]

Գի - մար յա - թի քան ա - սեմ,

չի - մար յա - թի քան ա - սեմ:

Արաքսյան

72 (317). ՄԻ ԾԱՌ ՈՒՆԻՄ

[Միջակ. Allegro moderato]

Արտադրատ

73 (318). ՄԱՐՈՆ Ա ԿԱՅՆՆԵ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

74 (319). ՀԱԳԵԼ ԵՍ ԴԵՂԻՆ

[Ծանր. Largo]

Արտադրատ

75 (320). ՈՒՇԻ ՈՒՇԵՐԸ

[Աշխույժ. Allegro]

Ու - շի ու - շե - ըն, ու - շի ու -
շե - ըն, սի - թումն Ձա - լո - յի
լա - տիկ փե - շե - ըն:
կար - միր թը - շե - ըն:

Ուշի ուշ կաննեմ, ուշի ուշ կաննեմ,
Սիրուն Ձալոյին քառլան դուշ կաննեմ:

Արաբադադ

76 (321ա). ԼԱՎՆ ԱՍԵՔ

[Միջակ. Allegro moderato]

Լա - վըն ա - սեք, լա - վըն ա - սեք
Լու - քա - թի, իմ սի - թե - լու
վա - տը մ'ա - սեք, Լու - քա - թի:

Արաբադադ

77 (321բ). ԼԱՎՆ ԱՍԵՔ

[Միջակ. Allegro moderato]

Լա - վըն ա - սեք, լա - վըն ա - սեք
Լու-քա - թի, իմ սի-թե-լու վա-տը մ'ա-սեք, Լու-քա - թի:

Արաբադադ

78 (322). ԿԱՅՆԵ ՍԵՅՐ ԱՆԵՄ

Չափավոր. Moderato

Արտադրատ

79 (323). ԵՍ ԶՈ ՇԻՄԱԼ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

Արտադրատ

80 (324). ՏՈ ՅԱՐ ՋԱՆ

[Միջակ-Չափավոր. Allegretto]

Արտադրատ

81 (325). ԻՄ ԱՂԲԵՐ ԾԱՌԱՆ ՏԱԿԻՆ

[Միջակ. Allegretto]

Իմ աղ - քեր ծա - ռան տա - կին,
[տաղ - մո - քը կը - ռան տա - կին.]
ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ,
յար, լե լե լե, լե, լե լե, լե, լե, լե:

Արաղբարաց

[Միջակ. Allegretto]

82 (326). ՀԱՐՐԱՆ

Հա - քը - քան: Հա - քը - քա - նըմ, օյ, օյ,
հա - քը - քա - նըմ օյ, օյ, հա - քը - քա - նըմ
ե - կել ա, սի - նամ սա - լեր, օյ, օյ:

Արմաղի, Շիրակ

83 (327). ԵԼԵՔ ՏԵՄԵՔ ՈՐՆ Ի ԿԵՐԵ

[Միջակ-Չափաւոր. Moderato. Alla rusticana]

ե - լեք տե - սեք ո՞րն ի կե - ռե մեր թյուի.
ուլն ի կե - ռե մեր թյուի:
ուլն եր քը - վուլն, թյուլն եր ի - գուլն.

իզ վա - րա - զյա, տակն ա կյու - զյա,
 վը - րես կյու - զյա: Դա - լալ էր,
 ժա - լալ էր, ի՞նչ քա - ռի տա -
 րե - կըմ ե - կե վերո մե, ո՛ր,
 զեռ վերո մե, զեռ վերո մե:

Վամ

84 (328). ՄԱՍՆԱԶԱԹՏԱՆ ՄԱԼԹՈՒՓ (բուրք.)
 (ՆԱՄԱԿ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՑ)

Դափափը. Moderato

Մամ - լա - քաթ - տամ մաք - թուփ աշ -
 տըմ, մաք - թուփ աշ - տըմ.
 չա - լե զուռ - մե, չա - լե դա - վուլ,
 չա - լե զուռ - մե, չա - լե դա - վուլ,
 չա - լե զուռ - մե, չա - լե դա - վուլ:

Չափավոր-Միջակ

խը - ոո, խը - ոո, խըր - բո - ըն, դա - սը փա - չա
 մն - դա - ըն, վայ լո, վայ լո, վայ լո, լո,
 Միջակ
 վայ լե, վայ լե, վայ լե, լե, վա բի - ժո, բի - ժո,
 քան բի - ժո, բի - ժո, վա - բի - ժո, բի - ժո, քան բի - ժո, բի - ժո:

վան

85 (329). ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՐԸ ՏԱՇԱՏ Ա

[Աշխույժ. Allegro moderato]

Կար - միր քա - ռը տա - չած ա, յար նայ նայ նայ, նայ նայ նայ:

Շիրակ

86 (330). ԿԱԼ ԵՄ ԳՅԵԼ ԿԱԼՍԵԼ ԵՄ

[Միջակ. Allegretto]

Կալ եմ զը - թու - զը - թիլ կալ - սել եմ,
 մեղ - թու մըն ինչ խոր - հուրդ կար,
 ալ ար - լը - շում դար - սել եմ,
 եմ քյա - ֆու - լիմ ա - սել եմ:

Շիրակ

87 (331). ԿԱՅՆԵԼ ԵՄ ՎԱՆՔԻ ՀՈՎԻՆ

[Միջակ. Moderato]

կայ - նել ես վան - քի հո -
վին, վան - քի հո - վին, հո - վին,
քա - մին տա կըրծ - քիդ մո - վին, կըրծ -
քիդ մո - վին, կըրծ - քիդ մո - վին:

Բզջիք

88 (332ա). ՍԱՐԵՆ ԵԼԱՎ ԵՐԿՈՒ ՍՈՒՆ

[Զամբակոթ. Andantino]

Սա - րեն ե - լավ եր - կու մուխ/
Ազ - միլ քու - թըս կոր - ցը - ու/
մի - ըն հանգ ա, մի - ըն ծուխ/
քի - թը կալ ա, ծա - մը քուխ:

Բզջիք

89 (332բ). ԵՋՆԱՐՆ ԵԿԱՎ ԻԳՂԻՐ ՎԱՌԵՅ

[Զամբակոթ-Միջակ. Moderato]

Եզ - նարն ե - կավ Իգ - ղիր վա - ռեց,
լե - լե, լե - լե, լե - լե, լե:

Բզջիք

90 (333). ԾԱՄԵՐՈՂ, ԾԱՄԵՐՈՂ

[Զափափոք. Moderato]

Ծա - մե - թըր, ծա - մե - թըր,
 ու - կե - թել մա - զե - թըր,
 հա - լու - մաշ ուն - ջե - թըր,
 մա - լալ աշ - ջե - թըր:

Կապ

91 (334). ԱՂԻ ՍՈՆԱ

[Զափափոք. Andante amoroso]

Աղ - ջի Սո - նա,
 քու դար - դեմ
 սա - թը կեդ - թամ,
 քու դար - դեմ:

Կապ

92 (335). ՆԵՍՏՈՐԸ ԳՆԱՅ ՄԱՐԳԱՐԻ ԳԵՂԸ

[Ծափափոր. Andante ad libitum]

Նես - տո - րը զը - նաց Մար - ցա - րի
զե - ղը, Ա - րա - զը տա - րալ
զը - ցեց խոր տե - ղը:

Հռոբ

93 (336). ԱՂՎԵՍԴԱՐԸ, ՅԱՐ, ԲԼԵՐ Ա

[Ծափափոր. Andante]

Աղ - վես - դա - րը, յար, բը - լեր ա,
հայ լո, լո լո, հայ լո,
լո լո, հայ լո, լո լո:

Հռոբ

94 (337). ԿԱՅՆԵԼ ԵՍ ԷՐԻ - ԷՐԻ

[Սիլբել. Allegretto grazioso]

Կայ - նել ես է - րի - է - րի, ցեզ շամ տեղ չեմ հա - մա - րի:
վայ լե լե, լե լե լե, վայ լե լե, լե:

Հռոբ

95 (338). ՈՒՌԻ ԵՄ՝ ԿԵՌԱՐԱՆ ՄԻ

[Ծափալար. Andante]
(rubato, come recitativo)

Ու - ու Ես՝ կե - րա - րա՛ն մի,
վայ Լե, Լե Լե, Լե

Լե, Լե Լե:

Հոգ

96 (339). ԲԱՐՈՒՄՍ ԿԱ ԲԱՎԱՐՆՉԻ

[Ծափալար-Միջակ. Moderato]

Բա - րո - մըս կա քաղ - ման - չի, մա մա մա մա,
մա մա մա մա, չի՛կ կա շո - վի մը - ման չի,
լե Լե Լե Լե, Լե Լե Լե Լե:

Հոգ

97(340). ՂԱՐԱՍՈՒԻ ԴԵՄԻ ՍԱԶԸ

[Ծափալար. Andante con moto]

Ղա - րա - սու - ի ղե - մի սա - զը,
Ան ի՛նչ ա - մե՛մ, Թե - լո, Թե - լո,
մե Թե - լո - չի գիլ - քի մա - զը:
ես ի՛նչ ա - մե՛մ, դու՛մ ա - լո - ցիլ:

98 (341). ԱՅ ՏՂԱ, ԱՆՈՒՆԴ ՍԱՐԳԻՍ

[U₂jun]d. Allegretto]

99 (342). ԱՅՍ, ՄԱՐԱԼ ՋԱՆ

[Tempo. Andante cantabile]

100 (343). ՂԱՐԻՔ ԵՄ, ԿԱՐՍ ԳՆԱՅԻ

[Qunhuu[np-U]qunh, Andante con moto]

Դա - ռիփ եմ, Կարս գե - մա - ցի,
Դա - ռիփ տող հարս գե - մա - ցի,

յար, վայ, մայ մայ մայ, մայ, մայ,
յար, վայ, մայ մայ մայ, մայ, մայ,

մայ, մայ, մայ - ռիկ ջան:
մայ, մայ, մայ - ռիկ ջան:

Լոգոթիւ

101 (344). ԵՍ ԱՂՋԻԿ. ԵՄ՝ ԱԼ ԿՈՒՋԵՄ

[U]pward, Allegretto

[Միակ. Allegri]

Ես աղ - ջիկ եմ՝ աղ կու - զեմ,
բա - րակ մեզ - թիս չալ կու - զեմ,
յար իմ - Ես - Ես, յար առ - Ես - Ես, Ես - Ես,
Ես մեռ - Ես:

Բզմբ

p. *q.*

սի - րուն Թեկ - լո, Թեկ - լո: Ա - ման Թեկ - լո,
 Թեկ - լո, սի - րուն Թեկ - լո, Թեկ - լո:
q.
 Ա - ման Թեկ - լո, Թեկ - լո, սի - րուն Թեկ - լո, Թեկ - լո ջան, Թեկ - լո:
kyad' *kyad'*
 Թեկ - լո: Թեկ - լո:
 [tr.]
 Ա - ման Թեկ - լո, Թեկ - լո, Թեկ - լո,
 սի - րուն Թեկ - լո, Թեկ - լո ջան, Թեկ - լո:

Համիճ

105 (348). ԿՐՆԱՉԵԼ ԵՆ ԱՐՏԵՐԸ

[Միջանկ. Allegretto grazioso]

Կա - մա - չեկ եմ ադ - տե - թը,
 սի - րուն, սի - րուն յա - րո,
 քա - զա - ցեկ եմ դար - դե - թը,
 սի - րուն, սի - րուն յա - րո:

Համիճ

106 (349ա). ՓԱՓՈՒՐԻ, ԿԱՆԱՇԵԼ ԵՆ ԱՐՏԵՐԸ

[Աշխարհ. Allegro moderato]

Փա - փու - թի, կա - նա - չել եմ ար - տե - թը,
 փա - փու - թի, բա - զա - ցել եմ դար - դե - թը:

Հատիճ

107 (349բ). ՓԱՓՈՒՐԻ, ԿԱՆԱՇԵԼ ԵՆ ԱՐՏԵՐԸ

[Աշխարհ. Allegro moderato]

Փա - փու - թի, կա - նա - չել եմ ար - տե - թը,
 փա - փու - թի, բա - զա - ցել եմ դար - դե - թը:

Հատիճ

108 (350 ա). ԿԱՆԱՇ ԱՐՏԸ ՀԱՅ ՏԱՐԱ

[Միջակ. Allegretto grazioso]

Կա - նալ ար - տը հաց տա - թա,
 ալ, քան, աղ - քիկ - մեր,
 յա - թիս տե - սա՝ ետ դա - ժա,
 վալ, թել աղ - քիկ - մեր:

Հատիճ

109 (350 p). ԿԱՆԱԶ ԱՐՏԸ ՀԱՅ ՏԱՐԱ

[Արագ, Vivo]

կա - նաչ աղ - տը հաց տա - թա,
այ, սև լա - ջիկ - մեր,
թա - թիս տե - սա՛ ետ դա - ռա,
վայ ինձ լա - ջիկ - մեր:

110 (351). ԶԵԼԵ ՅԱՐ ԿՈՂԹԵՑԻ

[Աշխուժ, Allegretto]

քե - լե յար կող - քե - ցի:

Համիճ

111 (352). ՄԱՇԻՆԵՆ ԵԿԱՎ

Ծափավոր, Moderato

Մա - ջի - մեն ե - կավ կա - թա - թան կայ - նավ:

Համիճ

112 (353). ԶՈՒՐ ԿԳԱ ՎԵՐԻՆ ՍԱՐԵՆ

[Միջակ. Allegretto]

Զուր կը - գա վե - րին սա - րեմ, Թեւ - լի, Թեւ - լի, Թեւ - լի քան:
 [կը - քա - վի մար - մար քա - րեմ], Թեւ - լի, Թեւ - լի, Թեւ - լի յար:

Համրճ

113 (354). ԱԹԱՐԱՆԸ ԶԱՐՈՏ Ա

[Միջակ-Չսովազոր. Moderato]

Ա - քա - րա - նը քա - րոտ ա, հո յա - րո,
 քա - րի տա - րը ա - րոտ ա, տո յա - րո:

Համրճ

114 (355). ԿԱՆԱՉ ԱՐՏԻ ԶԵՆԱՐԸ

[Միջակ. Allegro moderato]

Կա - նաչ աղ - տի քե - նա - րը, օյ, օյ, օյ:

Համրճ

115 (356). ԿԱՆԱՉ ԱՐՏԻ ԶԵՆԱՐԸ

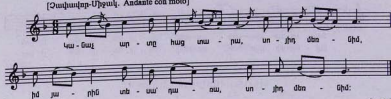
[Միջակ. Allegro moderato]

Կա - նաչ աղ - տի քե - նա - րը,
 յա - րո, յա - րո, յա - րո քան:

Համրճ

116 (357). ԿԱՆԱՉ ԱՐՏԸ ՀԱՅ ՏԱՐԱ

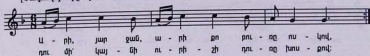
[Հասկալոր-Միջակ. Andante con moto]

Համիճ

117 (358). ԱՐԻ, ՅԱՐ ՋԱՆ

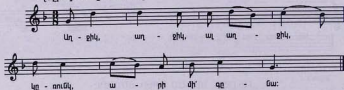
[Հասկալոր-Միջակ. Andante con moto]

Համիճ

118 (359). ԱՂՋԻԿ, ԱՂՋԻԿ, ԱՆ ԱՂՋԻԿ

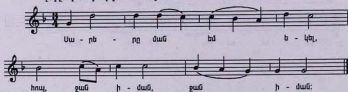
[Աշխույժ. Allegro moderato]

Համիճ

119 (360). ՄԱՐԻՐԸ ՄԱՆ ԵՄ ԵԿԵԼ

[Միջակ-Հասկալոր. Moderato]

Համիճ

120 (361). ԵՐԵՄԿԸՐ, ԸՌԻՆԿԸՐ

[Արագ. Con brio]

Համիճ

121 (362). ՎԱՌՎՈՒՄ ԵՄ, ՎԱՌՎՈՒՄ

[Սիրազգի. Dolente]

Համիճ

122 (363). ԱՐԵ ԶԱՆ, ՀԱՅԸ ԹԵՆԱ

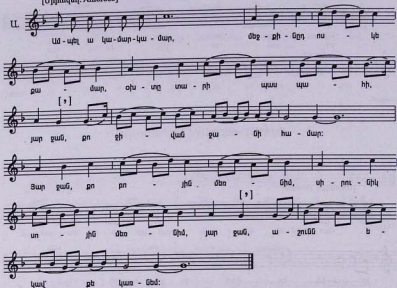
[Ապազիմ. Con dolore]

Կապ

123 (364). ԱՄՊԵԼ Ա ԿԱՄԱՐ-ԿԱՄԱՐ

[Միլոսգեղ. Andoroso]

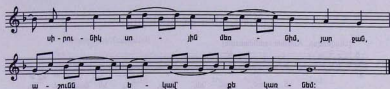
Ա.

Ամ - պել ա կա - մար - կա - մար, մեջ - քի - նըդ ոս - կե
 քա - մար, օխ - տը տա - թի պառս պա - հի,
 []
 յար քան, քո ջի - վան քա - մի հա - մար:
 Յար քան, քո թո - յին մեռ - նիմ, սի - րու - միկ
 []
 սո - յին մեռ - նիմ, յար քան, ա - շունն ե -
 կալ՝ քե կառ - նեմ:

[Միջակ-Չափազոր. Moderato]

Բ.

Ամ - պել ա կա - մար - կա - մար, մեջ - քի - նըդ ոս - կե
 քա - մար, օխ - տը տա - թի պառս պա - հի, յար քան,
 քո ջի - վան քա - մի հա - մար:
 Յար քան, քո թո - յին մեռ - նիմ,

Շիրակ, Հասիճ

124 (365). ԱՆ ԶԻՆ ՆԱՆԸ ԻՆՉ ԿԱՆԵ

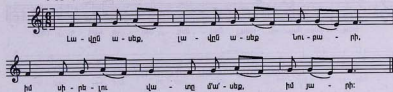
[Գնայուն. Andante]

Շիրակ, Մանթաշարդ

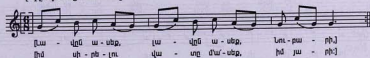
125 (366ա). ԼԱՎՆ ԱՍԵՔ

[Միջակ. Allegro moderato]

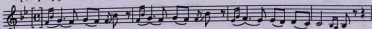
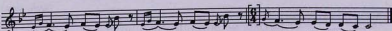
126 (366բ). ԼԱՎՆ ԱՍԵՔ

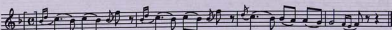
[Միջակ. Allegro moderato]

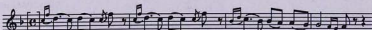
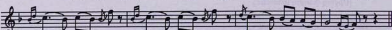

127 (367). ՅԱՐԵ ՀԱ, ՅԱՐԵ ՎԱԽ

[Զափալոք. Andante candidamente]

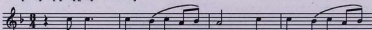
Ա.
 Յա - րե, հա՛, յա - րե, վախ, կաչ - կե մազ - դե - րե,

 տայ, մայ, մայ, տայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ:

Բ.
 Յա - րե, հա՛, յա - րե, վախ, մայ, մայ, մայ, մայ,

 տայ, մայ, մայ, տայ, մայ, մայ, կաչ - կե մազ - դե - րե:

Գ.
 Յա - րե, հա՛, յա - րե, վախ, կաչ - կե մազ - դե - րե,

 տայ, մայ, մայ, տայ, մայ, մայ, կաչ - կե մազ - դե - րե:

128 (368). ՄԱՅՐԻԿ, ԵՍ ԿՈՒՋԵՄ ՈՍԿԻ ԸԱԼ

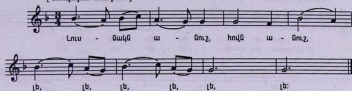
[Զափալոք-Միջակ. Moderato]

 Մայ-րիկ, ես կու - զեմ ու - կի չալ,
 Օ - դեղմ ա - կաճ - ջիս չա - րե շար,
 մա - նա մին մատ ջիս վա - կառ,

 լե, լե, լե, լե, լե, լե:

129 (369). ԼՈՒՍՆԱԿՆ ԱՆՈՒՇ

[Հանդարտ, Tranquillo]

130 (370). ՄԱՇԻՆԵՆ ԵԿԱՎ

[Աշխույժ, Allegro moderato]

131 (371). ՀՈԴԱԼԼՈ ՋԱՆ

[Արագ, Giocoso]

132 (372). ԱԲԱՐԱՆԸ ԶԱՐՈՏ Ա

[Միջակ-Չափազոր. Moderato]

Ա - բա - ռա - նը ջա - թոտ ա, ա,
[S]a - թին տասն - եր - կու ա - միս,

ե - կար մեր դու - նով ըն - ցար, մո - լո - թե - ցիր,
ե - կար մեր դու - նով ըն - ցար, մո - լո - թե - ցիր,

քա - թի տա - կըն ա - թոտ ա,
աղ - ցիկ տղ - ղի կա - թոտ ա,

չեկ ծա - մեր սիպ - տակ դեյ - թեմ քո - լո - թե - ցիր:
չեկ ծա - մեր սիպ - տակ դեյ - թեմ քո - լո - թե - ցիր:]

133 (373). ԷՋՄԻԱՇԻՆ ԵՐԹԱՄ ՈՒՆՏ

[Դանդաղ. Largo]

էջ - մի - ա - ծին եր - քամ ուխտ, պազ - մեմ

սե - ղան ջուխ - տե ջուխտ, կան - չեմ

Լու - սա - վոր - չին, իմ հի - վան - դին

ա - մեմ [3] քուդ: Ա - մա - թատ կաթ Աստ - վա -

ծա - ծին, դու ողջ պա - հե մա - մի քա - լին:

134 (374ա). ՋՈՒՐ ԿՈՒԳԱ ՎԵՐԻՆ ՍԱՐԵՆ

[Միջակ. Allegretto. Faceto]

Ջուր Կու - գա վե - ռին սա - ռեն,
[Կը - քա - վի մար - մար քա - ռեն],
ճազ - լու յա - ռո ջան,
սի - թուն Սա - ռո ջան:

135 (374բ). ՋՈՒՐ ԿՈՒԳԱ ՎԵՐԻՆ ՍԱՐԵՆ

[Միջակ. Allegretto. Faceto]

Ջուր Կու - գա վե - ռին սա - ռեն,
[Կը - քա - վի մար - մար քա - ռեն],
ճազ - լու յա - ռո ջան:
սի - թուն Սա - ռո ջան:

317 տետրի երգերը (Ժողովածու յոթերորդ)

136 (1). ԵՐԿԵՆ ԳՈՍԸ ՍԱԼԵՐ ԵՄ

[Միջակ. Allegretto]

Եր - կեն գո - մը սա - լեր եմ,
[Եկ ծից իմէ կա - ճե մա - լե],
[Եկ ծից մե - ջը կա - սիւր եմ:]
սի - թուն իմէ կա - ճե խա - լե:]

137 (1բ). ՅԱՐ, ԶՈՒ ԲԱՐԱԿ ԲՈՅԻՆ ՄԵՆՈՆԵՄ

[Գնայուն. Andante con moto]

Յար, ջու քա - ռակ թո - յին մեռ - ճեմ,
չէ՞ կա - առ - իր ջն կառ - ճեմ:

138 (2). ԵՐԿՆՔԻՑ ԱՆՑԱՎ ԽԱԶՆ

[Միջակ, Allegretto]

Եր - կնճ - քից ան - ցալ խա - զն,
 հոյ օ - թոթ ա - դի - նո,
 [ա - չոդն ա - ծեց իր սա - զն]
 հոյ օ - թոթ ա - դի - նո:

139 (3). ՆԱՆԻԿ, ՆԱՆԱՆԻԿ

[Գնայուն, Delicato]

Նա - միկ, մա - մա - միկ մա - միկ,
 Տա - միկ, մա - մա - միկ մա - միկ:
 Ես աղ - քիկ եմ՝ ալ կու - զեմ,
 Բա - լակ մեք - քիս չալ կու - զեմ:
 մա - միկ, մա - մա - միկ մա - միկ:
 Դա - տիկ, մա - մա - միկ մա - միկ:

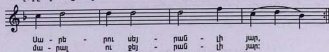
140 (4). ԴՈՆ, ԴՈՆ, ԳՅՈՒՆՈՒՄ ՅԱՐ

[Միջակ, Allegretto]

141 (5). ՄԱՐԵՐՈՒ ՄԵՅՐԱՆԻ ՅԱՐ

[Միջակ, Allegretto]

142 (6). ԻՐԻԿՎԱՆ ՄՈՒԹԸ ԿՈՆԵՑ

[Աշխույժ, Allegro]

143 (7). ԾԱՂԻԿ ԸՍԵՄ ՈՒ ԸԱՐԵՄ

[Կայուն տեմպ. Tempo giusto]

Ծա - ղիկ ը - սեմ ու ջա - ղեմ,
 ջան ծա - ղիկ, ջան, ջան,
 Ըն - ճեմ տող - րակ ու կա - ղեմ,
 ջան վի - ճակ, ջան, ջան:

144 (8). ԷԼԻ, ՄԱՐՈ, ԵՂԱՐ ԳՈՒՄԱԿԱՆ
(աշուղի ձևով)

[Չափավոր. Moderato. Com dolore]

է - լի, Մա - րո, է - լի.
 Ե - ղար գո - վա - կան, Կա - ղղզ - վան
 յու - ճե - իր
 սըր - տով սի - րա - կան, յար,
 յար, յար, յա - րո ջան,
 յար, յա - րո ջան, յար:

145 (9). ԷԼԻ, ՄԱՐՈՒ, ԽՂԱՐ ԳՈՎԱԿԱՆ
(ժողովրդական)

[Վշտալից. Con dolore]

Է - լի, Մա - րո, Է - լի.
 Խ - ղար գո - վա - կան, Կա - ղըզ - վան
 չու - նե - իր սրը - տով սի -
 րա - կան, օյ, օյ, օյ, օյ,
 օյ, օյ, Մա - րո քան, օյ, օյ, օյ:

146 (10). ՎԱՅ, ՎՈՒՅ

[Վշտալից. Con dolore]

Վայ, վույ, վայ, վույ, շա՛տ էր ցա -
 վում յա - ռե - քոս, ան - աստ - վա՛ն -
 նե՛ր, Է - քում քո - ղիք
 բա - լե - քոս:

147(11). ԵՍ ԱՆԵՔՆ ԵՄ

[Չափավոր. Moderato. Con dolore]

Ես ա - նեքն եմ ջա - հեղ ջի - վան,
 հայ - թի - կես զը - մաց ե - թե - վան:
 Ջա - մոյ տը - դին ջա - շին դի - վան,
 գու - լում է լա - լիս, մայ - թիկ ջան:

148 (12ա). ԿԵՐԹԱՄ, ՄԱՅՐԻԿ, ԿԵՐԹԱՄ

[Վշտալից. Con dolore]

Կեր - թամ, մայ - թիկ, Կեր - թամ,
 տե - դդո կը - լեն - ցում, օյ, օյ, օյ, օյ,
 դուռ ու դըր - կից - մե - ռդո
 հե - տդո կը - լաց - ցում:

149 (12ր). ԿԵՐԹԱՄ, ՄԱՅՐԻԿ, ԿԵՐԹԱՄ

[Վշտալից. Con dolore]

Կեր - քամ, մայ - րիկ, կեր - քամ,

սե - ղոր կը - լեմ - ցում, օյ, օյ, օյ, օյ,

դուռ ու դըր - կից - նե - ղոր

հե - տըր կը - լաց - ցում:

150 (13). ՊՈՒՆԵՐԸ ԲՈՌԱՅ

[Աշխույժ. Allegro]

Պո - վե - զը քո - ռաց զը - նաց,

Աո - նա յար, իմ յա - բը մե -

ջը մը - նաց, Աո - նա յար:

151 (14). ՀՈՅ ՆԱԶԱՐ ԻՄ

[Կայտառ. Allegro giocoso]

Հոյ Նա - զան իմ, Նա - զան իմ,

զուլ Նա - զան իմ, Նա - զան իմ,

Նա - զան, դու քա - ռով ե - կար,

կա - մալ սա - ըն - թով ե - կար,

խոր - խոր ձո - ըն - թով ե - կար, ե - կար:

152 (15). ԱՆ, ՆԱՆԻ ԶԱՆ

[Զարման. Con moto]

Ան, մա - նի ջան, ես դա - թիր եմ, դո - մախ եմ,

ուր ման կեր - քամ ես քե - զա - նեն ու - թախ եմ:

Պո վե - զը թո ոսց զը մաց,

իմ քա - ռը մե ջը մը մաց,

ան, մա - նի ջան, ես դա - թիր եմ, դո - մախ եմ,

ուր ման կեր - քամ ես քե - զա - նեն ու - թախ եմ:

153 (16). ԻՆԱՐ ՅԱՐԻՆ, ՕՅ. ՕՅ

Հաստ աքթագ. VIVO]

Հիթայ

154 (17). ԲՈՒՈՐ ԵՐԵՍ ՊԶՏԻ ԲԵՐԱՆ

[Ալլուցո. Giocoso]

155 (18). ՅԱՄԱՆ, ՄԵՐ ԲԱՂԻ ԲԱՆԴԻՆ

[Արագ. Veloce]

156 (19). ԿԵՍ ԳԻՇԵՐԻ՝ ԼՈՒՄՆՅԱԿ ԳԻՇԵՐ

[Գնայուն. Andante cantabile]

Կես գի - շեր՝ լուս - նակ գի - շեր,
 ևա - ռի, հայ ևա - ռի: Բի:

157 (20). ՀԱՅԴԵ, ՀԱՅԴԵ, ԹԱՆՁԱՐԱՄ

[Հաստ արագ. Presto]

Հայ - դե, հայ - դե, թան - ծա - րամ, եր - կու դու - րու՜յ մեկ փա - րա,
 հայ - դե, հայ - դե, թան - ծա - րամ, դե, դե, հայ - դե, թան - ծա - րամ:

158 (21). ՀԱՄԱՐՁՄԱՆ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻՆ

[Կայտառ. Allegro giocoso]

Համ - քար - ծման եր - կու - շար - քին ա - ոս փոցին ու գե - րան - դին,
 ծո - ռե - ցի. ծոր - թը փե - ցի,
 և - հան ճուղ - մուլ կա - աք - ցի... և այլն
 քառ - սուն կա - քալ թո - մե - ցի:

159 (22). ՀՈՅ ՆԱՐ

[Գնայուն. Andante]

Հոյ ճար, ճար, հի - ճար, ճար,
 հոյ ճար, ճար, հոյ ճար:

160 (23). ԱՅ ՄԱՐԱՆ, ՄԱՐԱՆ

[Միջակ. Allegretto]

Այ Մա - րան, Մա - րան, Մա - րան, Մա - րան,
 այ Մա - րան, Մա - րան, Մա - րան:

161 (24). ԳՆԱ, ԳՆԱ, ՀԵՏԻՎ ԵՄ

Հառ առագ. Vivo]

Գը - նա, գը - նա, հե - տիվ եմ, հա, հա, հա, հա, հա,
 յա - ռի - նո յար ջան,
 սա - ռի - նո յար ջան,

× [Տարբերակ]

162 (25). ԿԱՆԶԵ, ԿՈՌՆԷ

[Մանր, ասերգի միան]

[Largo, come recitativo]

163 (26ա). ՏԱՐԱՆ, ՏԱՐԱՆ ԻՄ ՅԱՐԸ

[Դափափոք. Moderato . Con dolore]

Տա - րան, տա - րան իմ յա - րը,
մա - զեր շա - րան իմ յա - րը:

164 (26բ). ՏԱՐԱՆ, ՏԱՐԱՆ ԻՄ ՅԱՐԸ

[Դափափոք. Moderato . Con dolore]

Տա - րան, տա - րան իմ յա - րը,
ժա - մեր շա - րան իմ յա - րը:
Լայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ:

Մոդիկա, Ոչտունիք

165 (26գ). ՏԱՐԱՆ, ՏԱՐԱՆ ԻՄ ՅԱՐԸ

[Միջակ. Allegro moderato]

Տա - րան, տա - րան իմ յա - րը,
մա - զեր շա - րան իմ յա - րը:
Լայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ:

166 (27ա). ՀԱՅՐԱՐՆ

[Աշխարհ. Allegretto]

[- Դա - րըր - բան: - Զա - մե քան: Սի - րեկ եմ սերմ ե - լե - սին,

ան - թա - ժամ բերն ե - լե - սին, ով իմ սի - րածն իմն չի տա,

հա - րըր - բան, Ան - տը - ծու կերն ե - լե - սին:]

167 (27բ). ՆԱՐԵ, ՆԱՐԵ, ՀԵՅ ՆԱՐ

[Արագալույս. Veloce]

Նա - րե, Նա - րե, հեյ Նար, հեյ Նար, հեյ Նա - րե:

168 (28ա). ՋԱՆ, ՄԱՐԱԼ ՋԱՆ, ԳԱՅԻ, ՀԵՌԵՅԱ

[Զափալույս-Միջակ. Moderato]

Ջան, մա - րալ, Ջան, գա - ցի,
 ջան, մա - րալ, Ջան, Ա - րազ

գա - ցի հե - լե - ցա,
 զե - սին մո - տե - ցա:]

Ջան մա - րալ, Ջան մա - րալ, Ջան մա - րալ, Ջան:

169 (28բ). ՍԻՐԵԼԻՍ, ԻՆՉ ԱՏԵԼ ԵՍ

[Զափալոթ-Միջակ. Moderato]

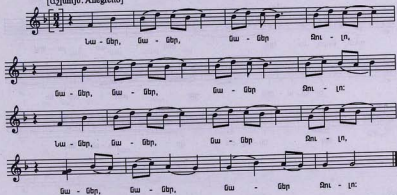
170 (29ա). ՆԱՆԵՐ, ՆԱՆԵՐ ԶՈՒՆՈ

[Աշխարհ. Allegretto]

171 (29բ). ՆԱՆԵՐ, ՆԱՆԵՐ ԶՈՒՆՈ

[Աշխարհ. Allegretto]

172 (30). ՕՅ, ՕՅ, ՅԱՄԱՆ, ՂԱՐԻՊՈՒ

[Լալագին. Lamentevole]

Օյ, օյ, օյ, յա - ման դա - րի - ադ:

Եեմ - քիկ, դու մի՛ ժա - ժա, ժա - ժա - լու,
դա - րիք դուր - քաք եր - քալ կո - լե - լու

ես եմ:

վերջին տան վերջ՝

Օյ, օյ, օյ, և - մըմ դա - րի - ադ:

173 (31). ԹԱԳՎՈՐ, ԲԱՐՈՎ

[Ծանր, ազատ չափով, Grave, tempo rubato]

Թագ - վոր, քա - ռով, հա - զա՛ր քա - ռով,

դուն վարդ ես կա - մաչ տե - լե - վով,

եջ - մի - ա - ծին զա - լեայ օրի - մե

մեկ Աս - տը - ծու զո - լու - քե - մով:

176 (34). ՎՐԱՆ ԵՄ ԴՐՆԸ ԴԱՐԻՆ

[Ծափավոր-Միջակ. Moderato]

Վը - լանն եմ ող - րել դա - ռին,
 պայ - մանն եմ տղ - վել տա - ռին,
 ախ, տա - ռին թող զա լը - թա - մա,
 հե - տը քե - ռե իր բա - ռին:

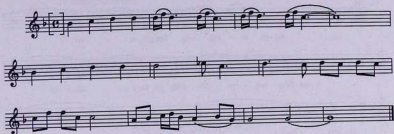
177 (35). ԲԱՄԲԱԿ ԵՄ ԶԱՆԵԼ

[Ծափավոր. Moderato]

Բամ - բակ եմ ցա - մել ող - զա,
 հեյ մար, հեյ մար, հեյ մար,
 մա - ող վախ, մա - ողմ, մա - ողմ, մա - ողմ,
 հոյ մար, հոյ մար, հոյ մար:

Մալիշկա

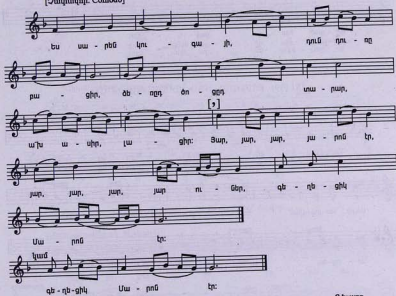
178 (36).

Հազր

179 (37). ԵՍ ՄԱՐԻՆ ԿՈՒԳԱՅԻ

[Ծափառ[որ. Comodo]

Չձգայք

180 (38). ԱՐՁԻ, ԱՆՈՒՐ-ՆԱՍԻ

[Ծափափող. Moderato]

Աղ - քի, ա - նու - մղդ ա - սա,
 գըլ - խիդ աղ - լու - խը խասս ա:
 Ա - մուշ ջան, քըն-քուշ ջան,
 օ - լեր, օ - լեր, օ - լեր,
 Ա - մուշ, Ա - մուշ, Ա - մուշ,
 քյուլ, քյուլ, քյուլ,
 աճ - զաճ հեր - վա լավ օ - լեր:
 եր - քանք քա - ղը քա - ղենք մուշ:
 ես քյուլ - քյուլ եմ, յա - ղըս գյուլ:

181 (39). ԹԱԳՎԱՆՐ, ԻՆՉ ԲԵՐԵՄ ԶՈՒ ՆՄԱՆ

[Համդիսավոր. Maestoso]

Թագ - վոր, ի՞նչ քե - լիմ քո մը - ման,
 քո կա - մայ ա - լու քո մը - ման:
 Սուրբ կա - ռա - պետ զա - լուդ օրի - մե մեկ
 Աս - տը-ծո զո - լու - քե - մուլ:

Խաչատուր

182 (40). ՊԵՏ ԴԻԶԱՆ

[Աշխարհ. Allegretto]

183 (41). ԲԱԶՐԳՅԱՆ ԵԿԱՎ

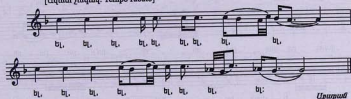
[Զարիսպոր. Moderato]

184 (42). ԵԼ, ԵԼ, ԵԼ

(Գոթանի երգ)

[Ազատ չափով. Tempo rubato]

185 (43ա). ՎԱՐԴ, ԶԶԵԶ ԶԸՄ ՍԻՐԻ

[Զարիսպոր-Միջակ. Moderato]

վարդ, ըզ քեզ չեմ սի - թի, վա՛յ չա - լա - թի,
 թո մերն էլ փուշ էր: Դա - զարդ որ փուշ էր,
 վա՛յ չա - լա - թի, խո - տիկն ա - նուշ էր:
 հո - տիկն

Մանգ

186 (43p). ՎԱՐԴ, ՋԶԵ ԴԸՄ ՍԻՐԻ

[Դափափար-Մթնայ. Moderato]

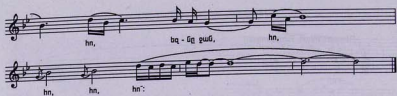

վարդ, ըզ քեզ չեմ սի - թի, վա՛յ, վա՛յ,
 թո մերն էլ փուշ էր, վա՛յ, վա՛յ,
 վարդ, ըզ քեզ չեմ սի - թի, վա՛յ չա - լա - թի,
 թո մերն էլ փուշ էր: Դա - զարդ որ փուշ էր,
 վա՛յ չա - լա - թի, խո - տիկն ա - նուշ էր:
 հո - տիկն

187 (44ա). ՀՈ, ՀՈ, ԵԶՆԸ ԶԱՆ

[Ազատ չափով. Tempo rubato]

Դ՛ ո,
հո՛, եզ-նը ջան, հո, հո՛, հո՛,
հո՛, հո, եզ-նը ջան, հո՛,
հո՛, եզ-նը ջան, հո՛,
հո՛, հո՛,
հո՛, հո՛, հո՛,
քի - նա - լիո՛ է, գյա - լիո՛ է
մա - տաղ ի - մի՛մ, եզ - նը ջան,
հո՛, հո՛, հո՛, հո՛, հո՛, հո՛, եզ-նը ջան, հո՛,
հո՛, հո՛, հո՛, հո՛, քի - նա - լալ, գյա - լալ, եր - կա -
լալ, գու - թա - նը ալ - մըն տա - րալ,

Var.

Հարստաց

188 (45). ԱՐԱՆԸ ԲԱՂ ԵՄ ԱՐԵԼ

[Գնացում, Andante]

Ես ու յարըս ջահել եմք,
Պայման ունենք, պահել եմք.
Սապիսլ, մեռնի քո թալելդ,
Չթորկեց մենք վայելեմք:

Գնացի Ախտուրան (ուխտատեղի),
Փախցրիմ յարըս, տարան,
Յար տանողին ինչ ասեմ,
Կյանքիս կեսը հետն առան:

Կայնել ես սարի հովին,
Չիմարի ծառի քովին,
Գլխիդ արքշուն գցել,
Մազերդ տվել հովին:

Մասապա

192. ԵՆԱ ՏԱՆԻՍ ԹԱՓ ԶԵԼԻՑԻ

[Չափավոր-Միջակ. Allegretto]

Ե - լա տա-նիս քաղի քն - լի - ցի, քան ի-ման, քան ի-ման:
կար-միր խղճ-ձոր կը - լո - թի - ցի, քան ի-ման, քան ի-ման:

Իմ յար տուն չէր՝ մեղ-տա լա - ցի, քան ի-ման, քան ի - ման,

քա-րակ բո - յիդ, ես դուր-բան, չի-մար բո - յիդ, ես դուր-բան:

193. ԱՄՊԵԼ Ա ԿԱՄԱՐ - ԿԱՄԱՐ

[Գնայուն. Andantino]

[Ամ - պել ա կա - մար - կա - մար]

հով ա - լեք սա - լեք քան, հով ա - լեք:

194. ԶԵԼՍԱ ԶԵԼԵ

[Չափավոր-Միջակ. Allegretto]

Ձել - մա քն - լի, քել - քով աղ - ջիկ,

քանց քու մե - լը խել - քով աղ - ջիկ:

195. ԱՂՋԻ, ԱՆՈՒՆԴ ՕՍԱՆ

[Գնայուն, Andante amoroso]

Աղ - ջի, ա - նու - նըդ օ - սան,
սիւս-տակ բո-խախ, բուխ մը - շան,

մայ վե - մայ, մայ սա - մայ, մայ,
մայ ւա - լին մայ:

196. ԷՐԹԻԿ, ԷՐԹԻԿ ԲՈՂՆԵԼ ԵՍ

[Ծափախոր-Միջակ, Allegretto]

էր - թիկ, էր - թիկ բոլ - նել ես,

էրթ - կա տա - կին կրթ - նել ես.

տուն ա - թի տուն ա - թի, տուն ա - թի, յա՛ր,

տուն ա - թի, տուն ա - թի, աճ - ջի - զարտ յար:

197. ՄԱՐԳԻ ՄԻՋԻ ԻԼՂՈՒՆԸ

[Չափավոր-Միջակ. Allegretto grazioso]

Մար - գի մի - ջի իլ - ղու - նը,
 կըտ - րիտ ա աջ - քիս քու - նը.
 ես դա - րիք եմ չեմ գի - դի,
 չանց տը - վեք յա - րիս տու - նը:

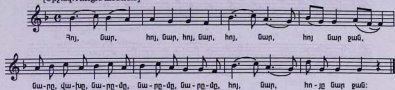
198. ԱՆՆ, ՄԱՐԱՆ ՋԱՆ

[Մոլորմ. Lento]

Ա՛նն, մա - րա՛ն ջա՛ն,
 կո - կո - նըս քոռ - մած մը - նաց,
 ջա՛ն, մա - րա՛ն ջա՛ն,
 սիր - տըս կը - րա - կած մը - նաց:

199. ՀՈՅ, ՆԱՐ

[Միջակ. Allegro moderato]

200.

201. ՋԱՐԱՅԻՍ ԱՋԻ ԿՈՒՈՐ

[Միջակ. Amoroso]

քար, մայ, մայ, մայ, մայ,
 կը - ցըն - ժա մի - քի գյու - ւն, ար,
 ժա - կե - տով յա - լըս,
 վա - օեր ա քի - գյա - լըս:

202. ԾՈՎՈՒՆ ՀԱՎՔՄ ԿԷՐ

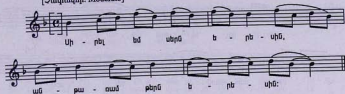
[Խաղալով հուզումով. Commosso]

Ծո - վուն հավ - քըմ կեր,
 վն - գիկն եր - կնն եր,
 ա - մունն եր ա - թոր, կա - ալեմ
 սըր - տիկ տե - վա - վոր:
 ալե - չա - լոն, եր - թամ
 խնտ է - մոր, են իմ դարդ գի - մա,
 ես լե գյո է - մոր:

Տարանջատ գրառումներ (ժողովածու ուրերգրի)

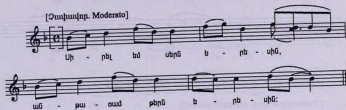
203. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՄԻՆ

[Զափալոք. Moderato]

204. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՄԻՆ

[Զափալոք. Moderato]

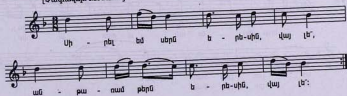
205. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՄԻՆ

[Զափալոք. Moderato]

206. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՄԻՆ

[Զափալոք. Moderato]

207. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՄԻՆ

[Զափալ(որ-Միջակ. Allegretto grazioso)]

Սի - րել եմ սերմ ե - րե - սին,
 ան - քա - ռամ թերմ ե - րե - սին, ով
 իմ սի - րածն ինձ չի տա'
 Աս - տը - ծու կերմ ե - րե - սին:

208. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՄԻՆ

[Զափալ(որ-Միջակ. Allegretto grazioso)]

Սի - րել եմ սերմ ե - րե - սին, լե, լե,
 ան - քա - ռամ թերմ ե - րե - սին, լե, լե, լե, լե:
 Սի - րել եմ կառ - մեմ, փա - փա-զցս առ - մեմ:

209. ԱՅՐԱՐՆԸ ԶԱՐՈՏ Ա

[Զափալ(որ-Միջակ. Allegretto)]

Ա - քա - ռա - մը քա - ռոտ ա, վա',
 կար - միտ ծի - ուն ա - ռոտ ա, վա',
 կո - լոր լուս - մակ, ջա'ն,
 քո - լոր լուս - մակ, ջա'ն:

210. ԱՆ ՁԻՆ ՆԱԼՆ ԻՆՉ ԿԱՆԵ

[Գնայուն. Andante]

Ան ձին նա - լըն ինչ կա - նե, յա՛ր,
 Ել - նենք սա - թե - թը սեյ - թամ,
 սի - թու - նոս շալն ինչ կա - նե, վայ լե, լե, լե, լե, լե, վայ լե:
 ես մա - թալ եմ, դու քեյ - թամ, վայ լե, լե, լե, լե, լե, վայ լե:

211. ԱՐԱԶ ՀԵՏԱՅԵԼ Ա

[Գալիսվոր. Moderato]

Ա - թա - զը հեշ - տա - ցել ա,
 վայ լե, լե, լե, լե,
 լե, լե, լե, լե, լե, լե:

212. ՀԵՅ ՆԱԶԱՆ ԻՄ

[Աշխույժ. Allegretto grazioso]

Հեյ Նա - զան իմ, հեյ Նա - զան իմ,
 հեյ Նա - զան իմ, լե, լե, լե, լե:

213. ՄԱՆԻ ԱՄԵՄ ՄԵ ԲԵՐԱՆ

[Աշխարհով. Giocoso]

Մա - նի ա - սեմ մե բե - րան, ջան ծա - դիկ,
 ջան, ջան, սե - լը տա - նի ջուխտ զե - րան,
 ջան [վի - ճակ], ջան, ջան:

214. ԱՆ: ՀԱՐՐԱՆ, ՀԱՐՐԱՆ

[Գափաղթ. Moderato]

ԱՆ: Հա - րըր - րան, հա - րըր - րան,
 հա - րըր - րա - նըմ, օյ, օյ, հա - րըր - րա - նը
 ե - կել ա, սի - մամ աա - րեր, օյ, օյ:

215. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՄԻՆ

[Նազելի. Grazioso]

Սի - րել եմ սերն ե - րե - սին, յար, մայ, մայ,
 [ան - քա - ում քերն ե - րե - սին,
 մայ, մայ, [մայ, մայ], յար, մայ, մայ, մայ, ան - քա -
 ում քերն ե - րե - սին:

216. ԿԱՊՐՈՒՏ ԶՈՒՌԱԿ ՀԵՇԵԼ ԵՄ

[Հորդոր. Allegro giocoso]

Կա - պրուտ ջու - տակ հե - ծել եմ, յար լե, լե,
 յար լե, լե, յար լե, լե, լե, լե, լե.
 Ա - րա - զին մո - տե - ցել եմ, մայ մայ, մայ,
 մայ, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ:

217.

V. [2/4]
 P.
 V.
 V.
 V.

218. ՅԱՐԼԵ, ՍԻՐԵԼ ԵՄ ՍԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Աշխարհ. Allegretto]

Յար Լե, սի - ռել եմ սերն ե - ռե - սին,

Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե, Լե,

ան - քա - ռամ քերն ե - ռե - սին:

219. ՍԻՐԵԼ ԵՄ ՍԵՐՆ ԵՐԵՍԻՆ

[Նազելի. Grazioso]

Սի - ռել եմ սերն ե - ռե - սին,

Լան - քա - ռամ քերն ե - ռե - սին,

յար Լե, Լե, Լե, Լե,

յար Լե, Լե, Լե, Լե,

[Ե]

220. ԿԱՊՈՒՏ ԳՈՒՌԱԿ ՀԵՇԵԼ ԵՄ

[Հանդարտ. Andante]

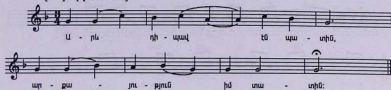
Կա - պուտ քու - ռակ հե - ծել եմ,

Ա - ռա - զին մո - տե - ցել եմ:

221.

222. ԱՐԵՎ ԴԻՊԱՎ ԷՆ ՊԱՏԻՆ

[Ծանխալոր. Moderato]

223.

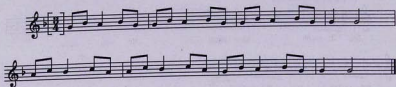

224. ԷՐԱՆՈՒՄ ԵՄ

[Լալագին. Dolente]

225.

226. ԼՈՒՄՆԱԿԸ ՍԱՐԻ ԱՐՏԵՆ

[Հանդիսաբար. Andante]

227. ՄՈՒՇԵՂ ՋԱՆ, ԱՐԻ ՄԵՐ ՏՈՒՆ

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

228.

[Ծանր. Dolente]

229. ԳՅԱՄԻՆ, ԳՅԱՄԻՆ

Չափաւոր. Moderato

գյա-լին, գյա-լին, գյա-լին էր մայ - րի - կը:
է - րե - վան քաղ եմ ա - րեւ,
գյա-լին, գյա-լին, գյա-լին էր մայ - րի - կը:
լի - գյա - րըս դաղ եմ ա - րեւ,
մայ - րի - կը:
Հիքան, Սիրվանքաղ

230. ՄԵՐ ՈՒՈՒ ԾԱՌՆ ԷՐ

[Աշխարհ. Allegretto]

Մեր ու - ղի ծառն էր [ոյա-լար.] ծեր ու -
ղի ծառն էր [ոյա-լար.] [խըն - ծոր] քա-լեմ ա - րի տար,
իմ խո - րո - տիկ, պղզ - տիկ քաղ:

մեր ծիրանի, տաճի, հշենի, խմժորի, պուչի...

Հայր ձոր, Զոր գյուղ

231. ԿՈՒՈՏԻԿ ՈՒՆԻՄ ԴԵՂԻՆ Ա

[Հոբոբո. Allegro]

Կուտ - տիկ ու - նիմ՝ դե - ղին ա.

ճամ - քա տը - վեք թող տունն զա.

իմ յա - ռը ձեր զե - ղին ա,

ճամ - քա տը - վեք թող տունն զա:

Հատադ, քո մերը մեռնի,
 Շտերը կեղտոտել ա,
 Մաքերը սնձառել ա,
 Ոչխարը բղբոտել ա,
 Տավարը ա,
 Կամայը սլառկոտել ա:

232. ԵՍ ԱՆԵՔՆ ԵՄ

[Չափավոր. Moderato]

Ես Ա - նեքն եմ ջա - հել քի - վան,

հայ - ռի - կըս զը - մաց Ե - ռե - վան,

Չա - տոյ տը - ղի քա - շին ղի - վան,

զու - լում էր լա - լիս մայ - ռի - վը:

236. ԱՄԱՆ ՅԱՐ

[Աշխարհ. Allegretto]

237. ԹԱԳՎԱՌ, ԻՆՉ ԲԵՐԵՄ ԶՅՈ ՆՄԱՆ

[Համդիսալոք. Maestoso]

238. ԱՄՆԵՂ ԻՆՉ Ա

[Զալիսալոք. Moderato]

Մի սեղանի շինելն ի՞նչ ա, դուրզյա՛լ:

239. ԵՆԱ ԿԵՐԹԱՄ, ՀԱՅ ԿՈՒ ՏԱՆԻՄ

[Աշխարհ. Allegretto]

Ե - լա կեր - թամ, հաց կու տա - միմ,
 մազ - լում յար, մազ - լում յար,
 մուշկ ու դեղ - դիր խնտ կու տա - միմ,
 մազ - լում յար, սի - րում յար:

240. ՀՈՅ ՆԱՐԵՄ

[Գ-մայրն. Larghetto]

Հոյ մա - ա - թըմ ա, մա - թըմ, մար:
 Հոյ մա - ա - թըմ ա, մա - թըմ, մար:

241. ԱՄ, ԵՐԵՆԿ ԵՄ ՉԵՁԻ

[Հուզումնային, ասեղազուլ]

[Recitativo con affetto]

ԱՄ, եր - ԵՆԿ եմ ձե - զի, քամ - ձրիկ տա - թեր, թեր.
 ախ, ձեր տը - կեմ կեր - թեր ջուխ - տա - կըմ կա - ճեմ,

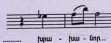
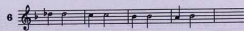
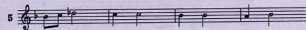
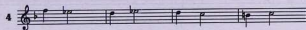
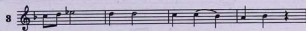
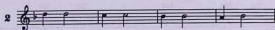
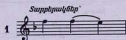
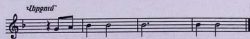
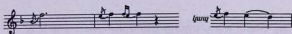
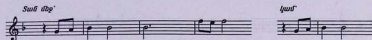
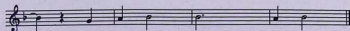
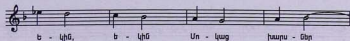
Ձեկ կեր-թոր բը - ոհմ, Ձեկ կեր-թոր զո-զան,
 Էն ինչ կեր-թոր բը - ոհմ՝ կեր-թոր ի - նե ե - բում
 խալ - քե-րաց խա - մար, Էն ինչ կեր - թոր զո-զան
 կեր-թոր Էն ա - մուշ գյառ - քե - րաց խա - մար,
 վա՛) դա - դո, վա՛) քա - բո:

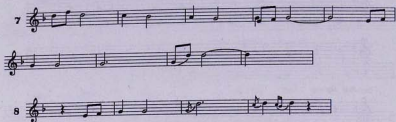
Տուն եմ շիրիլ իդա վրո գնաու բերամ,
 Վրեն եմ թայեր ցոխտալ՝ լոճ գերամ.
 Մեկ՝ խախենմ, մեկ՝ ծիքամ:
 [Էն ինչ խոխեն էր՝ կռաբալ, մնաց ծիքամ,]
 Ծիքամ փցիլցվել, մեջ եմ յաքի բերամ:

242. ԵԿԻՆ, ԵԿԻՆ ՄՈՒԱՑ ԽԱՐՄՆԵՐ

[Զափավոր. Moderato]

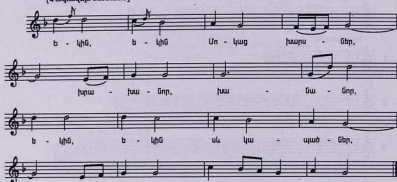
Ե - կին, Ե - կին Մո - կաց խարս - մեր

243. ԵԿԻՆ, ԵԿԻՆ ՍՈՎԱՅ ԽԱՐՄՆԵՐ

[Գալստիոր. Moderato]

[Տարբերակներ]

244.

245.

246.

247. ՀԱՎԱՐ ՆԱԶԱՐԻ

[Աշխարհ, Allegretto]

Հա - վաճ նա - զա - նի

248.

249.

250. ՄԱՐԻ ՏԱԿԸ ՄՇՈՒՐ ԷՐ

[Աշխարհ. Allegretto]

251.

252. ՄԻՐԵԼ ԵՄ ՄԵՐՆ ԵՐԵՄԻԱ

[Լազնի. Grazioso]

253. ԶԱՐԵՑԻ ԱՐՏՇՄ ԳԱՐԻ

[Հուզումնալից. Commosso]

Քա - ղե - ցի աղ - տըմ գա - րի.
 հա վառ - վի՛, վառ - վի՛, վա - ռո:

254. ՀՈՎ ԷՐԵՔ, ՄԱՐԵՐ

[Հանդարտ. Tranquillo]

Գով է - ռեք, սա - ռեր, հով է - ռեք.
 իմ դարդ - դին դարդ - ժամ է - ռեք:

255. ՎԱՐԴ ԵՄ ԶԱՐԵ

[Ծանխալից. Andante amoroso]

Վարդ եմ քա - ղե՛ քա - մով է,
 Աղ - քեր խաթ - ռոր չե - մը - նա,
 սի - ռած յա - ռը հա - մով է:
 յա - ռը հա - մով է:
 Լըն - նը նո, նը - նո, նը - նո:

256. ԻՄ ՅԱՐԸ ԴՈՒՌՆ Է ԴՐԱՍ

[Աշխույժ. Allegretto]

Իժ յա - ըլ դուռն է դը - լաժ,
Ալ գո - տին մուռն է դը - լաժ.

բա - լի, բա - լի, բալ - դըր յա - ըո:
բա - լի, բա - լի, բալ - դըր յա - ըո:

Իժ յաղիս բային մեռնեմ՝
Ալ ֆառը ծառն է դրած:

257. ԴՈՒՐԸՄ ԹՈՒՎ ՄԵՐ ԱՐՏԵՆ

[Զափալող. Moderato]

Դու - շըմ քո - ծալ մեր աղ - տեն,
ապտո - ռալ իմ սա - զիս ֆար - դեն,
Ա - շող չեմ ա - շող դա - ռա
բե - մու - լաղ յա - ըիս դար - դեն:

258. ԺԱՄԱԴՈՒՆՆ ԴՈՒՍ ԿՈՒԳԱՍ

[Աշխույժ. Gaio]

Ժա - մա - դըռ - մեն դուս կու - զաս, ճը - լա - զի ախս
եա իմ մեյ - լը տը - վեր եմ, դու քու մեյ - լը

լուս կու - տաս, մա - լա - մա ջամ:
ե՛րբ կու - տաս, մա - լա - մա ջամ:

259. ԻՋԱՆԵ ԶԱՅԻՐՆԵՐԸ

[Զափալող. Andantino]

Ի - ջանք յա - լի - մե - ըլ, ըր - մե - ցինք ալ - ըլ.

ե՛տ զը - մա - ցեք, մենք էլ տես - մենք մեր յա - ըլ:

260. ԻԶԱՆՔ ՉԱՅԻՐՆԵՐԸ

[Չափավոր, Andantino]

261. ՄԱՐԱՆՈ, ՄԱՐԻ ԱՐՋԻԿ

[Աշխույժ, Allegretto]

Ես էս գեղին ձողեն եմ,
 Խառս պառլոյի խնձողեն եմ.
 Կաթմիր խնձոր՝ ցնայող եմ,
 Ուր որ կերթաս՝ հնայող եմ:

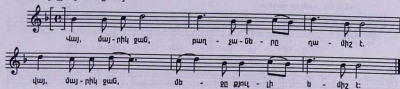
262. ԶԱՐԴԻՆ ԱՌՈՒՆ ԿԱՆԱՆՉ ԷՐ

[Միջակ-Չափավոր, Moderato]

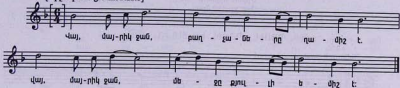
263. ՎԱՅ, ՄԱՅՐԻԿ ԶԱՆ

[Աշխույժ. Allegretto]

264. ՎԱՅ, ՄԱՅՐԻԿ ԶԱՆ

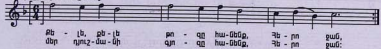
[Միջակ. Allegro moderato]

Միք մեղդոյն, մուռիկներ,
 Մտառվ սիրածն անուշ է:

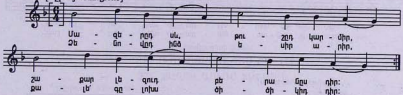
265. ԶԵՆԵ, ԶԵՆԵ ԹՈՋԸ ՀԱՆՆԵՐ

[Աշխույժ. Allegretto]

266. ՄԱՋԵՐԴ ՍԵՎ, ԹՈՒԵՂ ԿԱՐՄԻՐ

[Աշխույժ. Allegretto]

267. ՄԱՐԱԼԻ ԲՅՈՒՆ - ԲՅՈՒՆ

[Գ-մայում. Andante com moto]

268. ԴՅՈՒՒԼ - ԴՅՈՒՒԼԸ ՏԱԼԻՆ ՎՐԱ

[Գնայուն. Andante amoroso]

Դյուլ - ալու - լը տա - լիմ վը - լա,
 Խըմ - ծո - թը ծա - ղիմ վը - լա.

յա՛ր, մա - մե, ջա՛մ, մա - մե, վա՛յ, մա - մե ջան:

Խնձորը ծառի վրա,
 Միրսի սիրածի - տային՝
 Զոր. քաղին վրա:

269. ԴՅՈՒՒԼ - ԴՅՈՒՒԼ ԷՐ ՏԱԼԻՆ ՎՐԱ

[Գնայուն. Andante amoroso]

Դյուլ - ալուլ էր տա - լիմ վը - լա.
 Խըմ - ծո - թը ծա - ղիմ վը - լա.

յա՛ր, մա - մե, ջա՛մ, մա - մե, վա՛յ, մա - մե ջան:

270. ՄԱՐԵՆ ԵՎԱՐ ՍԵՅՐԱՆԻ ՊԵՍ

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

Սա - ղիմ ե - կար սեյ - լա - մի պես, եղ - սո ջան,
 ես էլ վա - տա թա - լա - մի պես, եղ - սո ջան:

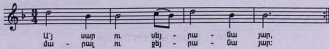
271. ԱՅ ՄԱՐ ՈՒ ՍԵՅՐԱՆԱ ՅԱՐ

[Աշխույժ. Allegretto]

Ա՛յ սար ու սեյ - լա - մա յար,
 մա - լալ ու ջեյ - լա - մա յար:

272. ԱՅ ՍԱՐ ՈՒ ՍԵՅՐԱՆԱ ՅԱՐ

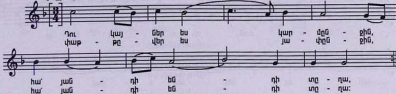
[Աշխույժ. Allegretto]

Բիլակդ ունիս քովստ շորստոյի, Եղատ քամ,
Մեռնիմ ալ՝ սեքըս չի պաղի, Եղատ քամ,
Յախտի պես կապք ինձի, Եղատ քամ:

273. ԴՈՒ ԿԱՅՆԵՐ ԵՍ ԿԱՐՄԸՆՁԻՆ

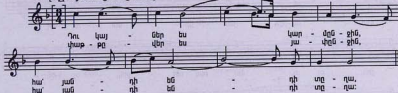
[Աշխույժ. Allegretto]

Պաշիկ մի քեկն՝ փուշ է.
Խորտուիկ, պագն ամուշ է:

274. ԴՈՒ ԿԱՅՆԵՐ ԵՍ ԿԱՐՄԸՆՁԻՆ

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

Կըմնամիս գնդի փետա,
Շոքիդը և դեղին քետա:

275. ՋԱՂՅԻ ԴՈՒՈՐ ՏԱՇԱՇ Է

[Աշխույժ. Allegretto]

Երեք օր է չեմ տեսն՝
Միքոս հալած-մաշած է:

«ՀԱՅ ԳԵՂԱՌՈՒՄ ԵՐԳԵՐ»
 Ժողովածու իմմեյորդ, 1913 թ.

276(1). ԱՂՋԻ, ՄԵՐԸՆ ՄԵՌԵԼ Ա

[Գույուն. Andante con moto]

Աղ - ջի, մե - ռըդ մե - ռել ա,
 մեյ - միմ ա - ման, օյ, օյ, մեյ - միմ ա -
 ման, օյ, օյ, մեյ - միմ ա - ման.
 շո - ռե - լըդ կեղ - սոռ - տել ա,
 վայ, մե - լըդ մեռ - լի սա - ռի աղ -
 ջիկ, օյ, օյ, մա - լալ աղ - ջիկ, օյ, օյ,
 ջեյ - լան աղ - ջիկ:

Լվանամ վարդի ջրով,
 Զորացնեմ քերմի գուլով:

Երևանա մահանգի, Մարմարտ գավառի Էջիկաթ գյուղում,
 1913. Հուլիս. 27.

277(2). ԳԻՇԵՐՎԱՆ ԼՈՒՄՆԱԿԸ

[Չափավոր-Միջակ. Andantino]

Գի - շեր - վան Լուս - նա - կը՝
 Լա - զա - նը մի - տե - ջալ՝

ցե - րեկ - վան ա - լիս, ջա՛ն,
 չը - տը - վեց րա - լիս, ջա՛ն,

ջա՛ն, Մա - նան ջան, ջան, Ջա - նան ջան, ջան:
 յար, յա - ռո ջան, ջան, Մա - ռո ջան, ջան:

Մանանը մտնել է
 Էն (հավ) ծառի տակին,
 Այցելով ռոքոլ կանն
 Իր սիրուն յարին:

Հվեղար

278(3). ԱՄՊԵԼ Ա, ՋՅՈՒՆ ՉԻ ԳԱԼԻ

[Հորդոր. Allegro]

Ամ - պել ա, ծյուն չի գա - Լի,

Ա - մուշ ջան, մու - մուշ ջան,

մըք - նել ա, տուն չի գա - Լի,

յա - ռո ջան, ջա - նե - ջան, ջան:

Ամտեք մըմա քալիշը՝
 Մտանց յար քուն չի գալի:

Հվեղար

279(4). ԱՂՋԻ, ԱՆՈՒՆԴ ՇՈՒՇԱՆ

[Հորդոր. Allegro]

Աղ - ջի, ան - ուց - ն ուր չան, ան - չան, ան - չան,
 ա - ղ, ըր - թանջ Աուրբ ևը - չան,
 իր - ույ, գյա - լա յա - ըն, թո - ույ, գյու - լա յա - ըն:

Երգում են և վեց վանկանի տմեր և այսպես են սղում սկիզբը

Սե - ըն, ըն - ըն, ըն - ըն, ըն - ըն, ըն - ըն, ըն - ըն:

Մառի վերի դուշը՝
 Վանում ու Միքուշը:
 Մանթաշուկի փողը՝
 Նրառիմ յարիս կողը:
 (Ես) Մասքի ծեքն են՝
 (Ես) իմ խոսքի տերն են՝
 Յարքա խոսվել ա՝
 Կռոկն ընտվել ա: (Revolver)
 Յարքա կայմալ մեշեն՝
 Կարմիր գնդակ դռնեն:

Էմբիսոպ

280(5). ԳՅՈՒՆ ՀԱ, ԳՅՈՒՆ ՀԱ

[Հորդոր. Allegro]

Գյուլ հա, ցու - նա, ցու - նա, ցու - նա, ցու - նա,
 յա - ըն, յա - ըն, յա - ըն, յա - ըն,
 ըն - տել, կու - լա, յա - ըն, ըն - տել, ըն - տել, ըն - տել:

Էմբիսոպ

281(6). ԿԱԼԵՐԻ ՃԱՍՏԵՆ ԴՈՒՁ Ա

[Միջակ. Allegretto]

Կա - լե - րի ճա - րեն դուձ ա,
 լուր, լու - րի լուր, լուր, լու - րի ձըն - րե,
 մա - տա - մի - թա փի - թու - զա,
 ջա - նե, ջա - նե ջան, ջան, ջա - նե ձըն - րե:

Ջաստան ձխար թամամ ա,
 Մըտնիմ ծոցըդ՝ նամամ ա:
 Ծոցումըդ բաստան ջանմեմ,
 Մըծեքըդ ընձի շամամ ա:

Ալադյազը մտտիկ ա,
 Իմ յարը կոտտիկ ա.
 Կոտտիկիմ մի՛ մայի՛
 Պատկերը խաբատիկ ա:

Հռոբ

282(7). ԲԱՂՉԻ ՊԱՏԸ ԴԵՂՈՒՄ Ա

[Զառիափոր-Միջակ. Moderato]

Բաղ - չի պա - տը դը - դում ա, դը - լե,
 ու - լա - խու - թյուն ձը - տե - սա, դը - լե,
 ա - ման, ա - ման, ա - ման էր,
 ա - ման, ա - ման, ա - ման էր,
 իմ ա ռա - ծը ե - բում ա, դը - լե,
 հի - մա ձըն - վոր էր - բում ա, դը - լե,
 յա - ման, յա - ման, յա - ման էր,
 յա - ման, յա - ման, յա - ման էր:

Հռոբ

283(8). ՄԱՐԸ ԿՐԱԿ ԵՄ ԱՐԵԼ

[Հորդոր. Allegro]

Մարի կըրակ բռնացալ,
Յարըն ընձի մոռացալ:

Թումդիքը վառ ու բոց ա՛
Միտքը վիթավոր խոց ա:

*Ալեքանդր Գյալստ. Երևանի մանավր,
Մուրմալյե Գալստ:*

284(9). ԹԱԶԱ ՄԱՐՈՒՆ ԵՄ ՄԵՐԵԼ

[Աշխույժ. Allegretto]

Յա - ման, հեռ - վազ կի - ռա - կին, քա -
վո - ռա - կին, տա - քն - ռա - կին,
թո - ղեք եր - քամ հաս - նեմ ես իմ
սի - ռա - ծին:

Ռեգրադյու գայում (Համարյու գայողի մաս)
Գառնի Քասարի գափառ, Երևանի մահառ

285(10). ՊՈՒՇՈՒՐ ԱՂՋԻԿ ՍԵՎԱՎՈՐ

[Հարգաբ. Allegro]

Պու - ճուր աղ - քիկ սե - վա - վոր, քեր ա - ռա,
Գը - նա մե - ղոք կան - չում ա, քեր ա - ռա,
քեր ա - ռա, է - լի դըռ - նե լին սո - վոր,
քեր ա - ռա, քող ինձ չա - նե մե - ղա - վոր,
քեր ա - ռա, չո - ռո - ռա:
քեր ա - ռա, չո - ռո - ռա:

Բզբիթի գափառ, Ալիզամար(յու) գայում

286(11). ԿԱՅՆԵԼ ԵՄ ԳԱԼ ՉԵՄ ԿԱՐՈՂ

[Աշխույժ. Allegretto]

Կայ - նել եմ գալ չեմ կա - րող, ե - թի, ե - թի, ե - թի, ջան,
 Քա - մի որ զը - նա - ցել ես, ե - թի, ե - թի, ե - թի, ջան,

Լոց - վել եմ լալ չեմ կա - րող, ե - թի, ե - թի, ե - թի, ջան:
 ա - մու - նըր տալ չեմ կա - րող, ե - թի, ե - թի, ե - թի, ջան:

*Հախվելիս գրգռված, մարմնապես գրգռված,
 երևանի մահամեջ*

287(12). ԴՈՇՄԱՆ

[Հորդոր. Allegro]

Գյուլ հա, Գյուլ հա, Գյուլ հա, Գյուլ հա յա - ռըս,
 թե ու - թա - մա՛ թող կու - թա - մա յա - ռըս:

Այլ եղանակ 288(12բ).

Մենք դռնիկ կը ճրնկեմք նկա,
 ես քո դարդեմ տաքեմ ջնկա:

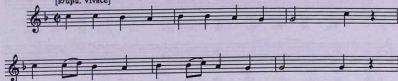
Ազատ խաղաղություն եմ հետևյալները՝ հետզհետե աղագամաղով.

Քիչ աշխույժ. Poco vivo. 289 (12գ).

Գյուլ հա, Գյուլ հա յա - ռըս, Գյուլ հա
 յա - ռըս, թե ու - թա - մա՛ թող կու -
 թա - մա յա - ռըս: 1. 2. ռըս:

290(12դ).

[Թեթև. Vivace]

Կամ դառ Հսկիարի

291(12b)

[Հաստ սրտագ. Presto]

292(12գ)

[Արագ. Allegro]

Իգգիթի գաղատ, Արիզամար(ա) գաղատ

295(15). ԲԱՂՉԻ ՊԱՏԸ ԴԵՂՈՒՄ Ա

[Զամբամուր-Միջակ. Moderato]

Բաղ - չի պա - տը դը - դում ա, մա, մա, /
 Ու - թա - խու - քում չը - տե - սա, մա, մա, /
 մա, մա, մա, / իմ ա - դա - ծը /
 մա, մա, մա, / իմ ա - դա - ծը /
 իմ ա - դա - ծը / իմ ա - դա - ծը /

Իգլիկի գալատ, Արիստակես(յան) զբաղում

296(16). ՍԱՐԸ ԿՐԱԿ ԵՄ ԱՐԵԼ

[Արագ. Vivo]

Սա - ռը կը - թակեմ ա - ռել, /
 յա - ռիմ ի - մացեմ ա - ռել, /
 խո - թոտ եր, կո - լոտ եր, /
 տա - լը չի - մա - ռի ծառն եր:

Գևորգ զբաղում, Գեղարքայ վանքի մեծ,
 Գառնի գալատում, Երևանի մահաճ

297(17). ՈՒՍԻԻ* ԿՈՒԳԱՍ, ՅԱՐՈ

[Միջակ, Allegretto grazioso]

Ուս - տի* կու-գաս, ուս - տի*, յա - րո, յար, յար,
 դու իմ ա - մուշ, դու իմ մու - մուշ յար, յար:
 Սև ա հո - վը - վի շու - նը, չի տա - մի յա -
 ռիս քու - նը: Ուս - տի կու-գաս, ուս - տի*, յա - րո,
 յար, յար, դու իմ ա - մուշ, դու իմ մու - մուշ
 յար, յար:

Մաղմ առի զացի ցամի,
 Ծոցես մի խնճոր հանի:
 Այս, իմ յարդ տունը չէր,
 Դատու՝ մի հոգոց հանի:

Գաթ

298(18). ՎԱՐԴՈ ՋԱՆ

[Միջակ-Չափավոր, Moderato]

Վար - դո ջան, Վար - դո ջան,
 Վար - դո ջան: Աղ(ը) - չի թեւ - լի, դուս մի՛
 եւ - լի, գե - լը կը - տա - մի իմ յա - րը:

Ան ա հո - վը - վի շու - նը,
 վար - դո քան, վար - դո քան,
 չի տա - մի ա - նուշ քու - նը,
 աղ - ջի թեւ - լի, դուս մի՛ եւ - լի,
 գե - լը կը - տա - մի իմ յա - ղը:

Ոգևորվելով, երբեմն սկսում են այսպես՝

վար-դը, վար-դո
 վար-դը, վար-դո քան:

կամ
 վար-դը, վար-դո քան:

Էքզիստենցիալ

299(19). ՄԵՏԻԿ ԱՐԱ ԷՆ ՂԸՇԻՆ

[Միջակ. Allegro moderato]

Աղ - տիկ ա - րա են դը - շին, ո - սը դը - ռեւ
 ա վը - շին. սի - րաժ սի - րա - ծին չեն տա, մեղ - քը հորն ու
 մոր վը - ղին:

Արտիստը գրություն էրեւմա մահանգի,
 Նոր Բայազետի գաղտն

300(20). ԲԱՄԲՐՆԻ ՏԱՎԻՆ

[Հորդոր. Allegro]

Բամ - բը - կի տա - կին գյու - լում բա - ռին, յար, յար,
սի - րել եմ թա - զա մու - բա - ռին, յար, յար:
Միլանի եռվին քնել ա,

Գառնի Բասադի գյուղում

301(21). ԵՐԱԳԸ ՎԱՌ Ա

[Միջակ-Չափավոր. Moderato]

Եր - րա - գը վառ ա, վառ ա, յան ես զա - լի,
ձան ես զա - լի, յար, յար, հոր հետ վա - տա - մարդ դա - ռա,
լուս - նակ զի - շեր հովն ա - մուշ էր, յար, յար:

Շիրակ

302(22). ՄԵՐ ԲԱՄԲԱԿԸ, ՉԵՐ ԲԱՄԲԱԿԸ

[Հորդոր. Allegro]

Մեր բամ - բա - կը, ձեր բամ - բա - կը, գյուլն ա բա - ռին,
յար, յար, յար, յար, սի - րել եմ թա -
զա մու - բա - ռին, քան, քան:

Գեղը, Գառնի գավառ

303(23). ՈՒՌԻ ԾԱՌ ԸՆՆԵԻ

[Զափալոք. Andante addolorato]

Ու - ռի ծառ ը - նե - ի,
 ծառ - րին քուս - նե - ի,
 ծառ - րին քուս - նե - ի,
 այն - քան չը - մեռ - նե - ի՝
 յա - ռիս տես - նե - ի:

Որ դու չկիր առնում՝
 Ինչո՞ւ սիրեցիր,
 Մի քուս կըրակ գրցիր՝
 Միտքս վառեցիր:

Ես քեզ սիրի, որ դու ինձի յար ըմես,
 Էրված, վառված սրբոխն զեղ ու ճար ըմես:

Բզջիք՝ զազատ, Միգրամար(յա) գյաղում

304(24). ԿԱՅՆԵԼ ԵՍ, ԿԱԺ ԿԸՄԱՆԵՍ

[Զափալոք-Միջակ. Andantino]

- Կայ - նել ես, կաժ - ծա - նես,
 քո սի - րած ա - նուշ յա - րին
 ա - րե - զա - կի նը - ծան ես,
 աչ - քով ուն - քով կը - վա - ռես:

- քե - լե՛, յա - ղո ջան, զին - վոր,
t - լի, յա - ղո ջան, քեզ - մից

զը - նա՛ մի՛ մը - նա,
զան - զատ լի՛ մը - նա:

[Լիզաճամայր(թու)]

305(25ա). ԱՐԵՎ, ՋԱՆ ԱՐԵՎ

[Արագնիդ. Vivace]

Ա - ըն, ջան ա - ըն, ա - ըն, ջան

ա - ըն, առ - տը - վան հո - վեն

տար յա - ղիս բա - ըն:

[Լիզաճամայր(թու)]

306(25բ). ԱՐԵՎ, ՋԱՆ ԱՐԵՎ

Ավելի արագացած ժամանակ
[Ըստ արագ. Presto]

Ա - ըն, ջան ա - ըն, ա - ըն, ջան ա - ըն, ջան

առ - տը - վան հո - վեն տար յա-ղիս բա - ըն:

[Լիզաճամայր(թու)]

307(26). ԳՈՒԹԱՆԸ ՄԱՆԻ - ՄԱՆԻ

[Աշխույժ. Allegro giocoso]

- Գու - քա - նը ծա - նի - ծա - նի, Մա - թո,

շեկ աղ - ջիկ հաց կը - տա - նի, յա - թո:

- ես Մա - թոն եմ, Մա - թոն եմ, Մա - թո,

սա - զան - դա - թի յա - թոն եմ, յա - թո:

Մե ռոտ քալի, մե կաղնի՝
Ազալ աղոթեմ խնայ տամի:
Ոչխարն աքի էն դռջը,
Իջաղդկի լեզուն խաշ ա.
Մեռնեմ էն պղզտի յաքիմ,
Ամանաթ յարդ քոշ ա:

Էփեփյաթ

308(27). ՅԱՐ ՋԱՆ, ՄԵՐԸՆ՝ ՄԵՌԵԼ Ա

[Ծամր-Հավապոր. Andante]

Յար ջան, մե - թոթ մե - ռել ա,

շո - թե - թոթ կեղ - տո - տել ա,

վայ լե, լե, լե, լե, լե, լե, լե,

լե, լե, լե:

Էփեփյաթ

Լվանամ վարդի ջրով,
Չորացնեմ քերնի գալով:

309(28). ՋԱՂԱՅՐՍ ՄՆՆԻ - ՄՆՆԻ

[Հարպր. Allegro]

Ջա - դա - զըն մա - մի - մա - մի,
 Չը - կա աղ - բո - լը ի - ման,
 քը - բո - քը քա - շին, տա - լան,

յար մայ, մայ, մայ, մայ մայ մայ մայ,

մի բե - լան քա - սաց յա - ման.

մեյ - միմ յար, մեյ - միմ յար,

յար մա մա մայ, Սա - բո ջան, յա - բո ջան,

յար մա մա մայ, Սա-բո ջան, մազ - լու յար:

Էջմիածն

310(29ա). ԲԵՐԴԻՑԸՆ ԱՇԵՑԻ

[Չափափոր. Andante addolorato]

Բեր-դի - զըն ա - շե - ցի,

ոյ, ոյ, ոյ, չե - բե - վաց

յա - լըս, ոյ, ոյ, ոյ:

Օյ, օյ, օյ, քար ջան դառ - նառ, յար, ջար, սար,
 Օյ, օյ, օյ, օյ: Օյ, օյ, օյ, օյ:

Գեղոր

311(29p). ԲԵՐԴԻՑԸ ԱՇԵՏԻ

[Quasi-soprano. Andante addolorato]

Բեր-դի - ցը ա - շն -
ցի՛ չն - դն - վաց
յա - ընս, օյ, օյ, օյ, օյ,
օյ, օյ, ան - քաղիլ յարդ, օյ, օյ, օյ:

Քու հոր տունը , դուռը
Սև քարով շարվի,
Պատկվելու օրը
Քողող սև կարմիր:

312(30). ԱՋԻՋ ԲԱԼԻՍ ԸՍՊԱՆԵՑԻՆ

[Lunghezza. Allegro ma non troppo. Con dolore]

Ա - զիզ բա - լիս ցս - պա - մե - ցիմ,
ու - մու - ղոս մա - ղոս կըստ - րե - ցիմ:

վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վույ, վի - րա - վոր

ջա - նըս: ջա - նըս:

Հռոբ

313(31). ՀԱՆԴՈՒՄՆԸ ՄՆԱՅ ՅԱՐՍ

[Հռոբողո. Allegro]

Հան - դու - մը մը - մաց յա - րըս,

քան - դու - մը մը - մաց յա - րըս:

Բիւզազուկը կը լռենքին,
Համդերը մնաց յարըս.
Կարմիր աշխտը ձեռին:

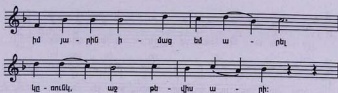
*Օրական, Էջմիածնի գաղտնի,
Երևանի մահաճոց*

314(32). ՍԱՐԵՐԸ ԿՐԱԿ ԵՄ ԱՐԵԼ

[Միջին. Vivace]

Սա - րե - լը կը - րակ են ա - րել,

սա - րե - լը կը - րակ են ա - րել,

Օջական

315(33). ՎԱՅ ԶԵԱՄԱՐԸՍ

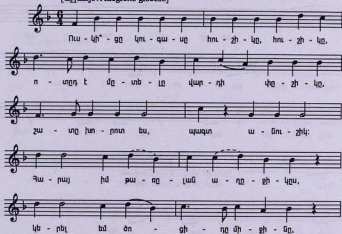
[Աշխույժ. Allegro]

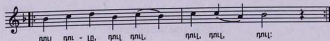
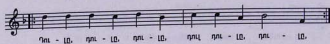
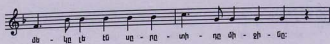
Օջական

316(34). ՈՒՄԿԻՅԸ ԿՈՒԳԱՍԸ ՀՈՒՑԻԿԸ*

[Աշխույժ. Allegretto giocoso]

* Սկիզբը հատիկ հատիկ, երգիծական (կատակի) ճանով, շատ մեղմ, միջինը՝ ուժով, համկարծ, վերջինն աշխույժ:

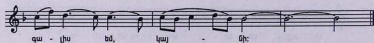
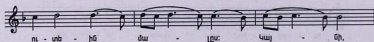
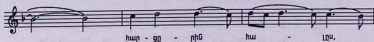
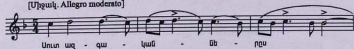
-Ուսկի՞ց կուգաս, - Վերին Վանա,
Դաքղեղ եղեր եմ դիմանա,
Պագինկ մը տառը՝ մաղդ շինամա:

-Ուսկի՞ց կուգաս, - Վերին իգտագ,
Դեղ մը՝ ծառայ սլապկամ խազաս,
Պագինկ մը տառ մամկան խազուն:

Վանա Կազմերեն

317(35). ՍՈՒՏ ԱԶԳԱՆՆԵՐԸՆ ՀԱՐՑՈՒՆ

[Միջակ, Allegro moderato]

*Արթուրյան, Կոտայրի ցավառ,
Երևանի նախագ*

320(38). ԳՈՒԼԵ ՀԵՅ

[Գնայում. Andante e mesto]

Գու - լե հեյ, Գու - լե հեյ, նա - ռե,
հեյ նա - ռե:

*Մանուկ՝ Մաղապ Բաղդի քոզերից,
Մանիքի վրա:*

321(39). ՊԱՐԵՂԱՆԱԿ

[Արագ. Vivo]

*Տաճկաստանի Չեխովտ զուգարդադար,
Համա մանանց*

322(40). ԵՍ ԶԵՋԻ ՄԻՐԵՑԻ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

ես ջե - զի սի - լե - ցի, որ ինձ
յար ըլ - նես, էր - ված - վառ - ված
սըր - տիս ղեղ ու մար ըլ - նես:
Օ - տար եմ, յար, յար, յար, դա - ռիք եմ,
յար, յար, յար, յար, մե - թիկ ջան, ան - տուն եմ,
յար, յար, յա - ռա - լու յար:

Մարտն շատ սիրուն էր,
Իր յարը զեշ էր,
Մեր ամբողջ Մարտիկ
Դարդերն ա՛յլ ջաշեր:

Արտաք կայնել ա
Հերանցը պատին,
Այբով-ունքով կանե
Օվանմես գյաղին:

Չուլքիդ հաղել ես,
Մրանել ես պարը,
Հաղցի՛, Արտա, հաղցի՛,
Դու ես իմ յարը:

Կանցելարի դուռը
Վառում էր ֆունար,
Միդանուս մեջքին կար
Արծրյն քյամար:

Մուս կանցելարը՝
Կայնած մնացի,
Խաբար տարեր տունը՝
Ջինվոր գնացի:

Մեր դարվազի դուռը
Դիպավ մեծ առուն,
Խառնչավով տան սրտիս՝
Չէր կարի արդուր:

Արի, յար ջան, արի,
Երբանք էմ դուռը,
Ման եկանք, չե գտանք
Ոսկույ յարդուր:

Մագերդ կյանել ես՝
Խախել ես արել,
Գեղի քանկիներին
Եսիր ես արել:

Հաղարշապատ, Համա գաղթականից

323(41). ԵԼԻՐ, ՄԱՐՈ, ԵԼԻՐ

[Ծափավոր-Միջակ. Moderato. Commosso]

Ե - լիՐ, Մա - ՐՈ, Ե - լիՐ,
 ինչ մազ ես ա - մուժ, սա - լամ կա - քա -
 վի պես փար - վազ ես ա - մուժ:
 Օ՛յ, Օ՛յ, Օ՛յ, Օ՛յ, Օ՛յ, Օ՛յ, Օ՛յ,
 յա - ՐՈ քան, Օ՛յ, Օ՛յ, Օ՛յ:

Ջուխտ'մ կռուճկ եկամ Ամմու յոյրենմ,
 Զյափուր ֆալակ զարկեց իմ մազու յարին:
 Մորդո մեքը կամապեր, ինչպես խնկի ծառ.
 Վիճակդ բարի էր, որ ծնար աշխարհ:
 Պատա՛վ, լեզուդ ոտի, քերամդ վակվի,
 Զառառոն օր տամբվիս՝ հոգիդ չը քամզվի:

Վաղարշապատ, ցաղքականից

324(42). ՋԱՂԱՑԻ ԴՌՈՒՆ ՓՈՍ Ա

[Ծափավոր-Միջակ. Moderato]

Ջա - դա - ցի դու - ոը փոս ա,
 խըն - ձոր զը - ցեմ՝ կը - սո - սա,
 Լա - ռա - յը, Լա - ռա - յը, Լա - ռո քան,
 Լա - ռա - յը, Լա - ռա - յը, Լա - ռո քան:

Իմ յարին քան մի՛ անըր,
 Աղա մաքդ ա, ապիտոս ա:

Ոչխարն արել էմ բակը,
 Դեմ տվել սեղի ակը,
 Ով իմ սիրածին առնի,
 Չը վայել գլխի քազը:

Բաղ՝մ ունեմ չավթալու,
 Շամբա ունեմ ներթալու,
 Շամբի վրի շեկ տղեմ
 Իժճ արեկ ա անվթալու:

Ջաղացի դուռը ցեկ ա.
 Յեկը վաթալով լրցեկ ա,
 Աղբերն ասալ քիթ յաւնեմ,
 Բիթը դաթալով լրցեկ ա:

Վաղարշապատ, գաղթական աղջիկ

325(43). ԲՈՐԻԿ ՄԻ ՍԱՆ ԱՐԻ

[Աշխարհ. Allegretto]

Բո - րիկ մի՛ ժամ ա - րի,
 լու - սոր կը - խա - վա - րի.
 գլու ա, գլու ա յա - ընա:
 եղ ել գլու ա, յա - ընա:

Վաղարշապատ, գաղթական աղջիկ

326(44). ԶԱՂԱՆ ԵՄ ԱՆՈՒՄ

[Ծափախոլոք-Միջակ. Moderato]

Քաղ - իսան եմ ա - նում քոզ ա,
 նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ,
 յա - ըոյ բեմ - ջա - կը քոզ ա,
 Սո - նա յար, նայ, նայ, նայ:

Վաղարշապատ, գաղթական աղջիկ

327(45). ԽՆՉՈՐ ՈՒՆԵՄ ԿԾԱԾ Ա

[Դափավոր-Միջակ. Moderato]

խըմ - ծոր ու - մեմ կը - ծած ա,
 մայ, մայ, մա մայ, մա մայ, մա մայ,
 չորս քո - լորմ ար - ծա - քած ա,
 Սո - մա յա - ղմ, մա մայ, մա մայ:

Դամբարիկ կողք ջերեմ,
 Յար, կայմն, զիմի յերեմ.
 Չեղս զըջնմ ճղտովոր,
 Գլմացած խնկրդ յերեմ:

Վաղարշապատ, գաղթական աղբիկ

328(46). ԵՐԵՎԱՆ ԲԱՐ ԵՄ ԱՐԵԼ

[Դափավոր-Միջակ. Moderato]

Ե - ռե - վան քաղ եմ ա - ռել,
 ջի - զյա - ղն դաղ եմ ա - ռել:
 Բա՛ց խոր - ջի - մըդ, տո՛ր դա - մա - կըդ,
 խըմ - ծոր կի - սեմ, տամ յա - ռիա դի -
 ւիմ, դի - ւիմ, դի - ւիմ, դի - ւիմ:

Հատիճա գյուղ, Շիրակ

329, 330(47ա, 47բ). ՄԱՐԵՆ ԿՈՒԳԱ ՋՈՒԽՏԸՄՂՈՉ

[Հորդոր. Allegro]

Սա - րեն կու - գա ջուխ - սըմ դո՛ւ,
 յար աժ - ման, յար աժ - ման,
 մի - նը փըն - ջած, մի - նը՝ ոչ,
 յար, յար
 յար յաժ - ման, յար յաժ - ման:

Աստված, քու դատիլը մեռնեմ,
 Մի՛նին կը տառա, մի՛նին՝ ոչ:

Հատիճա գլուխ, Շիրակ

331, 332(48ա, 48բ). ԱՆԱԳՅՈՋ ԱԶԵՐԴ

[Համախմբող-Միջակ. Moderato]

Ա - լա - գյոզ ա - լե - լոյ, դա - մար ուն -

ու - զում եմ հե - ռա - մամ՝

քե - լոյ, ու - զում եմ հե - ռա - մամ՝

չի բող - մում սե - լոյ:

Ա - դե ջան, ջուրն ըմկ - նեմ,

մայ - իկ ջան, քար կըտ - ինմ

շեկ յա - ռի դար - դի - ցո:

Հատիճա գյուղ, Հիլան

333(49). ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԱՂ ԵՄ ԱՐԵՆ

[Արագեղ, Allegretto]

Ե - ռե - վան քաղ եմ ա - ռեն,

Ե - ռե - վան քաղ եմ ա - ռեն,

քի - գյա - ռես դար եմ ա - ռեն.

ախ, դու դու - դու, դու, դու - դու,
ջան, դու դու - դու, դու, դու - դու:

Հատիճա գյուղ, Հիլան

334(50). ՄԵՎ Ա ՉՈՐԱՆԻ ԵՈՒՆԸ

[Աշխարհ, Allegretto]

Մե ա չո - քա - մի շու - մը,

հուս, հուս, մա - լալ, օյ, մա - լալ օյ,

մա - լալ օյ, կը տա - մի յա -

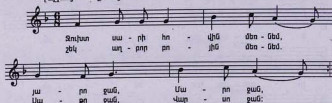

Փոցլըս ծիրամի կոթ է,
 Միջտըս վերավոր խոց է,
 Մըրտես ելնի, սիրտըդ ըմկնի՝
 Իմամաս դարդը ա՛նց է:

Հատիճա գյուղ, Եփրակ

335(51). ՋՈՒՆՏ ՍԱՐԻ ՀՈՎԻՆ ՄԵՌՆԵՄ

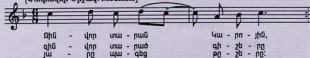
[Աշխույժ. Allegretto]

Հատիճա գյուղ, Եփրակ

336(52). ԶԻՆՎՈՐ ՏԱՐԵՆ ԿԱՐՈՅԻՆ

[Զափավոր-Միջակ. Moderato]

Հատիճա գյուղ, Եփրակ

337(53). ԶՅՈՒՆ ԵԿԵԼ ԴՈՒՌ ԱՌԻԼ Ա

[Զափավոր-Միջակ. Moderato]

Նոր ա ծագե արեղ,
 Ո՞ւմ հետ դրկեմ քարեղ.
 Իմամամ դու իմ յարն ես՝
 Նառնեմ, կեցեմն ապրեքը:
 Կամզմեյ ես, սեյ կը քըշես,
 Չեղի ճիպտող մայիշես.
 Ինձի սիրեցիր՝ չառար,
 Չիք քըլազող չը մաշես:

Հաղթիս, Երևանի մահանգ

338(54). ԵՍ ՔԵՉԻ ՍԻՐԵՑԻ

[Գաղիավոր-Միջակ. Moderato]

Էրված, վառված սրբոյիս դեղ աւ ճար ըլնես:
 Զու հոր տունը դուռը սև քարով շարվեր,
 Պղտակվելուց օրը քաղող սև կարվեր:

Հաղթիս, Երևանի մահանգ

339(55). ՍՊԱՍ ԵՄ ԵՓԵ ԱՂԻ

[Զափափոր-Միջակ. Moderato]

Սը - ապաս եմ - ե - փե ա - ղի,
ինձ մի աղո - ճուր յար ու - նեմ

ու - տո - ղի սիր - տը դա - ղի,
զե - դով եմ կանգ - մեկ դա - վի.

ա - ման, ա - ման, ա - ման, ա - ման,

ա - ման, ա - ման, յա - թո ջան:

Հանդիսը, Երևանի մանանգ

340(56). ՀԱՐԱՅ ԷԼԼԻ

[Աշխույժ. Allegretto]

Հա - ռայ էլ - լի, էլ - լի,

էլ - լի, էլ - լի յար.

ե - լի, կայ - մի, թո - յըր
յա - ռաթ կու - մի, յա - ընա

տե - մամ, թեղ - լի յար:
ու - մի վար - ժա - պետ:

Հանդիսը, Երևանի մանանգ

343(59). ԶԱՂԵՆՔ, ԲԵՐԵՆՔ ՄԵՐ ԹԱԳՎՈՐԻՆ

Ձա - ղենք, բե - րենք մեր քաղ - վո - րին
 ծաղ - կու-մաց, ծա - ղիկն էլ իմ -
 չե - մի սի - տեր՝ ծաղ - կու-մաց:
 Որ փառքեր ճյուղն ու տերև
 խնտ իբրաց:

Հաղմաֆաթ

344(60). ԹԱԳՎՈՐԱՄԵՐ, ԴՈՒՍ ԱՐԻ

[Գ-մայում. Andante e mesto]

Թաղ - վո - րա - մեր, դուա - ա - րի,
 տես քե իմ - չեր ենք քե - րի:
 Օրդակ ու դազ ենք քերի,
 Լեզուն մի գազ ենք քերի,
 Քե տաշտ սրբորդ ենք քերի:

Հաղմաֆաթ

345(61). ԴՈՒՆ ՀԱՆԱՆ ՄԵՐԻԿ

[Հուզմամբով. Larghetto]

Դուն հա - լալ մե - րիկ, դուն
 հա - լալ, քո ծը - ծիր,
 կաթ իմ - ծի հա - լալ:

Մի րաժվի, իայրիկ, մի րաժվի,
Բաժվելու իս եմ:

Կայմնեւ ա իրիկվան քամին,
Ծովն ա կայմնեւ գյամին,
Ղալքրան քո դարիքը քամին,-
Եկած ըմձի կտամնն:

Յոքակնի արծաթ զրկեցեք,
Թազվորին մատնիք շինեցեք,
Թազվորի ամուն գյովեցեք:

ՂազարՖաթ

346(62). ԶԻՆՎՈՐ ՄԻ ԳՆԱ

[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Սալ - դաթ մի գը - նա, յար, յա - թըր կը մը - նա

օ - տա - թու - թյուն ան - տուն, ան - տի - րա - կան:

ՂազարՖաթ

347(63). ԵՆԵՔ ԴՈՒՍԸ

[Չափավոր-Միջակ, հուզմունքով]
[Moderato, con affetto]

Ե - լեք դու - սը, տե - սեք՝
Օ - հան - մես, աղ - բեր ջան,

լու - սին մո - թեր Է մոր - պը - սակ թա - գա -
աստ - վա - ծըր սի - թես, մոր - պը - սակ թա - գա -

վոր
վոր եմ՝ վա - դուց կո - թեր Է
գող - քան - դա քաշ - ինս,

Օյ, օյ, Սա - լաթ ջան, օյ, օյ:

Սալաթի զոգմոցը արաղասիկ էր.
Ղուկասի ըսպանե՛կ կրակ սաստիկ էր:

ՂազարՖաթ

348(64). ԱՊԱՐԱՆԸ ԶԱՐՈՏ Ա

[Զափավոր-Միջակ. Moderato]

Հազամիսր

349(65). ԳՈՒԹԱՆԸ ՎԱՐԱՓՈՍԻՆ

[Միջակ. Moderato]

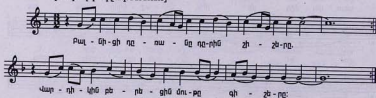

Արեմ եկավ ու գնաց,
Դեմ տվեց քարափ՝ մնաց.
Մի քիչ ունեմ Ապարան,
Բարև չըտվեց գնաց:

Հազամիսր

350(66ա). ԲԱՆՆԻՑԻ ԴԵՈՒՆԸ

[Զափավոր-Միջակ. Moderato]

Ծայտամներն եկան դիտել դառը,
Նաքից հետո դարձան քաղնիցի կուղը:
Մատանիցս համեց ոսկե մատանիին,
Ինձ քարզից գցեց հարուս քամին:

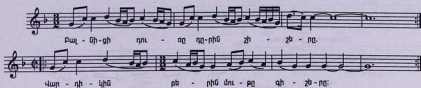
Ջարսափից ընկավ լուսնուկի շաղը,
Փռքեն դարձեր ընկավ, կտարավ հալը՝
Փռքեն դարձեր ընկնելիս կամայնցի հովար,
Գնաց աչքիս լուսը՝ մնացի խավար:

Թափիցը բերեցին հարսնիքն ու խաղը,
Հարսկենց տունը արին լաց ու շիվամը:

Նազր

351(66թ). ԲԱՆՆԻՑԻ ԴՈՒՈՆԸ

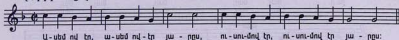
[Չափավոր-Միջակ. Moderato]

Մեղա Բայազետի ծնով,
Էջմիածնա գաղտ, Երևանի մանանդ

352(67). ԱՍԵՄ ՈՎ ԷՐ

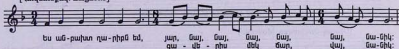
[Հորդոր. Allegro]

Մեղա Բայազետ

353(68). ԵՍ ԱՆԲԱՆՑ ԳԱՐԻԲՆ ԵՄ

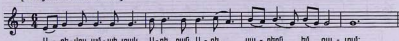
[Հուզմունքով. Larghetto]

Մեղա Բայազետ

354(69). ԱՐԵՎԱՍ ԱՄՊԻ ՏԱԿ

[Գնայուն. Andante e mesto]

կամ՝ Մայրիկ ջան, մայրիկ,
Բաղերն եմ գալում:

Մեղա Բայազետ

355(70). ԱՂՋԻ ՀՈՌՈՄ

[Աշխույժ. Allegretto]

Լողոր

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ԵՐԳԵՐ, ՈՐ ՄԵՋ ԵՆ ՀԱՍԵԼ ԱՇՄԿԵՐՏՆԵՐԻ ՉԵՌԶՈՎ ԳՐՎԱԾ

356. ԵՍ ԱՐՋԻԿ ԵՄ, ԱԼ ԿՈՒՋԵՄ

[Գալիլայոս. Moderato]

Ես աղ - քիկ եմ, ալ կու - զեմ,
 Ու - կիմ ծա - լե ծալ կու - զեմ,

յա՛ր, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ,
 յա՛ր, մայ, մայ, մայ, մայ, մայ,

յար, լե, լե, լե, լե:
 յար, լե, լե, լե, լե:

357. ԵՐԵՎԱՆԱ ՂՇԵՐԸ

[Միջակ-Գալիլայոս. Moderato]

Ե - ռե - վա - մա ղը - շե - ղը,

ծո - ցըր, պառ - կեմ զը - շե - ղը,

թե - վոս զը - ցեմ վը - զո - վըր, յար ջան,

պազ - մեմ կար - միր թը - շե - ղը:

358. ԱՅ ԱՐՁԻ ՋԱՆ

[Աշխարհ. Allegretto giocoso]

Այ աղ - ջի ջան, այ սար ու սեյ - թան ու յար,
 ջան, աղ - ջի ջան, մա - թալ ու ջեյ - թան ու յար,
 վարդ եմ քա - ղել մա - ղե - թով,
 վեր եմ դը - ղել շա - ղե - թով:

359. ՄՈՆԱ, ՄՈՆԱ

[Հորդոր. Allegro]

Մո - նա, Մո - նա, Մո - նա, Մո - նա,
 յար ու յար, դու ինձ հա - մար
 ա - զիզ դո - նաղ, Մո - նա յար:
 Սա - ղը կը - թակ եմ ա - լել,
 յա - ղիս քու - հաք եմ ա - լել:

360. ՄԱԼՂԱԹ ԷՐ ՅԱՐԵՍ

[Հուզամնայից. Commosso]

Սալ - դաթ էր յա - ղըս,
 սալ - դաթ էր յա - ղըս:

361. ԱՅ ՀԵՎԱ, ՀԵՎԱ, ՍԻՐՏԸՍ

Այ հե - վա, հե - վա, սիր - տես, յար, լե, լե, լե, լե, լե, լե,
 Յա - Յան, էր - վա կը - րա - կին, տա - զե - րա - կին, քա - վո - րա -

լե, կին,
 ծղն - ծղոլ - կան քն ա սիր - տես, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ:
 րո - ռեք եր - քան հաս - ճիմ, իմ ճը - վա - տա - կին:

Մա - ռոճ ա կայ - մել
մեջ - քոճ ա զար - կել

տեղ - տեղ ղը - ուան,
զյամ - քա - մի մը - ուան:

Կա - նա - չիլ ա սար ու ծոր,
ծն - ցըս քա - ղակ, սիր - տըս խոր,
խոր, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ, նայ:

364. ԻՄ ՅԱՐԸ ՀԱՆԴԻՆ ՏԵՍԱ

[Աշխույժ. Allegretto]

Իմ յա - ըր իմն տե - սա,
ա - սի թե հա - լը հարց - նեմ,

Յը - ըն - ըի բան - ղիմ տե - սա,
թե - ֆի փիս վայր - տիմ տե - սա:

365. ՅԱՄԱՆ, ԱՂԹԵՐ, ՆԱՄԱԿ

[Միջակ-Չափավոր. Moderato]

Յա - ման, աղ - քեր, նա - մա - կըր, կար - դաժ, առ - նեմ փա - փա - զըր:

366. ԾԻՐԱՆԻ ԾԱՌ ԾԵՌՎԵՐ Ա

[Աշխույժ. Allegretto]

Ծի - րա - նի ծառ ծըր - վեր ա, յա - ըրս սալ - դաթ զըր - վել ա:

հո - րոտ էր, կո - լոտ էր, տա - լը չի - նա - ըի ծառ էր:

367. ԴՈՆ, ԴՈՆ, ԳՅՈՒՂՈՒՄ ՅԱՐ

[Միջակ. Allegro moderato]

Դոն, Դոն, Դոն, Գյու - լում յար,
Դոն, Դոն, Գյու - լում Գյու - լում յար,

[Ե ղի - ըն վան բաղ եմ ա - ըն,
[Ե ղի - ըն վան բաղ եմ ա - ըն,]

368. ԿԱՊՈՒՅՏ ԱՄՈԸ ՊԱՐԶՈՒՄԻ

[Միջակ-Չափալսք. Moderato]

Կա - պոյտ ամ - պո պար - զում չի,
Ես իմ սե - վա վոր սիր - տը

քա - լամ զար - կեմ' սա - զում չի,
հեշ մի օր էլ պար - զում չի,

ա', լե, լե, վա', լե, լե,
ա', լե, լե, վա', լե, լե,

քա - լամ զար - կեմ' սա - զում չի,
հեշ մի օր էլ պար - զում չի,

չի, լե, լե, սա - զում չի:
չի, պար - զում չի:

369. ՔԱՇԻ, ՋԵՅՐԱՆ, ՔԱՇԻ

[Ազատ չափով. Tempo rubato]

Քա-շի, ջեյ - ռան, քա-շի, հո',

ջեյ - ռան, քա-շի, քեզ մա - տաղ, դե հե',

հո', հո', հո, մա-տաղ, հո', հո', հո', դե, հո':

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

- ԱԵ «Ազգային երգարան», Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանի ուսանողների 1891 – 1895 թվականների կազմած, նույնպիսի ձեռագիր երգարանը ԳԱԹ-ում:
- ԱԺ1 *Կոմիտաս, Ժողովրդական երգեր, Ազգագրական ժողովածու, հայերեն նոտագրությամբ փոխադրեց Եվդակյանի, առաջարկով և դիտողություններով՝ Ս. Մելիքյան: Հիմնական շեշտադրումները և սեկտոր, [Մոսկվա-Երևան], 1931:*
- ԱԺ2 *Կոմիտաս, Ազգագրական ժողովածու, հայ ժողովրդական երգեր և պարերգեր, հտ. 2-րդ, կազմող Մ.Աղայան, խմբագիր Խ.Քուչմարյան, Ե., 1950*
- ԳԱԹ Ե.Չարենցի անվան զբոսայգու և արվեստի թանգարան, Երևան:
- ԳԳ Գևորգ Գյուլակյան:
- ԵԺ1 *Կոմիտաս, Երկերի ժողովածու, խմբագրությամբ Ռ.Աբալյանի, հտ. 1, 1960, 1969, նույնը հտ. 2, 1965, 1969, հտ. 3, 1969, հտ. 4, 1976, հտ. 5, 1979, հտ. 6, 1982, հտ. 7, 1997, հտ. 8, 1998, հտ. 9, 1999, հտ. 10, 2000, հտ. 11, 2000:*
- ԺԽ Ժողովրդական խաղիկներ, գյուղական փողեր երգեր իրենց փոփոխակներով: Խմբագրեց Մ. Արեղյան, մասնակի աշխատությամբ Կոմիտասի, Ե., 1940:
- ՀԵ «Հովհաննիսյան երգարան», Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանի ուսանող Հայկ Հովհաննիսյանի կազմած, նոտագրած ձեռագիր երգարանը (1891-1895): Երաժշտագետ Ա.Սարգսյանի անձնական արխիվ:
- ՀԼԻ Կոմիտաս, Հովվածներ և ուսումնասիրություններ, կազմեց Ռ.Թերլեմեզյան, Ե., 1941:
- ՀՄԽ1,2 «Հազար ու մի խաղ», ժողովրդական երգարան, 1-ին և 2-րդ իլյանյակ, խմբագրեցին Կոմիտաս վարդապետ և Մանուկ Արեղյան: Վաղարշապատ, 1903-1904 և 1905:
- ՀՄԽ երաժշտական Կոմիտասի կազմած և նոտագրած հայ ժողովրդական երգարանը, ԳԱԹ, Կոմիտասի ղիվան,թ.725: Մեզ է հասել ձեռագիր և ոչ լրիվ վիճակում(անվանումը պայմանական է):
- ՄԹ Մարգարիտ Բաբայանի ֆոնդը ԳԱԹ-ում:
- ՄՄ «Մերթյուր Մուգիկալ» հանդեսում Կոմիտասի հոդվածը «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» ֆրանսերեն (1907, էջ 472-488, Փարիզ): Լույս է տեսել նաև «Ամսօրինակ»-ում (էջ 70-73 և 127-130, Փարիզ, 1907):
- Ռ.Ա. Ռոբերտ Աբալյան
- ՎՄ Վանա սազ, հավաքածու Վասպուրականի ժողովրդական երգերի, հեքիաթների,առածների և հանելուկների, Ա մաս, ժողովեց՝ Գևորգ Շերենց, Թիֆլիս, 1885:
- ՏԽ Տաղեր և խաղեր, խմբագրեց և կազմեց՝ Ա.Մխիթարյան, Ալեքսանդրապոլ, 1901:
- ՔՄՎ Ջմար մշեցվոց և վանեցվոց, ժողովեց՝ Արիստակես վարդապետ Մաղապատ, 1874:

Մանրագրություններում բերված ձեռագրերի համարները Երևանի Կոմիտասյան ղիվանի (ԳԱԹ) քարտազրույթում մեջ ընդունված համարներն են:

1(256). *Առավոտ լող մտավ արտ*: Առավոտյան լողիկի քնարական շարքի լավագույն նմուշներից է, մեղեդույի հետաքրքրականությունը ելևէջային դարձվածքների չձանձրացնող կրկնությունն է: Բնագիթը գրված է կրճատ նշաններով, որոնց համաձայն խոսքային տեքստը լրացրինք ըստ ՀՍԽՂԿ-ի: Եղանակի իսկականության համապատասխան ըմբռնող կրկներգի միջին մասում արագանում է «քերի» 2/4 տակտերով:

2 (257). *Դու իմ սրտին դուր եկաք*: Խոսքերը կիսատ են:

Պահպանվել է այս երգի «դաշտային» գրառումը (316/2), որտեղ միայն «դուր» վանկը գրված է երկու

անգամ ավելի տևողությամբ, վրիպում, որ Կոմիտասի մոտ իսկապես է պատահել. (302/257-ում այդ վրիպումն ուղղված է, քայքայ տուժել է առաջին և վերջին նախադասությունների կադանսների դիֆամետրական լծորդումը): «Դ-յուր եկաք» դարձվածքը, որ ընդհանրապես պարզ չի գրված, եվրոպական մոտային փոխադրել հնարավոր է հետևյալ երեք ձևով՝

ա. «Դաշտային» գրառումը՝

բ. 302/257՝

գ. Դույնը՝ կադանսների լծորդումով.

Դաշտային գրառումը

302/257՝

Դույնը՝ կադանսների
լծորդումով՝

Ներկա իստորում մենք գերադասեցինք առավել տրամաբանական 3-րդ ձևը:

«Դաշտային» տարբերակի Ա նախադասության մեջ ձայնակարգի 4-րդ աստիճանը գրված է *փուշ-կիսփար* ձայնամիջով, այսինքն, ինչպես գրվում է այդ աստիճանը Գ-Կ ձայնեղանակում. մույն տողի սկզբում էլ կա Գ-Կ նշումը: Ուրեմն, ըստ Կոմիտասի, այս երգի ձայնակարգն է՝ Գ-Կ-Դ-Գ:

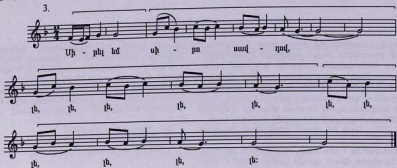
Մետրի և մույնիսկ դիֆին տեսակետից ինչ-

որ չափով ազատ կատարվող այս ծրում մեղեդին քննադրում գրված է անկախ մետրից (տակտավորված չէ) հնչյունների «գումարային» տևողությամբ (ինչպես գրել է Կոմիտասը իսկական մոտագրությամբ): Այդպիսի դեպքերում մեծ գրությունը կարող է որոշ դժվարություն է առաջ բերում: Ուստի քննադրող մույնությամբ գետնեղելով՝ այստեղ բերում ենք մաս և դրա տակտավորված գրությունը:

3(258). *Միքիլ եմ սիրու սովորով*: Մեղեդին ցուցադրական է իր շարահյուսական առանձնա-

հատուկ քաժանոմով, ինչն ավելի պարզ կերևա, եթե գրենք 2/4 տակտերով:

Այս երգի մասին տե՛ս մաս ԵԺ 10/128 ծանոթագրությունը:

5, 6, 7(260 ա, ք, գ). *Արդ ցնծացեք*: Այստեղից մինչև 270-ը մերայալ գրաված են մոկացի Նախապետ Աբրահամյանից (Նախա), որ Կոմիտասի համար երգել է մաս «Սասնա ծռեր» վեպի երգային հատվածները (ԵԺ 10)^{*}, կամ նրա ազգականներից: Ավետիսների մասին տե՛ս ԵԺ 10/20-23: Այստեղ զետեղված երեք տարբերակների մատ Կոմիտասը հետագայում նշել է՝ «Գ-ևորդ վաղրապետները», նկատի ունենալու համար մաս 1894 թվականի իր «Հայոց եկեղեցական եղանակները» հոդվածում բերած, «Գ-ևորդ վաղրապետի եղբայր Հարությունից» գրի առած ոչտունյաց Պողոսյան գյուղի ավետիսը: Երկրորդ տարբերակը բերված է մաս «Ժամբային» ժողովածուում (ԵԺ-10/21), ուր կա մաս երդոյտի մի մասնակը: Ներկա 3-րդ տարբերակում վերջին տակտն է՝ 3+2+3:

8,9(261 ա, ք). *Դեբրկո*: Պանպանվել են մաս «դպարային» գրառումների՝ 314/38 և 323/7, որտեղ երգը (խաղական ասած՝ խոսքերը) դարձյալ կիսատ է զրկված: Եղանակը պարային դիֆթական կերտվածք ունեցող մեղեդական համկարծաբանություն է՝ երկարաչափ խոսքը արտաբերելու-պատմելու համար (խոսքերի մի տարբերակ՝ ԶՄՎ/17): Ներկա տեքստում առկա մյուս «Հակոբ քշտին» (քմազուում «կշտին»-ը սխալ է) արտահայտությունը, «Դեբրկո» երկնակը և եղանակի ելևէջային կազմությունը հաստատում են այս երգի և (տարբերակ) ԵԺ-9/126-ի «Գլուղա օղյում, Դեբրկո» երգի մույունությունը (տե՛ս դրա ծանոթագրությունը) մույն դիպվածի՝ հավիվ Հակոբի

դավադրական սպանության մասին: Թե՛ քուն պարեղեղում և թե՛ մանավանդ պատմական քմույթի երգելու՝ կատարման ըմբացքում առանձին հնչյունների (տակտային մասերի) զեղյուղը, ինչպես և այստեղ, կատարվում է բնական և չի վնասում ամբողջությանը:

10(262). *Արի, արի քե ֆաս առնեմ*: «Դաշտային» գրառումը՝ 314(38բ): Նույն խոսքերով և այլ եղանակով կան 325/214 և 325/80, որտեղ երգն ավելի ամբողջական է շարադրված: Տե՛ս մաս ԵԺ 11/234(215)՝ «Այս, սևակոթ, սևիկ աղբիկ» երգի ծանոթագրությունը: Ներկա մեծույն հետաքրքրական (և քացառիկ) է *Բ-Բ* օկտավային ձայնակարգը, որ ի վերջո դառնում է դեպի *Ը* կվարտային օժանդակ հենակետով *Զ* տոնայնությունը մոդուլացնող «դրամատային» ձայնակարգ:

11(263). *Յորեն եմ ցամե*: «Դաշտային» գրառումը՝ 314/38, որ 223-ի մի թերթն է:

Յորեն եմ ցամե խլտ արտի ափում...
Սծու՛մ եմ ցամե,սաղա մարդեղ ի...
Բոստան եմ դրե վեր էնա դարին...

Հայ գյուղացու քարերի աշխատանքային զործունեության այս տեսակները մույնպես, քմության պատկերների և երևույթների հետ համատեղ, նրա համար անձնական հոգվիմանքի դրսևորող քնարական ապրումներ արտահայտելու առիթ են դարձել: Նման օրինակ է և ներկա երգը, որ մաս մի քանակազին իշխատակ է հավանաբար շատ էին-էին ժամանակների: Խոր հմություն է քուլում հենց խոսքային տեքստը, ստորև բերվում է երկու տարբերակով՝ Կոմիտասի գրառումը՝ 314/38 և, նրա նշման համաձայն՝ ԶՄՎ/43-ում տպագրվածը, որ փոքր-ինչ ավելի ծավալում է.

* Կոմիտասի համար «Սասնա ծռեր» կատարող վիպասացի անձի մասին տե՛ս մաս՝ *Ա.Սահակյան, Ա.Փանկյանյան*, «Սասնա ծռեր»: Վիպական կատույց, առասպելական ընդերք, վիպասանական եղանակ: ԱՄՆ, Փասադենա, 1996, էջ 96:

*Յորեն եմ ցանե խրտ արտի ապիամ,
Եղեր բարձրացե խրտ արեգական,
Կարեալքեր կնդամ, տվին ծըկվական,
Ջարկերի մեկ-մեկ, բրիկար էրի:
Ջուխար մ' տարրք ամ սևապրքին,
Թղը կնա դեղ մ' ընե ուր բրիկարքին,
Բրին խոր Լնկի, տեղ վերա չի կնա...*

*Յորեն եմ ցանե խրտ արտի ապիամ,
Յիքի ի տվեի խրտ արեգական,
Կարեալքեր կնդար մ' տվեմ ծկական,
Ժողկան բվանքրքը Էնեմ ծառական,
Ջարկին զեմ, մեկն էլ բրինդա էրի,
Բրին խոր ինկեր, տեղ վրա չի գա,
Ցարն ի խաղվեր, իմ մուրդ չի գա,
Տղեն դրկեցեք, որ էլնի ի գա:*

Պանդուխտի՝ հարազատների կարտում արտախայտող երգ է։ Մկական, ման ծըկվական, ճիշտը՝ ծըկվական-ծղծակ բառից է՝ «ուռոյց կոկոտի, յարմատն լեզուի, ի ցեղմութունն է ի ծաբաւն առքեալ» (Հայկազեան քաղովքը)։ «Տվեմ ծըկվական» նշանակում է ցորենը մնացել է կարավների կոկոտյութում, խեղդվել են։ «Էնեմ ծառական» - որսան։ «Բրին» - վերք, բրինդա ամեկ կամ բրինդար դարձնել - վիրավորել, վիրավոր դարձնել։

Եթե մեկ երգի սահմաններում ելական և դորիական 6-րդ աստիճանների գուգաղյղ գործածությունը կամ միմեդ ու «խաղմունիկ» մատուր քառալարերի փոխափոխությունը կոմիտասյան գրառումների համար տեղական է, ապա այս երգի ելեգային կատայցն ամբողջությամբ վերցրած, այնուամենայնիվ, խիստ յուրատեսակ երևույթ է. հավանաբար հավաքաբաշխ տեմպերացված հնչյունային համակարգն ի վիճակի էլ չէ արտահայտելու այս եղանակը։ Կատայցնով, անշուշտ, ազատ չափով ու ռիթմով է։

12(264). *Գեշ կնկի*: Տե՛ս ԵԺ 9/127 և 325/84 (ԵԺ 13), որոնք ունեն միևնույն խոսքը, բայց մեկուս գրատումից փոքր-ինչ այլ եղանակ։

13,14(265 ա.բ). *Ջան իման*: Տուն եմ շինեմ։ «Դաշտային» գրատումը 323/8: Արական կամ խաղմուն շուրջադարի երգ է։ Տակերի փոփոխականությունը (5 և 6) չի խաթարում համալարտ պարի ընթացքը, որ ավելի որոշ է պարտադրային ձևով, քան դրա հարաբերական տևականությունը։ Դուրի կրկնակով պարերը, դարձյալ խաղող չափով և ավելի զարգացված եղանակով (ոչտունյաց տարբերակ) գրատված է 325/72-ում։

15(266). *Էլամը որ Էլամը*: Կոմիտասի դիվանում այս երգի (ինչպես և հաջորդի) «Դաշտային» գրատումը չկա, սա նշանակում է, որ Նախա Արքահամալին կատարումից իրականացված գրատումներից առնվազն մեկ բերք դեռ հայտնաբերված չէ։ Եղանակը հավանաբար կիսատ է գրված, ամբողջությունը կավարտվեք այլ հնչյունով (կվարտ-սեսպոնիային օժանդակ հենակետով, դորիական-եղական հնչյունաշարով փոփոխական ծայնակարգ պետք է լինի),

այնուամենայնիվ հետաքրքրական և առանձնապես արժեքավոր է քառյոր լարվածությամբ լեզուն, քաղմախտատում սկզբնավարտումը։ Պանդուխտի երգ է, ԶԼՄ/43-ում (այս ժողովածուի օգնությամբ Կոմիտասը փնտրում էլ նրանում գետեղված հնագույն երգերի եղանակները) խոսքերն այսպես են՝

*Էլամը որ Էլամը, Էլամը վոր բևին,
Էլամը վոր բևին շուտ առինք մէղամ,
Էրկու պաղ յաղիքի քա տկնեմ յէլամ,
Մէկն ի քթի գոգան, մէկն ի քթի քառին,
Է՛մ ինչ քթի գոգան՝ սրտու մաքերանց,
Է՛մ ինչ քթի քառին՝ դարիկ խաքերանց:*

ԶԼՄ-ի քաղաղությունները՝
Թւին՝ լեռան կատարը:
Ջողան՝ ամառանոց:
Բառին՝ արև կողմը:

16(267). *Մշո դաշտեր մշուշ էր*: Շատ տարածված այս խոսքերով (մա՛ս՝ «Մշու սարեր») Կոմիտասը չորս գրատում ունի՝ Ե-21 (ԵԺ9/124), 325/43 (վրինի ԵԺ 13-ում), հինագույն մշակումներից մեկը, փոխված, «Մարերի սինձը լին՝ ա» խոսքերով (ԵԺ5/74) և այս 302(276)-ը։ Առաջին երեքը միևնույն եղանակի տարբերակներ են, այս վերջինը նույնաման կատարվածքի այլ եղանակ ունի։ Բոլորն էլ պարզագույն շուրջադարի երգեր են։ Խոսքերը՝ ԶԼՄ/44, քերված են ԵԺ 9-ում։

17(268). *Սարեն կուգաս սեյրան կենեւ*: Կամանց՝ ձավար ծծնելու երգ է, որ Կոմիտասը գետեղել է մա՛ս «Ժամբային» ժողովածուում (ԵԺ 10/14): 314/66-ը, որ 323-ի առաջին բերքն է, վերջինիս հետ միասին պարունակում է խոսքային ըմդարձակ տեքստ (քերված է «Ժամբայինում»)։ ԵԺ 10-ում տե՛ս մա՛ս ծանոթագրությունը։

18(269). *Բոստան եմ դրե*: Կոմիտասի հինագույն գրատումներից պահպանված տարբերակը գետեղված է ԵԺ 9-ում։ Պարերը է՛ պանդխտական հինագույն խոսքերով՝ հարկված կատակի երաճեցողությ։ Տե՛ս ԵԺ 9/1-ի ծանոթագրությունը, խոսքերը կան մա՛ս ԶԼՄ/21 և ՎՄ1/38-ում։ Երգի մի տարբերակ էլ («Դոստան եմ դրե», 323/8, 8/4 խաղող չափով գետեղված է «Ժամբային» ժողովածուում (ԵԺ 10/22), որտեղ կան մա՛ս ըմդարձակ խոսքերը։

19(270). *Նա Պրտեր*: «Դաշտային» գրատման մեջ (323/8) խոսքերն ու եղանակը հենց այսպես են։ Հավանաբար կատակային բովանդակությամբ երգ է, որ ուղեկցել է շուրջադարը (գոսվն)։ «Պրտեր» քառը (Կոմիտասի բնագրում գլխատառում է) լատ երևույթին պետք չէ չվերքել «պիտեք» քայական ձևի հետ, որը ժողովրդական երգերում զանազան կապակցություններում գործածվել է միայն «պիտեք» ձևով՝

Էսօր ուրբաք պիտեր, Էզգամ՝ կիրակի...

«Վանա երգեր»-ում (Ա, էջ 13) այդ քառը

կատակային քնույրի կրկնակի մեջ է՝

Նայ Պրոտեր, մանի Պրոտեր,

և քացատրված է՝ «Պրոտեր, Պրոտիկ — իայ կնոջ ամուսն»:

20(271). *Հեյ, մազըմ:* Գրված է չորս տաղերիակ՝ ա, բ, գ, դ (4-յդը՝ մի այլ էջում, մույն քվադրանտով): Դրանց համեմատությունը ցուցադրում է միևնույն եղանակի մեղեդային (ելևջային) տաղերիակման սահմանները մեկ, տվյալ շուրջադարի ըմբացում: Այս մույն համեմատմամբ ավելի մանրամասնորեն Կոմիտասը հետազոտել է Հառիճի գրառումներում, տե՛ս «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» խոդվածը (Հևուս, 15), մի քանի օրինակ էլ քերված է սույն ժողովածուում՝ թիվ 104,105:

21(272) – 302 (277) պարզագույն պարերգեր են: Լուսջինի խոսքը՝ անընթեռնելի:

22(273). *Մաշինն եկվի:* Տե՛ս սույն հատորում մույնամուս (111/352) «Փափուրի» կոչվող մյուս պարերգերը:

23(274). *Աղա երի:* Խոսքերը գրված են պարզ ու որոշ (առանց կետադրության), քայքայ անհասկանալի են: Նրե «երկ»-ն ընդունենք մեզն պարերգերի համար սովորական քացակամություն («երեցի, վառվեցի» նշանակությամբ), ստացվում է քացակամություն

29(280). *Երևան սաի յարդը:* Խոսքերը քերի են. ա և ք տողերը կրկնակն են, գ և դ տողերը կազմում են քառաստուղ խաղիկի երկուորդ երկտողը:

30(281). *Մի քամա սիպտակ դոշ:* Նշված է՝ «Խմկի ծառ»: Տե՛ս ԵԺ 11/130 (117): Հայկո – Հայկամուշ կամացի անունն է:

31(282). *Ան, յալա:* Կոպտային օժանդակ հենակետով փութոգլակյան հնչյունաշարի սակավ համիխորդ մուշ:

32(283). *Խոսքն ամնասկանալի է:*

33(284). *Ան, Տիրոն քան:* Տիրոն – Տիրուհի՝ կամացի անուն: Ելնելով *atak* (քթ.) բառի համարձակ, քաջ, կտրին նշանակությունից, հիմնական խոսքի քերված երկտողը քերիս կարելի է քացատրել որպես սարքու համարձակություն և մեղրի քաղցրություն ունեցող Տիրուհու գովք: Մեղեդին անավարտ հատված է:

միջոցով քաղը (Աղախան ամուսն) կենկանելու երևույթը: Սակայն խոսքերի կառուցվածքը հինգ-վանկանի տողերով է (Թ): Բացառված չէ մաս քառախաղը:

24(275). *Պաճուր աղբիկ, գալըմ ես:* Տե՛ս 89(80) ծանոթագրությունը:

27(278). *Ջառտուն մաներ:* Մագումնաբանորեն դեռևս հնագույն «Ջին գլխի ֆարեն կիտամ» և «Ջինյու գինյ»-ից սկիզբ առած մեզն երկխոսություն-երգերից այս մեկը ժանրային առումով ծաղրական երգ է և որպես այդպիսին դժվար գտնելի և քացատիկ արժեքավոր մնուշ է, կա մաս 314/4 քնագրով տաղերիակ: Ջնեռված է մաս ԵԺ 10/200-ում, ուր քերված է ընդարձակ խոսքային տեղերը: Կոմիտասի հավաքած կատակային-ծաղրական երգերի մասին տե՛ս ԵԺ 10-ի Նախաբանը: 314/4 տաղերիակը, մույնպես Արաքսյաբերդ գրառված և դարձյալ պարային ոճիմով, քե՛ն մեղեդիապես փոքր-ինչ պարզունակ է ու կարծես անավարտ, այնուամենայնիվ վկայում է երգի տարածվածության մասին: Հավանաբար երգի կատարումն ուղեկցվել է համապատասխան պարային շարժումով:

28(279). *Օշորեցին քյոթյուն քերեց:* Կան մաս այսպիսի տաղերիակներ.

34(285). *Երկամը քաղի վերա:* Սիբային այս խաղիկի մի ամբողջ շարք տաղերիակներից (ԺԽ/214) քերենք լրիվ քառաստուղի մի մուշ.

Երկամը աղին երա,
Շամամը քաղին երա,
Ես մի քիթոս դուշ պլուի,
Իմ քարին քաղին երա:

Նշված է համեմատություն «Չինար ես, կետանալ մի» երգի հետ (Ելնելի և տուն-կրկնակ հաջորդականություն, մեմորություն), սակայն շարահյուսական կառուցվածքն այստեղ միանգամայն ինքնատիպ է՝ 5+10(=4+2+4), մույնն է քե ազատ, ոչ պարերիական շարադրություն:

35(286). *Խաղ ասեն խաղի գլխին:* Կանոնավոր խառն չափով տարերքի մուշ:

36(287). *Իմա՛ չ էնեն:* Բնագրի խոսքերում քերի վերջում կա՝ *մրժի* փոխարեն գրված է *մրժ*, որը պետք է

լինի խաղիկի 2-րդ կամ 4-րդ տողում (ԺԽ/364-365, ՀՄԽ/231 և այլն): Այդ վրիպումն ուղղեցինք:

37(288). *Կայնել ես՝ կանչում էլ չես* Այս խոսքերով, բացի մերկա մոտիցից, կամ՝ 318/9, 314/68ր, 631/51, որ այլ եղանակ ունեն (վերջին երկուսը գրեթե մույնն են): Երգչախմբի համար մշակվածը (ԵԺԺ/341) 631/51-ն է, որ գետեղված է մաս «Ժամբային» ժողովածուում: Հնդեղանուրը, սակայն, այն է, որ, բացի 318-9-ից, մյուսները ծայրում, «արիտգային» տիպի եղանակներ ունեն: Տվյալ մոտիչը բնութագրական է իր խիստ ազատ ոլորտով, առանց մետրական որևէ պարբերականության:

38(289). *Էրեսաց մամ եմ գայիս* Այնուհայտ է որքանոք ապառյային կերտվածքը, որը ստակ քեթևակի խախտում են 2-րդ և 3-րդ ֆորագների վերջին 1/4-ով պակաս հնչյունները, որ կարող է մաս կրկնվել լինել: Ուշադրության արժանի է այս եղանակին որոշակի մոմանությունը այն երգի, որը Երևանում 1930-ական թվականներին տարածվեց թուրքերեն խոսքերով, որոնցում «բաղի քայ»-ի փոխարեն «բարի քախ» քայականությունն էր հնչում:

39, 40, 41(290 ա, ր, գ). *Լեպեղ, եռ, չե, չե: Մարիամ, եկուր: Տալիս:* Տարբեր ոլորտային կերտվածքով ու տարբեր տեմպով, բայց երբեք էլ պարային քնույթի երգիչն են, որ ժողովրդի մեջ կատարվել են միասին, հաջորդաբար, և այդ պատճառով Կոմիտասը մեկ համարում է մշիկ (անշուշտ, յուրաքանչյուրն ունեցել է իր խաղաղին տեքստը): Կոմիտասյան քառյակն ապա՝ ժողովրդական միացումներում ամբողջությամբ մեջ դրվող երգերը կողքում կամ այս կամ այն չափով պահպանում են իրենց ինքնությունությունը: Այստեղ միացման պայմանը ինքնություն երգերի շարքն է՝ սյուիտը՝ որոշակիորեն աճող դիմամիկայով:

42(291). *Յար քան, յար քան:* Կատակային, քերես մեծապարի երգ է: Գրառումը կրճատ է, 1-ին ֆորագը պետք է հնչի երկու անգամ, իսկ 3-րդ ֆորագը պետք է շարադրվի քառատող խոսքը, ինչպես խմբերգային մշակման մեջ է (ԵԺԺ 5/123) և դաշնամուրային «Մանկական եկագներում» (ԵԺԺ 6/133):

43, 44(292 ա, ր). *Երկանքը կաղա ծավար և Յար, քու քարայր քային մեռնեն:* Երկու երգի ժողովրդական միացում է, երկուսն էլ այլ եղանակների հետ ևս համընկն է գայիս որպես կրկնադր: Երկուսը երգում մտորի մեջ տեղական միավորի փոփոխմանը երկնամանքի տեղիք է տվել, գրառողը փորձել է այդ տակտերը սկսել 1/8 լուսնիով դարձնելով 2/4: Ներկայացված վիճակում, սակայն, արդյունքն ինքնատիպ է՝ այդ ֆորագների սկզբում գոչանում է յուրաքանչյուր շուտասեղանի: Չայան-Չահանյանում կամ քանդակ (դժոխք) քանն է. «Չայան»-ն են երկու տավաղը՝ նշանակում է՝ «փոխք չե», հավանաբար մի իմ-որ պարագայական պատմության անդրադարձ է:

45(293). *Սեղանի վրի պսպղան թուրը:* ԺԽ/266-ում կա այլ տարբերակ՝

Սեղանի վրի պսպղան թուրը,
Իգլիթի խուրը
Տարավ իմ քուրը:

Ընդ որում՝ խուր – կերտվում, իսկ «թուրը» այս դեպքում սիրած աղջիկն է:

46(294). *Մագդ խոմարիկ:* «Ռոմանսատիպ» գեղեցկական երգերից է՝ «Լայալ եմ քաղիք» ԵԺԺ 11/172 երգի հիշեցումը:

47(295). *Գութանը հաց եմ տարել:* Այս խոսքերով երգերը Կոմիտասյան շատ են գրառեցել, կամ մի շարք գրառումներ «տարեր», «տանում», «քերել», «քերում» տարբերակներով, որոնց եղանակները կենտրոնացում են երկու մոտիչի շարք, որոնք, իրենց հերթին, մեկ ընդհանուր արձանից են բխում. դրանք են՝ անհամեմատ պարզը, ինչպիսին ԵԺԺ 11 հատորի 140 (126)-ն է, և այս 47(295) համեմատաբար զարգացվածը: Առաջինը չափավորված կատարում ունի, իսկ մերկա ծանոթագրվողը՝ ազատ չափով: Բնագրում դրված չեն կանոնավոր տակտագծեր, քայց մշկված է 5/4 չափ: Ֆորագներն ավարտող *քրեկխմբոր* (8/8), ինչպես շատ այլ դեպքերում, ստակ երկարատև հնչյուն գույց տվող պայմանական մշումներ են, նույն եղանակը ՄԲ-ում (Ըջ 480) և 628/67-ում շարադրված է հաստատուն 5/4 տակտերով: Կրկնեղի կրկնությունը բնագրում մշկված չէ, ավելացրել ենք՝ ինքնով հավելյալ խոսքերի անկայությունից. վերջին հաշվով մշկված չէ մաս ամբողջ երգի կատարման կերպը ըստ քաղկեդոնյի հատվածների, որ տարբեր կարող է լինել:

48(296). *Օրոր, օրորը լլնին:* Սիլային փաղաքշանքի տիպիկ գյուղական այս արտասպառնությունը («Օրորը լլնին») գրառված է Մարդաբանություն: Եղանակը Արևելյան Հայաստանում մինչև այժմ էլ խիստ տարածված «Յարն անուշ էր» երգի եղանակի մոմանակներից է:

49(297). *Կարծիք ունիմ դեղին ա:* Կա մաս «կուրտիկ» քառյակ սկսվող տարբերակ:

50 (298). *Աման Էր, այ Էր:* Երգանավաքը չի զլացել անգամ փոքրագույն մտելոյական կատու-ցվածքներն իր տեղում որոշմի: Այս հատիկը, սակայն, առանձնապես կարևոր է, քանի որ «արքեագներում» է Հատիկի նշանավոր «Աման թիչու-ին» դրա ծայրակարգային զարգացման պահե-րից մեկում:

51(299). *Դոմ, դոմ: Այ Ուլիկ:* Այս Ուլիկ-ն բնագրում հատկապես գլխատառով է գրված. արդյոք ռուսական կանացի որևէ անվան կրճատում է. եթե այո՝ «սալուդ» քաղի հետ այս երգը կերպագրում է անցյալ դարի ռուս-թուրքական սրտերագմաների ժամանակին:

54(302). *Ջաղացիս աքի կուրը:* Կոմիտասի գրառումներում կա մաս այս երգի՝ իսկապես:

տալրերի հաջորդականության առումով «նակտակ» ձևը՝ առաջին մասնադասությունը՝ երկու անգամ (տեղեկի երկու տողերով), իսկ երկրորդը՝ մեկ անգամ: Բոլոր դեպքերում հավասարակշռված ամհամաչափության դասական օրինակ է:

55, 56(303 ա,բ). *Ըս դիմ ուս ա*: Տե՛ն մա՛ս Ե՛ժ 11/41(36) ծանոթագրությունը: Նման խոսքերով սովորաբար խանդիկամը են կարճատև պարերգային կատարվածքներ: Ներկա օրինակը համեմատաբար

5.

57(304). *Հա՛յ, դաշանց գյուր*: Ղաշանց գյուր - գեղեցիկ ծալիկ: Ղամաթ - քախտ: Հնաժողովական է ծայրակարգի փոփոխականությունը՝ կիսատոնային ձգտող հնչյունով մասիոր եռալարից դեպի ամբողջ տոնային ձգտող հնչյունով *փոփոխական քառալար*: Փոփոխական հիմնահնչյունն, այնուամենայնիվ, անկայուն է և առաջ է քշելու եղանակի սկզբին փերայաձայնալ, այսինքն՝ այն «ամբողջիստ» կրկնելու ինքնոչ: Նման կատարվածքի երգերը գրի առնելիս, երբ երգն սկսվում է կրկնակով, որի եղանակով կատարվում են մաս քառալարի առաջին երկու տողերը, Կոմիտասը կիրառել է կրճատ գրություն՝ եղանակի այդ հատվածը գրել է միայն մեկ անգամ և տակը գետնից երեք տող հետք, երբեմն իսկ առանց կրկնության նշան դնելու: Ներկա երաժարակոչության մեջ մնան գրությունը երբեմն պահպանել ենք, այս դեպքում գրեցինք այնպես, ինչպես ամբողջությունը ենթադրվում է:

58(305). *Մի՛նձ, մի՛նձ քոյ արի*: Նախ գրված է «Մե՛նձ», հետո (դարձյալ Կոմիտասի ձեռքով) դարձված է «Մի՛նձ», իսկ «քոյ արի» արտահայտությունը շատ պարզ ու որոշակի գրված է քառամեջատումով: Գուցե «Քոյարի» պարամկանման քաղաղությունն այստե՛ղ է:

59, 60(306 ա, բ): *Քիթավի աղբաբ*: Նշանավոր «Թամգրա» կամ «Թամգրամ» պարերգի և պարեղանակի տարբերակներից է: Տե՛ն մա՛ս 317/9-ի ծանոթագրությունը Ե՛ժ 10/240-ում: Արճա կամ աղբաբ նշանակում է խաչատարձեղ, գույնզգույն, այդպես է կոչվում մա՛ս Կարսի սարահանքում գտնվող նշանավոր լեռը:

61(306 գ. քննադրում՝ սխալմամբ՝ 306). *Խոմիտար պառնե երեսարաբ*: Հնարանիկան կատակային

ընդարձակ-երգային է: Տակտագծերը Կոմիտասին են: Սկզբնական գրությունը 9/8-ն է եղել, քայք հենց դրա վրա կրկնագրված է 10/8-ով տարբերակը: Ըստ երևույթին կատարողը երգել է և՛ այնպես, և՛ այնպես: Անհրաժեշտ գտանք պահպանել, քանի որ երկուսն էլ հավասարապես քննական, «տղիղ» են հնչում, 390/15-ում, որ խոսքերի հատկացված տեղեր է, հայտնաբերվեց մեկ այլ տարբերակ ևս (գետնիկված է Ե՛ժ 10/210-ում. տակտագծերը Կոմիտասին են):

ծաղրերգ է, տե՛ն Ե՛ժ 10/198:

62(307). *Իճո՛ր Բինգյուր մտաբ*: Կատակային ծաղրերգ է, երեք առանձին երգերի՝ ժողովրդի մեջ կատարված միացում: Կոմիտասի քաղաղությունը (1913). մայիսի 25-ի համերգի հայտագրում՝ «Աղբիկ մը մտիկ չընեք իր հորն ու մոր խրատներուն, կըրթա կպսակիկ ուրբախությունը սիլահաբ և անգործ երիտասարդի մը, հետո կզոյա: Հասարակության մեկ մասը կծաղրե՛»

*Իճո՛ր Բինգյուր մտաբ,
Բադի քյուլքյուլը գտաբ...*

Իսկ մյուսը հեղեղներին զսպելով կասե, քե հանդիմանելը իոր իրավունքն է՝

*Դհե, մը՛ կոմեդե,
Ափոն քըզ կոմեդե...»:*

Ուրեմն, *կոմեդե* արտահայտությունը, որ մի շարք երգերում է հանդիպում և սովորաբար ընկալվում է որպես քաղականություն, Կոմիտասը դիտում է որպես *կոմեդե*, *հանդիմանել* բայի հրամայական: Այս առումով հետաքրքրական է մասնալի քաղի գործածության «քըլս կոմ - , քըլս կոմ - , քըլս կոմեդե» ձևը, երբ քաղը կենկալվում է: Փոխաբերական իմաստով գործածված Բինգյուր (Բյուրակն) Արաքս գետին սկիզբ սովոր լինմ է, որ համարվում է դրախտային գեղեցկություն ունեցող վայր: Ժողովուրդն իր տրամաբանությամբ «Մուսամ պումբյուր» և «Բադի քյուլքյուլ» արտահայտություններով դարձյալ ձեռք է առնում տղային, որի հետ ամուսնացել է աղջիկը: Մշակումները՝ Ե՛ժ 3/162, Ե՛ժ 5/92:

63(308). *Աղբի, հագածոյ չիք ա. Ժողովրդական լինի խտորը՝*

*Աղբի, հագածոյ չիք ա,
ես կուզեմ հերթ չի տա:
Աղբի, քո հոգին սիրեմ,
Ուրիշին իղար մի տա:*

64(309). *Այ տղա օտար. Նման խոսքերով 325/197-ը, նույն խոսքերով եւ՛11-ի 186(169)-ը և մերկա եղբւր բոլորել էլ տալիք եղանակներով են: Տե՛ս նաև ե՛ժ 11-ի 186(169)-ի ծանոթագրութիւնը:*

65, 66(310, 311). *Քեզեդ, ցոյեդ և Մարի սովոր. Հայ ժողովրդական եղանակաւ ըմբռնականութեան այս փայտածափալ մնուշները Կոմիտասը միավորել է որպէս մի խոշոր ու եռզատատ ամբողջութիւն: Մշակումները՝ ե՛ժ 1/41 և ե՛ժ 2/89:*

67(312). *Եկար մեր դռով ամացար. Տարբերակները՝ ե՛ժ 11/267 - փարդ-ինչ գայտաբուն, 318/23 (ե՛ժ 9/28) - մույլ եղանակը «Բարիք եմ, մեր եմ եկել» խոսքերով, 325/118 և այստեղ՝ 132(372), որտեղ մերկա ծանոթագրով տարբերակը համոյն է գալիս որպէս «Աշարամը քարտ ա» պայմանական խոսքերով երգի կրկներգ:*

68 (313). *Այս, ստմայաք. Սոնա - վայելչագեղ, բարձրահասակ (աղջիկների մասին, Ս.Մալխասյան), լար - հոգնակիացնող մասնիկ: Ջութ-ջուխտ, գոյգ բառն է: Տղամարդկանց առնական շուրջպարերը է:*

69(314). *Մեր մշակին ոսկի քամար. Կրճատ, «կոնցակետային» շարադրութիւն է, կողքին նշված է՝ «Տե՛ս համար 278»: Տե՛ս նաև այդ թիվ 27(278) ծանոթագրութիւնը:*

70(315). *Հոյ, մար, հեյ, մայք. Տղամարդկանց առնական շուրջպարի երգ է: Տե՛ս նաև 10/223-ի ծանոթագրութիւնը:*

71, 72(316, 317). *Չիմար յարի բամ ասեմ և Մի ծառ ումեմ: Ընդգայարի երգեր են, երկրորդը քերև կիսատ է: Առաջինի խոսքերով կա այլ եղանակ եւ՛ ե՛ժ 5/90:*

73 (318). *Մարոմ և կայմն տերտերի դուռք. Տե՛ս երգի մշակման ծանոթագրութիւնը՝ ե՛ժ 5/178:*

74(319). *Հագել ես դեղին Կոմիտասի մակագրութիւնը՝ «Մահերգ երկուսաստիլ»: Բերել ենք նաև «Ժամբային» ժողովածուում, տե՛ս ե՛ժ 10/89 ծանոթագրութիւնը: Բնագրում կան նաև մի քանի այլ, մեծ մասամբ անհաջող իտքինված երկտող խոսքեր («Հագել ես սատին, կանգնել ես պատին» և այլն): Փաշեկները Կոմիտասին են, 3/2 չափի և ֆերմատան մեքէ ենք ավելացրել՝ երգի բնույթը սխալ հասկացվելու վտանգից խուսափելու մպատակով:*

75(320). *Ուշի ուշերդ. Պարերգ: Բնագրում առանձին գրված կան նաև այս տողերը.*

*Ուշի ուշ կանեմ,
Ուշի ուշ կանեմ,
Սիրուն Ջուլիյոն
Թաղան դուշ կանեմ:*

76, 77(321 ա, բ). *Լավմ ասեք. Միևնույն խոսքերով գրված երկու եղանակ, որոնցից երկուրորը նույն կատարման ըմբացքում գոյացել է որպէս առաջինի զարգացում («Կոմիտասի նշումը՝ «եղանակի զարգացում»): Այս օրինակի հիման վրա Կոմիտասն օրինակաբէ և համարել համակափ-քառակուսի կառուցվածքի դեպքում երգի երկու կեսերի ծայնակարգային-մեղադմականային համաձայնեցվածութիւնը և դա դիտել է որպէս «կամոնավոր երկնային մշաններ» հայ ժողովրդական երգեցողութեան մեջ (ՄՄ, էջ 490 և ՀՀմատ, էջ 33): Տե՛ս նաև 125, 126 (366 ա, բ) ծանոթագրութիւնները:*

79(323). *Ես քո շինաք. Գոյություն ունի կենցաղային հումորի կամ ծաղրական երգի մի տեսակ, երբ աստված ամառումի համար «տղորդ» են, և մոտակայքային այնպես, ինչպէս կողոյսին մարդու մահվան առթիվ: «Հեղսոմ» այսպիսի դեպքում, չգիտես ինչու, մեծ մասամբ էլն է լինում՝ բավական օգտակար, աշխատանակ և ոչ խտտապահանջ, ուրեմն և հարգաբարձի անասունը: Երգի գաղափարական բովանդակութիւնը, սակայն, այլ է՝ ծաղրել մարդկանց մեջ երևան եկող՝ ոյրն դեպքի նշանակութիւնը չափազանցմելու սովորույթը, ժառանգութիւնը և այլն: Այդ ժամերի մոտ էլ այս 79(323)-ը: Ցավով, իմմական տան խոսքերը չկան, եղանակը սակ կրկնակն է: Տե՛ս նաև ե՛ժ 10/190, որտեղ մույնպես էլի կորստի «տղորդ» մարդկանց այլևայլ բացասական հատկանիշները ծաղրելու միջոց է դարձել:*

80(324). *Տո յար ցամ: Կվարտ-սեպտիմային օժանդակ հինգակետով, «ստամբ 6-րդ աստիճանի» միմորի և անհամաչափ կառուցվածքի (2+3) դասականորեն պարզ օրինակ:*

81(325). *Իմ աղբեր ծառան տակին: Նույն կառուցվածքի օրինակ: Նույն խաղիկով երեք այլ երգեր էլ կան Կոմիտասի գրառումներում (ե՛ժ 11-ում 123(111), 325-ում 100 և 221), բոլոր չորսն էլ տարբեր եղանակներով:*

82(326). *Հարդրան: Հարբաններ կան և կլինեն Կոմիտասի երաժշտագագագական նյութերի բոլոր հատորներում: Տե՛ս նաև ե՛ժ 9/94, 95-ի ծանոթագրութիւնները:*

83(327). *Եղբ տեսեր ո՞րն ի կերել: Վասպուրականի խոսքային ու երաժշտական քանակաբանութեան հմտաբանութիւնը, արմատական մնուշները: Բարեկենդանի այս տարալի երգերի մասին մանրամասնորեն տե՛ս ե՛ժ 10/25, 26 ծանոթագրութիւնները:*

84(328). *Մանգարաբտան մարբոտ աշտըմ (թուրք.): Լամդակ հայրենիքից:*

85(329). *Կարմիր քարը տաշած ա:* Նույն խաղիկով են Եժ 11-ում 43(38) և 261(240), բոլոր երեքն էլ պարս-յին քնույրի եղանակով, բն խաղիկն ընդհանրապես տխուր երևույթ է արձանագրում:

*Կարմիր քարը տաշած ա,
Բայս վրեն քաշած ա.
Ի՞նչ ամեն օր քաշած ա,
Սիրտս հալած, մաշած ա:*

Արտաքին տպավորությամբ այն դեպքերից է, երբ ընտրված խաղիկը չի ամորադարձնում եղանակի՝ այս դեպքում մենապարային քնույրն ու տրամադրու-թյունը, կարծես պետք է եղել տվյալ եղանակը երգել որևէ խաղող: Ներքուստ, սակայն, այդ զուգոյությունն ամորադարձնում է հայ գյուղացու բնավորության մի կարևոր գիծը՝ կամքի բալըր, մասնավորապես դժնդակ պայմաններում անզամ լավատես լինելը:

86(330). *Կալ նմ գցել, կալսել նմ:* Այս օրինակը ևս, իր ընդգծված մենապարային քնույրով, սկզբունքորեն մնամկնում է նախորդին: Տե՛ս նաև Եժ 11-ի 47 և 232 ծանոթագրությունները:

87(331). *Կայմել ես վամբի հովին:* Նույն երգի երկու՝ Եժ 11-ում 295 և 296 տարբերակների «վիջին» տարբերակն է այս մոտիվը: Ա նախադասությունն ավարտող հենյունի տևողության կարճությամբ պատ-ճառով ընդհանուր կատարվածքը դարձել է անհամա-չափ և ավելի շարժուն:

88, 89(332 ա, ք). *Մարեն ելավ երկու մուխ և եղանակն եկավ Բզդիդ վառե:* Աղբյուրների շուրջպարի երգ է, իսկապես՝ երկու երգի միություն. ստաջինը համդադու, որպես էինմական տուն, երկրորդը՝ հավա-մաբար փոքր-ինչ աշխույժ՝ որպես կրկնեղբ: Հետաքը-քրական է դրանց միացման եղանակը՝ ստաջինը, կայուն ավարտ չունենալով, «լուծվում» է երկրորդի մեջ: Խոսքերը կատակային են:

90(333). *Շամնդ, ծամնդ:* Հատված է տեղական աշուղական երգերից: Խոսքերում «հալ ու մաշ»-ը վերնալու է. արյույթ ո՞չ «հուլուցաշ», որ կակնարկեր

հոնքերի բարձր դիրքը: Նույն խոսքերի մի այլ տարբերակում կա՝ «Այդ կամար հոնքերդ»: Ուրժմային ամնչան տարբերությամբ եղանակը կա նաև 325/169-ում:

91(334). *Աղբի Սոմա:* Խոսքային տեքստը վնասված է: ԺԽ-ում կա: Օրինակ՝
.....քու դարձնեմ
Պատավ (=պատուով) էրեսիս փարդեմ:

92(335). *Նետտորը գմաց Մարգարի գեղը:* Մարգարի գյուղը Արաքսի ափին գտնվող Մարգարան է, երգը մի որոշակի դիպվածի մասին է: Նույն խոսքերում Եժ 11-ում 103(97)-ը պարերգային է, միմյուցին մերկա տարբերակը, չնայած իր կանոնավոր տակտավորվածությամբ, ազատ պատմողական երգ է: Նախադասությունները մետրական տարբեր դիրքերում ավարտելը բն ժողովրդականացման դասական նորմերին հասուկ չէ, բայց հայ գյուղական երաժշտության մեջ համընդհանուր է և դիմադրական իմաստ ունի:

93(336). *Աղվեսդարը, յա՛ր, բլեր ա:* Շարահյուսական կատարվածքը՝ 2+3+3+6, ընդ որում, ամեն մի հաջորդ կատարվածքը նախորդի զարգա-ցումն է: Նույնությամբ կա նաև 325/230-ում:

94(337). *Կայմել ես երի-երի:* 1/8-ի տեմպային արժեքը պահպանվում է, ուստի Ա մոխարդասությամբ 3/4-ը պետք է հավասարվի նոսմա 6/8-ի:

95(338). *Ուղի ես՝ կեռանալ մի:* Ստաջին ֆրագը (իշմնական խաղի մեկ տողը) ասերգի ոճով և ազատ ուղիվով է (rubato, come recitativo), իսկ շարունա-կությունը (կրկնակը)՝ չափավորված երգային-եղանակավոր (a tempo e cantare): Նման կատար-վածքները մույնպես քնույր են հայ գեղջուկ երաժշտությանը, տե՛ս նաև 123(364):

96(339) *Բաղունս կա բաղմանի:* Այս եղանակը այս խոսքերի լավագույն եղանակավորումը չէ, տե՛ս նաև Եժ 11/214, ինչպես նաև Եժ 10/191:

97(340). *Կարասիի դեմի սաղը:* Կրկնադիր է, Ա երգի էին տարբերակը 6/4 չափով հետևյալ տեսքն է ունեցել.

6.

Դա - քա - սու - ի
ա՛խ, ի՞նչ ա - մեն,

դի - մի սա - զը,
Թե - ր, Թե - ր,

մի Թե - ր - ի
ես ի՞նչ ա - մեն,

զի - ֆի՛ մա - զը,
դոմ ա - րի - ցի:

Երկրորդ՝ «Նախարատալիմ»-ը այստեղ որոշակիորեն կրկնեց ի (տե՛ս նաև վերը՝ 88(332)-ի ծանոթագրությունը): Սազ - եղեգնուտ, Վարաատ(Վարատ) = Մև Զուր - Հայաստանի տարբեր վայրերում (ի դեպ՝ նաև Արարսի հովտում) գտնվող և գտնված գետերի անվանում: Նախարատալի - հտտի համ-գտավայրը: Խմձոր գգել և տանելը՝ սխրային խոտավանդության խաղիչությունը:

98(341). Այ տղա, ամուսն Մարգիւ. Խոսքերը պարզ են գրված, «կառք» բառը ստև հանգ առաջ քերելու դեր ունի, ինչպես է նաև ԺԽ-ում՝ «Արի մտտե՛ք էս կարգիս», քեև այնտեղ կա նաև՝ «Արի մտտի իմ կողքիս»: Խաղիկի տարածված շարունակությունն է՝

*Ես դու մի քաղում պիտե՛ք,
Ես չինայի, դու՛ մարգիւ:*

ԺԽ/496

99(342). Ախ, մարալ քամ: Կոմիտասի ուշադրությունը շատ զբաղված, նրա շատ «սիրած» և քաղվեցա, տարբեր ձևերով դաշնակած երգերից է: Առաջին մշակումը գրել է դեռևս Բեռլինում 1899-ի հունվարին, տե՛ս նաև ԵԺ 1,2 և 5: Այնպեսզի զբաղմուն միմյանցից քիչ զանազանվող զբաղումներ են այս 99(342)-ից քաղի, նաև ԵԺ 11/294:

100(343). Ղարիք եմ Կարս գնացի: Երկու զբաղում կա՝ այս և 709/61թ, երկուսն էլ Իգորից: ՀԱԽ 2/28-ում տպագրված, այլապի խաղիկներից հավաքված խոսքային տեքստը «յար, վա՛յ, մայ, մա՛յ» կրկնակց չունի, ունի միայն «Մայրիկ քամ» քաջականությունը, ուստի վերաբերում է 709/61թ-ին. զետեղված է ԵԺ 10/145-ում:

101(344). Ես աղջիկ եմ՝ ալ կուզեմ: Այս խոսքերով 1911-ին գրված մեմբերը կա (դաշնամուտով, ԵԺ 1/107), որը այլ եղանակ ունի, զետեղված 325/32-ում, այլ, «Այ տղա, հերովմ արիս» խոսքերով: Ներկա երգին իր քննարկով մնամ է 326/15-ը, որ գրված չէ Կոմիտասի ձեռքով, քայց պարզանկյուն է նրա նշումները:

«Ես աղջիկ եմ, ալ կուզեմ» առողով սկզբով խաղիկներից սովորաբար համարձակ, պահանջկոտ նորաստարի քնահանդիսներ են դրսևորում, ինչը որ արտասահայելու է նաև վերն ակնարկված երգի ուրախ եղանակով: Միմյուրե մերկա երգը սխրային տազանալի երգ է (տե՛ս կրկնակի 2-րդ տողը), որի խոսքերը, ցավոք, լրիվ չեն հասել մեզ: Այս առումով էական է նաև նուտաների մոտ Կոմիտասի եղումը՝ «Գարում և, ձուս և արել»: Բնագրում կրկնությանը նշան դրված չէ, ամենայնի հավանականությամբ կրկնակն է, որ պետք է կրկնվի նոր խոսքերով:

102(345). Սեռա քաղիմ լալելով: Բնագրի 2-րդ տակնում պատմամբ գրված է եղել՝ զի, լի, լի», սկսել է ուղղորդ, քայց կիսատ է մնացել: «Լալելով»-ը «լազելով»-ի ամենատեղ ձևն է, քայց ժողովրդական արտահայտություն է, նույն Սուրմալուի գավառից զբաղված տաղիկ կա՝

*Սեռա քաղիմ լալելով,
Սի յամից Զուր անելով,*

Շառին տերև չմնաց

Դարդիս դարմամ ամելով:

ԺԽ/415

(մնամ է նշանավոր «Միքանի ծառ»-ի խոսքերին, որոնք Կոմիտասի և Մ.Արքայանի կազմած են): Երգի կատարյալ մշակված չէ քննադրում, հնարավոր են կատարման տարբեր կերպեր:

103(346). Ստեփանի ժիամ դաշը: Կոմիտասյան տեքմիտով ասած՝ մահերգ է՝ իրական անհատական դեպքով վրա հորինված: Բնագրում խոսքերը փոքր-ինչ շարունակված են ինքնակենսագրական ոճով՝

*Հասակս չափահաս էր,
Ումբերս դալամքաշ էր:
Դազադս էր. կարմիր մախմուտ,
Տուս քողի սուգ ու մրմուռ:*

Կա նաև դեպքի հակիրճ նկարագրություն՝ «Ավետիս Միքայայանը, իզգիցի, որ նոր նշան է դրած եղել, որսի ժամանակ սպանվել է»: Մոլեղին քացառիկ և հետաքրքրական է ծայրակարգի հիպո-հոմիակամ հնչյունաշարով և եռատոնի տպավորությունը:

104-119(347-362) և 123(364). Կոմիտասը 1905-ի հունիսին Հառիճում իր զբաղած երգերից 302 տետրում զետեղել է այս 17 մեմբերը: Սրանց թվում են մասնավորապես (Ամսան, Թելոյ) պարզ կրկնակի ծնունդ առած այն պարերգերը, որոնք երաժշտագետի կարծիքով մերկայացրել են նրա դիտարկված կուլե-տիկ երգատեղծության համըզվածային փուլերը, երբ նյութի համկարծարանական տարբերակումն ու զարգացումը հանգեցրել են որոշակի կայուն արդյունքի: Դրանք են՝ Արարանք քարտու ա՛ (104(347), ա, ք, գ, դ, Զուր կուգա վերին սարին 112(352)), Կամալ արտի քննարդ 115(356), Մարերը մամ եմ եկել 119(360), Աղբիկ, աղբիկ 118(359), Արի, յար քամ 117(358), Կամայել եմ սարերը 105(348) և նորից Արարանք քարտու ա՛ 113(354):

Այս օրինակները ՄԴ-ում և «Անահիտ»-ում լույս տեսած՝ Կոմիտասի «Հայ զեղյուկ երաժշտություն» աշխատության մեջ քերված չեն: Դրանք, ինչպես և դրանք զանազան տարբերակումներն ու ձևավորությունները կետեղվեն նույն աշխատության հեղինակային երկրորդ խորագրության մեջ:

110(351). Զեչե յար կողբեցի: Նույնը, մեկ աստիճան ցած գրված կա 349-7թ-ում («Եղաշատային» զբաղում է արդյոք): Երկու տեղում էլ երգի իմնական խոսքերը և կրկնակց քերի են: Այստեղ պայմանական կերպով լրացում ենք՝ ցույց տալու համար ամբողջության ա-ք, ա-ք կառուցվածքը, երբ իմնական խոսքերն ու կրկնակց միասնականում են.

*Ջաղացս մանի-մանի,
Զեչե յար կողբեցի,
Ամուշ քուսու կր տանի,
Էեզ տեսա, սիրեցի:*

111(352). *Մաշինեն եկա՛վ* երգի մի նմանակն է 22(273)-ը, որ գրաված է Մարգարայում: Նույն թիվայով է նաև 130(370)-ը, տեղակայվել նշված չէ, տե՛ս ծանոթագրությունը: Կա 349-7թ-ում շարադրված 6/8-ով:

118(359). *Աղջիկ, աղջիկ:* Հիմնական տունը կառույց էր լրացվել այսպես.

*Աղջիկ, աղջիկ, ալ աղջիկ,
Երեք խալ-խալ աղջիկ,
Էրնե՛կ է՛ն օրի՛ն կնի՛ն,
Ի՛մ քուրդ քեզ տալ, աղջիկ:*
ԺԻ՛ 344, Շիլսակ

Կրկնակը, որի մեկ տողն է գրված, այս քառատողի բովանդակությունից անկախ է: 120(361). *Շախկըր-շախկըր:* Մենեղային հատվածի եղանակը գրված է կտրից՝ աննկատելի, առանց խոսքի, գուցե և երգը հետո է լրացվել: Մշակման մեջ (եթ 1/130 և եթ 3/119) դրա փոխարեն հավելված է այլ երգի մեղեդի՝ իր խոսքերով:

121(362). *Վառվում եմ:* Այս պարերգը «Էրվում եմ» սկզբվածքով Կոմիտասն ունի շատ ավելի փառ, քան Հատիճում 1905-ին երգեր հավաքելը (եթ 1/110 և եթ 3/124): Չմայած դրան, այստեղ և գրի է առել:

122(363). *Աղե ջան, հաջը թխա:* Պատմա-որոնորդական երգերի շարքում դրված է նաև «Ժամրային» ժողովածուում, ինչպես Կոմիտասը և նախատեսված է եղել: Իհարցը պատահել է 1878-ին, տե՛ս եթ 10/121-ի ծանոթագրությունը:

123(364). *Մմայիկ ա կամար-կամար:* Բնագրում տակտաբաժանումը փոփոխված է և շատ որոշ չէ. նախան եմ «Ցալ» ջան» 2/4-ամյոց տակտերով: Անհրաժեշտ գտանք երկու տարբերակն էլ թերել: ՄՄ-ում (եջ 481) գտնովված է այստեղի Բ տարբերակը: «Միլումնիկ» տակտը 5/8 է՝ առանց սկզբի կապված հնչյունի: Նույն տեղում և 628/68-ում երգի առաջին երկար հնչյունը 6-ի փոխարեն 3/4 է:

Մշակումը՝ եթ 1/105 և եթ 3/71:

124(365). *Ալ ժին նայն ի՛ն՛ի կանն:* Տե՛ս եթ 11-ում 155(139ա) և 156(139բ) ծանոթագրությունները:

125, 126(366 ա, ք). *Լավն ասեք:* Տե՛ս 76, 77 (321 ա, ք) ծանոթագրությունները: Այստեղ ընթված գույգը, սակայն, «մեղաշմակ» երկձայնություն չի կազմում:

127ա, ք, գ - 128, 129(367-369). *Ցարե, հա, յարե փա՛ր. Մայրիկ, ես կուզեմ ոսկի չալ, Լուսնակն ամուշ:* Այս երեք երգը Կոմիտասն այստեղ արտագրել է մի

112(353). *Ցար կուգա փերին սարին:* Տե՛ս նույն խոսքերով (374ա), (374բ). Եթ 11/139(125)-ի ծանոթագրությունը: Կողքին գրված է հոգևոր երգեցողությունից մի համամասն մեղեդիական ֆրագ.

ինն տեղիքի: (727)302-ի պարունակության ամբողջությունը պահպանելով՝ բերում ենք: Առաջինը իր բնույթով, ըստ երևույթին, սանդի երգ է, բնորոշ է իր զարդիկնշույթներով: Երկրորդը ընդամենը երեք տարբեր հնչյուններով կազմված եղանակի և տեղիային օժանդակ հենակետով փոշուղիական եղանակի (ՄԿ) պարագայում օրինակ է: Երրորդ երգը թեև բնության մասին է, քայլ կապ չունի նույնամասն նշանավոր հովվերգության հետ: Այս մոտիվը պարային է (հավանաբար՝ աղջիկների շուրջպարի) և սոսկ ժամրային առումով է նույնամասն «Հովն ամուշ» երգի հետ (325/121), նաև եթ 3/148, 223, 290: Կոմիտասը մակագրել է «Ցար չինարի» ձևն է՝ և հղել է 315-ին ու 322-ին: Մեղեդին ինքնավիճ ռիթմական մի տարբերակ է 322-ի, որում կան «Ցար, չինար թոյիլ» խոսքերը:

130(370). *Մաշինեն եկա՛վ:* Այստեղ կան նաև համամասն 22 (273) և 111(352)-ը: Ենթադրվում է, որ «մաշինա», «լեմեմեթ» և այլ նման խոսքեր պարունակող երգերը ստեղծվել են անցյալ դարավերջին, երբ Հայաստանում կառուցվում էին երկաթուղի, կամուրջ-ներ և լեմեմեթական այլ կառույցներ: Տե՛ս նաև «Փափուրի» երգերի ծանոթագրությունը:

131(371). *Հողալոր ջան (ա, ք, գ):* Արագ քոնոցի շուրջպարի այս երեք քաղկացուկները Կոմիտասի բնագրում բերված են նույն հերթականությամբ և տոմայնական նույն հաջորդականությամբ, ինչպես հետագայում մա բերել է իր «ԱՄ/487, թիվ 48ա, 48բ, 48գ և Հևմա/42), որտեղ այդ օրինակներով ցուցադրված են ժողովրդական եղանակների տարբերակվելով զարգացած ընթացքում նրանց կրած, մասնավորապես դիսպոզիցիային (նաև՝ ռեգիստրային) փոփոխությունները:

132(372). *Արաքսը քայտա ա:* Հիմնական տան այս խոսքերը Կոմիտասը դրել է պայմանականորեն: Իսկ կրկնվողը («Եկար մեղ դոնով անցար») առանձին վերցրած ամբողջական իմաստավոր երգ է, և որպես այդպիսին Կոմիտասը գրանցել է մի քանի անգամ, տե՛ս, օրինակ եթ 11-ում 267 (246)՝ մեկ նախադասությամբ և այստեղ 67(312)՝ լրիվ երգը: Այլ ժողովածուներում կան այդ երգի տարբերակներ ևս:

Հատկապես այս 302 ժողովածուում քացառիկ դեպքում է պարերգը տրված իր լրիվ կոմպոզիցիայով՝ երգի իմաստական տան և կրկնակի (կամ կրկներգի) ու դրանց առանձին հատվածների

քաղաքապետ հանդիմանաբար ցուցաբերելով, ինչպես սովորաբար լինում է: Ներկա մոտիշը այդ քաղաքապետի մեջ էր:

Երբևէ գրառումը կա 325/118-ում, որտեղ կրկներգը սկզբից հանդես է գալիս մեկ անգամ ամբողջությամբ, սակայն միայն մաս-մաս՝ հիմնականում տան առանձին տողերից հետո:

Ե՛ք հատարեմունտ առիթ ենք ունեցել ինչեղու հայ գեղջուկի ստեղծագործական (համակարգաբանական) մեծան գուգորդումների մասին. մայիս հոբիվելում է (վերիկիվում, վերականգնվում) կրկներգն ամբողջությամբ (կրկնակները կամ կրկներգերը սովորաբար ավելի հաստատուն խոսք ու եղանակ ունեն և լավ են ինչվում), կատարվում է մեկ (գուցե և ավելի) անգամ, և առայժմ դա երգ է, ամբողջական երգ: Պարմ սկսվում է և հնարավորություն է ընձեռում (ժամանակ է տրամադրում) պարողներին մեկն ու մեկին, շնորհալի երգչին կամ երգչուհուն, մտածելով, իսկապես ասած՝ հոբիվել քուն տունը, իսկ կրկներգն ավարտվելուց հետո մա հանդես է գալիս իր քարն առաջարկով՝ հիմնական երգի Ա տողով, որով մայիսից երգածը վերածվում է կրկներգի կամ կրկնակի: «Հրապարակ մեծված» հիմնականում տան մեկ տողը ընդհանուր հետաքրքրություն է առաջ բերում և ստիպում է սպասել չարամականությանը: Մինչ կկատարվի Ա տողից հետո երգվող կրկներգը կամ կրկնակը, կամ դրանց մի մասը, մույն երգողը մտածում (հոբիվում, վերիկիվում) է Բ տողը և այսպես շարունակ:

Ծանոթագրվող օրինակը պարերգի հիմնականում և կրկնակի (կամ կրկներգի) հարաբերությամբ պարզ դեպքերից է: Չճայած դրան, դրսևորում է և մի այլ ընդհանուր հատկանիշ. երկու տարբեր (ինքնուրույն) երգերի առանձին տողերը միմյանց խառնելը, դրանց մերթադրումը առաջ է բերում խոսքային տողերի հետաքրքրաշարժ գուգորդումներ, ինչպիսիք գոյացել են այս երգում:

133(373). *Էջմիածին երթամ ուխտ*: Այս երգը մատիտով, ըստ երևույթին՝ շտապ, կատարողի երգեցողությունից սկսել է զրին 302 տետրի 24 էջում եղած սպիտակ լուսանցքում, խառնելի է մեկ տողը անցել է թիվ 94 երգի մեջ (ստացվել է յուրատեսակ կրկնակի), մատուցելի մի մասը թիվ 98 երգի մտտ գուգվող սպիտակ լուսանցքում է ... ամեն ինչ խառնվել է և ստիպված է եղել երգի առանձին ֆրագմենթը համադրակալել: Հետո ավելի «հարմար» տեղ է գտել՝ տետրի առաջին կազմի շրջերեսին և այստեղ, դարձավ մատիտով, երգը շարադրել է լրիվ ու կառուցավոր: Միանգամայն ծանոթագրված է ԵԺ 10/27-ում, որտեղ մույնպես, որպես ժամային առումով քաղաքի կարևոր մոտիշ, այս երգը բերված է:

134, 135(374 ա, ք). *Ջուր կուգա վերին սարեն*: Միևնույն եղանակի (մասնավորապես պարերգի) մեծադրական մեծան տարբերակումը ընդունված երևույթ է, երբեմն տեղի է ունենում մեկ կատարման ընթացքում, անշուշտ՝ դիմամիկային աճի ուղղությամբ: Ա մոտիշ մոտ քմագրում գրված է՝ «Պար-վայն»-ի պես»: Բ 2/4 չափով մոտիշը, ավելի ստույգ՝ դրա մի տարբերակը կա մաս կատարման որոշակի ձևերով

այն չալիների բվում, որոնք Կոմիտասը մյուս է դարձրել իր «Հայ գեղջուկ պարը» ուսումնասիրության համար ("Zeitschrift für armenische Philologie", B.I.H.I., s.87-96, Berlin, 1901, մաս 4և1ու, 51-62):

Երկու տարբերակը միաժամանակ մաս օգտագործված են որպես հայ գեղջուկ եղանակներում «քմական պայմաններում» տեղի ունեցող մետրի պարզ փոփոխման օրինակ «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» աշխատության մեջ (ՄՄ484, Հև1ու/39), չարադրված են «Կոմիտասյան» տոմարացայան մեջ՝ այստեղ գրվածից մեկ տոմ քաղով: Տե՛ս մաս այստեղ մույն խոսքերով՝ 112(353) և ԵԺ 11/139(125) երգերի ծանոթագրությունը: Մշակումները՝ ԵԺ 1/125, ԵԺ 3/129, 210, ԵԺ 5/152, ԵԺ 6/127, 133:

317 տետրի երգերը

136(1ա). *Երկնն զամր սալեր են*: Երկուտղ ֆրագի տակ խոսք գրված չէ: Բավական հայտնի և հաճախ հանդիպող խալիկ է՝

*Երկնն զամր սալեր են,
Ալ ժին մնջը կապեր են.
Ալ ժին ինչ կամե մտը,
Միտուն ինչ կամե խալը...*
ԺԽ/359

Պարզ չէ՝ գրվածը պետք է համարել ամբողջ ե՛րգ, քե՛ք՝ դրա կնը (այլ դեպքերում մեծան եղանակն ունենում է երկուտղ կն և ավարտվում է *սոլ* տոնիկայով): Ըստ այնմ պարզ չէ՝ երաժշտական ամեն մի ֆրագը 1 անգամ, 1 տողով է երգվում, քե՛ք՝ 2 անգամ 2 տողով: Երկուտղ որք պարզություն է փոցնում հաջորդ 1ք երգը:

137(1ք). *Յար, քու քարակ բոլին մեծնեմ*: Նախ դիտել է որպես առանձին երգ (գրված է թիվ 2), հետո՝ որպես 1-ի կրկներգ (կործան գրված է՝ «Երկնակ Ե»): Սակայն, մաս մշակել է «Կարելի է և հանել, և կապել՝ առանց միջոց խախտելու»:

138(2). *Երկնից անցավ խաղը*: Խաղը՝ դազ (սազ) քառի այլադարձությունն է: Երբևէ դիտել պատմական են և այլ քոչուններ, այստեղ խնդիր «սազը» քառի հետ համեզակությունն է: 325/183-ում երգը կա մույնությամբ, վերջին երեք վանկը «աղինո»-ի փոխարեն՝ «աղի ցամ»:

139(3). *Նամիկ, մամանիկ*: Վերևից մակագրված է՝ «Լուսավորվող ... աղջնակ»: Մշակումը՝ ԵԺ 3/32 (մեծիցույնի և մակնական քառամայն երգախառնը):

140(4) և 141(5). *Դոն, դոն, դոն, գույում յար և Սարերու սեյրանի յար*: Երկու դեպքում էլ հիմնականում տուն են կրկնակը մույն եղանակն ունեն, սակայն առաջինում խոսքային վանկերի քանակալքությամբ ու դասավորությամբ դրանք տարբերվում են միմյանցից: Երկու դեպքում էլ հիմնականում տան խոսքեր գրված չեն; մույնը մաս 325/117 և 177-ում է:

142(6). *Իրիկվան մուրջ*: Նույնը կա մաս 235/164-ում: Խոսքերը պակաս են, մասնավորապես բացակայում է 2-րդ տողը, որ 1-ի կրկնությունը չպետք է լինի: Նույնը կա 325/164-ում, ուր հավելված է 4-րդ՝

Խաչապ խաչալի կոնից

տողը: Քառատողի երկու տարբերակ կա ԺԽ/566-ում, երկուսն էլ Շխրակի քանակությամբովից:

143(7). *Մաղիկ ասեմ*: Վիճակի երգերը Կոմիտասի գրառումներում առատ են, տե՛ս, օրինակ, ԵԺ 10: Նույնը՝ 325/126: Մշակումը՝ ԵԺ 5/45 (երգ և դաշնամուր): Վերջին տողի տակ նշված է՝ «Փառա-քաշական, խմորական չեղտ՝ երկաթ» (վերջին բառը մկատի ունի բացակամական առոգանությամբ մշանը):

144 և 145 (8 և 9). *Էղի, Մարտ, Էլի եղբար գովական*: Հետաքրքրական և առանձնապես արժեքավոր է մույն երգի աշուղական և բուն՝ գեղեցկական մեկնաբանությունների համադրությունը:

146(10). *Վայ, վախ*: Չայնակարգի 7-րդ աստիճանից դեպի 1-ինն ուղղվող այսպիսի մեղեդիները (մեծ մասամբ՝ մաս մի երկրորդ զրացուցիչ) ալիքով, 5 կամ 4-րդ աստիճանից դեպի 1-ինը՝ և՛ գյուղական, և՛ գյուղից սերված աշուղների երաժշտության համար խիստ բնորոշ են: Առանձին մոտիվների վերջին ինչյունների հապաղելը, որ փոփոխական կամ խառն մետր է գոյացնում, նայմախ բնորոշ երևույթ է, այս դեպքում ամրապնդում է մեղեդու և խոսքի հուզական փոխկապակցությունը՝ մեղեդին ընկալվում է որպես պարզունակ, ամմիջական պատմվածք:

147(11). *Ես Ալեքն եմ*: Սնշուշտ, դիպվածի մասին մի ամբողջական պատմություն է երգվել, նախորդ 146-ի համեմատությամբ քիչ քան շատ ամտաբեր, առանց հուզական վերապրումի: Բայց բնագրում խոսքերի շարունակությունը չկա: Տե՛ս մաս այստեղ 314-ը և ծանոթագրությունը:

148, 149(12 ա, բ). *Կերթամ, մայրիկ*: Հարագատ-նելից հարսի երաժշտի երգ է, տե՛ս ԵԺ 10/64 և ծանոթագրությունը:

150(13). *Պովեզը բուռաց, զմայր*: Նկատելի է ելևէջային մեամությունը լայնորեն տարածված «Հով այվանին» քննի նա՝ երգին՝ ԵԺ 11/70:

151(14). *Հայ Նահան*: Մեմայարի շատ տարածված այս երգի մի տարբերակ կա 725/29-ում: Մեմերգային և խմբերգային մշակումները՝ ԵԺ 1/88 և ԵԺ 2/78, և 5/109: Տե՛ս մաս և՛ 11/39 և 325/168 (ԵԺ 13), ուր երգն առանց կրկնակի է:

152(15). *Այս, մամի ջամ*: Գրանցված է լրվլ պարաշրջանը:

153(16). *Դմար յարի*: Նոտագրությամբ մոտ

Կոմիտասի նշումը՝ «Շատ արագ»:

154(17). *Բողոք երես, պզտի բերան*: Ըսվում՝ Խսկուի կանացի անունը:

155(18). *Յաման, մեր բաղի բանդեն*: Արագ շուրջպարի երգ: Նույնը 6/8-ով գրված կա 349/10թ-ում, տե՛ս ԵԺ 10/231:

156(19). *Կես գիշեր*: Չմայած կարճ մոտիվներին ու կշռությամբ պատկերի կրկնություններին, ոչ քան տվյալական պարերը է, այլ մեկ (կրկնվող) մախադա-տությունից կազմված համարատառ քմարական սկզբը: Խոսքերը տալածված խաղիկից են, օրինակ՝

*Էս գիշեր, լուսնյակ գիշեր,
Կես ընթեր, կարմիր քիշեր,
Աղբիկ, աստվածդ սիրես,
Բաց դուր՝ զամ էս գիշեր:*
ԺԽ/539

158(21). *Համարածման երկուշաբթին*: Լայնորեն հայտնի ծխական կատակերգ է: Մեղեդու միջին մախադատությունը բազմիցս կրկնվելու է հիերսի այրած-չայրածի թվաբնությամբ: Բնորված խոսքերը քերի են: Կոմիտասն, անշուշտ, գրառած կլինի քիչ քան շատ լրվլ վիճակում որպես ժողովրդի մեջ գոյություն ունեցող «Ամբողջ երգ»: Ստորի երգի բովան-դակությամբ և բնույթի մասին գաղափար տալու նպատակով գեղեկործ է նմջ քանակադասական տարբեր աղբյուրներից մեր լրացումներով ու խմբագրությամբ կազմված և Գ.Սյունու մշակման մեջ օգտագործված տեքստը: («Համարածման երկուշաբթին» երգի յոթ տարբերակ հրապարակված է «Թալին» ժողովա-ծուում, կազմողներ՝ Մ.Փառիկանյան և Ա.Սահակյան, Երևան, 1984, էջ 163-168 - Գ. Գ.)

Հակար Հայաբյումյանի «Մանակ» ժողովածուում այս երգը (քանի որ բերված է խոսքերի միայն սկզբնական մասը) բնութագրված է որպես «Հունձի երգ», ու թեև հեղինակը վկայակոչում է իր հայրազատ գյուղի՝ խաստուրի հինձիկներին, այնուամենայնիվ այդ բնորոշումը բոլորովին համոզվչ չէ:

159(22). *Հոյ մայր*: Տե՛ս ԵԺ 10/223, ԵԺ 11/344: Այս տարբերակն առանձնահատուկ է իր «վիպական» հանդարտությամբ:

160(23). *Այ Մարան*: Խոսքերն այդքանն են:

161(24). *Գմա, զմա*: Մատիտով մակագրությունը՝ «գեղարվեստական ձև», խոսքը կտրտված (staccato) երգեցողությամբ մասին է:

162(25). *Կամեյ, կոմեյ, կամեյ*: Տե՛ս ԵԺ 10/132, 133, 134, 136 և ծանոթագրությունները. այս բոլոր «Կոմեյ-մերի եղանակային սկզբնաղբյուրը մեկն է եղել:

Ինչպես Կոմիտասի գրառած մի շարք այլ երգերում (մասնավորապես «Մասմա ծոներին» վերաբերող երգերում, ԵԺ 10/103-116), այս «Կամեյ,

կուռնկ, կանչե՛ք երգում ես *տրեմոլոն* կարելի է համարել մասնատարաբանական առանձնահատկություն, և հետևաբար երգի 2-րդ

նախադասության հիմնական մեղեդիական գիծը կարելի է շարադրել հետևյալ տեսքով՝

ԺԽ/539

Իմպետ տեսնում ենք, այսպիսի շարադրությամբ մերկա երգի մեղեդին ավելի է ամրապնդում «Կուռնկ, ուստի կուգաս»-ի ժողովրդական-դասական եղանակներին:

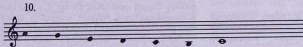
163, 164, 165 (26 ա, բ, գ). *Տարան, տարան իմ յարք*. Սկզբնական գրության մոտ նշված է «Մալիշկա» (Դարպալգայա) տեղավայրը: Հետո հիմնովին ավելացված է նաև «Մշտունիք»:

Ա և Բ, Գ տաղերականների համեմատությամբ ինքնին հետաքրքրական տվյալ է տալիս ժողովրդական եղանակի կառուցվածքային ձևի ընդարձակման մասին: Սակայն, երեք տաղերական էլ կրում են ինչ-որ սքեմատիկությամբ գծեր: Ավելի էս սքեմատիկ է մի 4-րդ տաղերականը, որ գրված է 405/5ր ծոցատեղում, հավանաբար մերյաշնակելու նպատակով (քերվում է ստորև).

Ըստ ամենայնի հետաքրքրական է սրա ձայնավարչային երանգը՝ «առանց 4-րդ առտիմանի»

մաժոր՝

Սակայն գուտ ելեշային առումով մեղեդին ինչ-որ կերպ «մերկացված» է: Այդպիսի «մերկացում» («սքեմայացում») զործնականում տեղի է ունենում մասնավորապես շուրջպարի դեպքում, երբ տեմպը զմալով արագանում և շատ է արագանում՝ պարի քափից երգը զրկվում է ելեշային մանրամասնորեն ու դառնում է սոսկ ռիթմ հաղորդող միջոց:

166(27ա). (*Հարքան*): Գրված է 317/11 էջի լուսանցքին շտապ, ամիսամ գրությամբ: Խոսքերը գրված չեն, պայմանականորեն գիտեղել ենք Կոմիտասի մշակման միջոցով ամենից շատ տարածված քառյակը: Կոմիտասի հավաքած մեծաթիվ հարքաններին (ԵԺ 9/94, 95, ԵԺ 12 և այլն) ավելացող հետաքրքրական մի մուշ է հատկապես մեղեդիական վերջին նախադասությամբ, ու «ժարքան» քաղականության միջատությունը դրա քառյակախոսությունը համեմատելի կոտրվում է: Նման միջատություն կա նաև ԵԺ 10/163-ում գեղեղված «Հարքան»-ում, ինչպես նաև Զ.Կարա-Մուրզայի մշակած մուշմանում երգում:

167(17բ). *Նարե, ինչ մար*. Տե՛ս նաև այստեղ 159(22)-ը: Հեյ մար կան Հոյմար-ների մասին մամրամասնորեն՝ ԵԺ 10/223:

168(28ա). *Ջան, մարալ քան. զմացի հեռեցա*. Սկզբնադրույթը 326/4-ն է, այլ ձեռքով գրված, որտեղ երգի երկրորդ կեսն ավելացված է Կոմիտասի գրով: Այստեղ խոսքերի 2-րդ տողը ավելացրինք այդ աղբյուրից:

Ժողովրդական խաղիկներում «Գացի հեռացա» խոսքերով սկսվող քառյակը առկաբար ունենում է սոցիալական կեցության (մասնավորապես՝ պանդխտության) վերաբերյալ շարունակական, օրինակ՝

*Ելա, ելա, հեռացա,
Ղարիք եկի մտեցա,
Ամուշ յարս միտս ընկավ՝
Մոքքա առավ՝ կողացա:
կամ՝
Գացի, գացի հեռեցա,
Հեռու սարին մտեցա,*

Կշտիս ել ու գլոմ յունեմ,
Դարդ ու դամով էրեցա:

ԺԽ/220

«Ել ու գլոմ» - օր ու արև իմաստով:

169(28բ). Միջոխ, իմն ստեղծեա. Գրված է այս մեկ ֆուգլ և վերցված է շրջանակի մեջ (հավանաբար չմոտացվելու նպատակով):

170, 171(29 ա, ք). Նամեր, մամեր, մամեր Զուր.
Պատկանում է Նշանավոր Զուրյի երգչաշարին:

11.

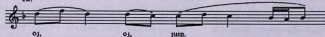

331/11-ը քերված է Եժ 10/66-ում: Երկու տեղում էլ Կոմիտասի ձեռքով նշված են երգի քնույթը և կատարման ժամանակը. 331/11-ում «Հարսի գլուխ հյուսելու ժամանակ (գովող հարսի գլուխ)»: Վերջին հատվածի վերաքերյալ Կոմիտասի նշումը (մի քնագրում) «Վերջին տան վերջը», մյուսում ուղղակի «Վերջ» ակնարկում է այն մասին, որ երգվել են մաս ալ խոսքեր: Միայն «Տետրակ եկտպական երաժշտության» Հովհաննիսյան Բարսեղ. 1904, 25, 10» մակագրությամբ մոտային տեղադրվում, ուր սզատ մնացած էջերը Կոմիտասն օգտագործել է իր գրառումների համար, 17-յա էջում կան Բ.Հովհաննիսյանի ձեռքով գրված «Օյ, օյ լըմըն դարիպո» տաղով սկսվող խոսքեր, որոնցում, քացի այստեղ քերվածին, կան «Արքեր, մի քաժվի, քաժվելու ես եմ» տողերը:

«Ցաման դարիպո» երգի ելեկները Կոմիտասն օգտագործել է անավարտ մնացած «Ամուշ» օպերայի «Եկեր, քույրեր, սեզ սարերի» մախարանի երաժշտության մեջ:

173, 174(31, 32). Թագվոր, քաղով և Մեր քազվորին
հաղթանակում երգերի մասին տե՛ս Եժ 10: Մրանցից առաջինը քերված է «Մերքոր մուզիկա» հանդեսում Կոմիտասի տպագրած «Հայ գեղջուկ երաժշտությանը» հոդվածում (էջ 486):

175(33). Աղաղաղ քաղոր սարին: Հայ գեղջուկի
12.

176(34). Վրան եմ դրել սարին: Տարածված քառատող է, տե՛ս մաս Եժ 10/162:

177(35). Բամբակ եմ ցամեղ քոզա (Հեյ մար):
Կոմիտասի նշման համաձայն քաճակի մշակման (տե՛ս նաև, քաղիս, հավարում) հետ կապված կամանց աշխատանքային երգ է: Հետաքրքրական է, որ «Հեյ մար» քացականությունները և դրանց ձևափոխությունները համոզես են զգալիս ոչ միայն պարի, այլև

331/12-ում կան այս կրկնակով կատարվող սիրային ուրախ եռատողեր, դրանց թվում՝ մաս Զուրյի մասին:

172(30). Օյ, օյ, օյ, յաման դարիպո: Հարսի հրաժեշտի երգերից: Կոմիտասի ղեկավարում կա իր ձեռքով երկու գրառում՝ ներկա 317/30-ը հայկական և 331/11-ը եվրոպական մոտայով (ամուշուտ, «կոմիտասյան տոնայնություն» մեջ, յա ելմանայնով): Դրանցում տարբերությունը չնչին ու քերևս պատահական է, 331/11-ում գրված է՝

երաժշտական տաղանդի այս առանձնապես քաղբարձիք արգասիքը երկրա ժամանակ համարվում էր քաղբարտադանը Կոմիտասի վարպետության և գեղարվեստական ճաշակի արտադրություն (տե՛ս, օրինակ, Ա.Շանիկեյանի «Կոմիտաս» և «Հայ երաժշտության պատմության ակնարկներ» աշխատությունները): Նման պնդումը հավանական էր թվում ոչ միայն մեղեդու գեղարվեստական քաղբոր առանձնի և խառնի ու մեղեդու գեղագրանց ծավալածության շմորին, այլև այն պատճառով, որ այդ երգի կոմիտասյան մշակման մեջ դրված է Հովհ. Հովհաննիսյանի կողմից ժողովրդական մոտիվներով հյուսված մուլմեյան քաղբարվեստ քանոնատեղծությունը: Կոմիտասի և այլ հայ քանոնատեղծների գրառումներում այս «Աղաղաղ» որպես քացանիկ քաղբարաշակ գործ բնավ մյակը չէ, և հայ գեղջուկի՝ հազարամյակներով իրված տաղանդի նկատմամբ որևէ թեքանակատություն միշտ էլ անպատեհ կլինի:

Ուշադրություն դարձնելով երգի հուզական քովանդակության ծավալալամտությանը, Կոմիտասը դրա տաղերի հատվածները քնութագրել է որպես կայտեի, աղալամի, ափսոսանքի, մուլմիս անույս լացի արտահայտություն: Կողք, դուռեղ Կոմիտասը գրի է առել այս երգը, հայ ժողովրդական երգաստեղծության կարևոր կենտրոններից է եղել: Բնագրում 2-րդ անգամ երևան եկող «օյ» վանկը մատիտագիր տաղերնակ ունի՝

աշխատանքային երգերում (տե՛ս, օրինակ, մաս Եժ 10/16 ճախարակ մամելու երգը): Ընդհանրապես «Հայնար»-ների առթիվ՝ Եժ 10/223: Ներկա երգի կապակցությամբ տե՛ս մաս Եժ 9/22-ը: 440 քնագրում Կոմիտասը այս երգը եվրոպական մոտայով գրել է դաշմակելու նպատակով (կամ սկզբնական նշումները), մեկնաբանելով այն որպես «Հայը մարե» պարերգ:

178(36). Խոսքերը գրված չեն և դեռ չեն հայտնաբերվել:

Կողքից՝ «Կողք. համեմատել «Էս առում», տն՝ 43»: «Էս առում» երգի 1-ին եղանակի հետ ընդհանուր են ձայնակարգը և սկզբնական ելևեղները: Թիվ 43-ը «Հո, եզրը ցան» հոտովն է, որ գրված է «Կարո, գրե» (թիվ 42) երգից հետո, առանց համարի (այստեղ 44 և 44ա), ունի դարձյալ մածուր ձայնակարգ և նման ելևեղներ: Կարևոր է մատիտով հաջորդ մակագրությունը՝ «Քնել, քնել»: Տե՛ս այստեղ թիվ 191-ի ծանոթագրությունը:

Ինքը՝ թիվ 178-ը, խիստ յուրօրինակ կերտվածք ունի, հիմնական երգը 4+2 և կրկներգը՝ 5 տառ:

179(37). *Ես տարեմ կուգայի*. Կա մաս 631/98 (ԵԺ 10/182), համարժեք տարբերակներ են:

180(38). *Աղբի, ամուռը ասա*: Հիմնականում գյուղական երգի ելևեղներով *աղբի ամուռը ասա* չինվածք է:

181, 182(39, 40). *Թազվոր, ինչ քերեմ քո մմամ և Պետ դիզսե*: Հարսանեկան երգերի մասին տե՛ս ԵԺ 10:

183(41). *Բազդյան եկալ, լցվալ գյամին*: Ամենայն հավանականությամբ ամսվայրա խառված է, ի դեպ, ելևեղներով մասն 172(30)-ին, բովանդակությամբ հարյուր է հարյս երաժշտի տեսաբանին:

184(42). *Եղ, եղ*: Մայրի երգ է: Տե՛ս մաս ԱԺ 1/186, ԵԺ 11(204) «Լուսաստղ ընթ գցեց դուս» հոտովներ:

185, 186(43 ա, բ, գ). *Վարդ, ըրեց լյմ սիրի*: Գլխով կան մաս «գցե» և մույնիակ «գցե» ձևերը: Ավանդական հարսանիքում հարսին վերադրող տեսաբանի նշանավոր երգերն է, հիմնական տարբերակը գետեղել ենք մաս ԵԺ 10/59-ում, տե՛ս այստեղ մաս ծանոթագրությունը: Ըրպես մեծերգ կանանց երգախմբի ընկերակցությամբ՝ մշակումը Կոմիտասի «Հարսանեկան Բ շար»-ում է, ԵԺ 3/68 և 273: Կոմիտասի համեմատաբարյան, նրա մակագրության համաձայն՝ Գևորգյան ճեմարանի ծառայողներից գրել է ամել Հակոբ Հարությունյանը: Այդ գրառումը, որ երկրպագան ճեռալով է, մույնպես պահպանվել է՝ 326/2: Բնագրերի ուսումնասիրությունից հասկացվում է, որ Հարությունյանի գրառումից հետո Կոմիտասն իր հեքիմ կամ ճորից ղառերով է կատարել, և գայեցել է այստեղ գետեղվող տարբերակը (բացի 4-րդ տակտի ֆրագից, որը որպես տարբերակ նշված է մաս Հ.Հարությունյանի գրառումն մեջ, և 5-րդ տակտի հնչյունից, որը Հարությունյանի գրառումն մեջ հենք միայն *դա* է): Տե՛ս մաս Հ.Հարությունյանի՝ մեր խմբագրությամբ երատաբանված «Մամյակ» ժողովածուն (Ե., 1958, էջ 33), որտեղ այս երգը և տպագրված է, և ծանոթագրության մեջ Հարությունյանը նշել է, քե «ձայնագրված է 1906 թվականին Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանում, հայտնի Նախա քիճից» (էջ 98, Նախա – Նախապետ Արքանահայրեն, մույնպես մույնպես և մույնպես ճեմարանում որպես ծառայաշխատանք, Կոմիտասի համար «Մամյակ ծեղ» վերջի երգերի երգողն էր): Հարցն այն է, որ «Մամյակ»-ում

գետեղվածը զգալիորեն տարբերվում է քե՝ Հարությունյանի ձեռագրով պահպանվածից (326/2) և քե՝ կամխատայան գրառումներից: Արդյոք, իսկապես ա՛յլ աղբյուրից է դա քնել (քեև հորտեղով «Մամյակ ծեղ»-ից, Նախաի երգեցողական ոճն այլ է), քե՝ Նախայի անունն այստեղ հիշողության սխալումն է, և Հարությունյանն ինքը երգը «Մամյակ»-ում մերկայացրել է մաստայ իր նույնի խմբագրությամբ: Այս հարցին ճշգրիտ պատասխանելը դժվար է. կարևորն այն է, որ երգն իր զանազան՝ բոլորն էլ հետաքրքրական տարբերակներով կա:

Հետագայում, քայք դարձյալ 1906-ին Կոմիտասը Հարությունյանին համեմատաբար է երգը երգողից զրի ամեն լիով խաթերը: Արդեն արտասանման մեկնած Կոմիտասի «Հարությունյանն ուղարկել է դրանք հետևյալ քաջատարությամբ» «Դժբախտաբար 2-3 տնից ավելին չեմ կարող ուղարկել, որովհետև ծառան շատ զեռ տվեց հիշողությանը, քազմաբիվ (իր ասելով) տներից միայն այդքանը հիշեց: Հնդհանրապես տներին միտքը մույնն է, միայն ծաղկների անունն է փոխվել»:

Այդ լրացուցիչ խոսքերը, Հ.Հարությունյանի քաջատարություններով հանդերձ, Կոմիտասն արտագրել է մույն 317 տետրում (43գ): «Վարդ, գրե» երգի բովանդակությունը այսպես է քաջանայտված Կոմիտասի դատախառության հիման վրա, որ մա կարդացել է Վենետիկի Միսիոնարյան Միաբանությունում 1907-ի հունիսին. «Միտաշար է մոր երաժշտը հարսնացող աղջկան. զայն կնմանեմ վարդի մը, որ փուշեր ունի այժմ, քայք որքան փուշ ալ ունենա, ամուշ քույր ունի» («Բազմապես», 1907, թիվ 7-8, էջ 369-373, Հ.Կ.Ս.Սահակյան):

Հարությունյանը գրել է երգի կրկնակալին մասի համար մաս մի քայքերն տարբերակ, որը, մեր համոզմամբ, այդ երգի հետ կապ չունի (քեև ենթարկված է նրա կառուցվածքային ձևին), և սա այդին երգողի սխալումն է: Դա հետևյալն է՝

*Մը կրկնացող տվեք, վար, վար,
Ժր դարբ գրպի, վար, վար,
Մը կո յարքը լվի, վար, վար, չաղապի,
Կրաստ ուուն մը գլաստի:
Թարաքմուրթունը՝
Իմն աղեղ տվեք,
Ընկույզի փայտից,
Իմն մի յար տվեք,
Որը դեռ խածած (համբուրված) չէ:*

Կոմիտասն այս խոսքերը չի վերցրել: Բնագրում կա Կոմիտասի նշումը՝ մեղեդիական ատումով այս երգը թիվ 36 առանց խոսքի գրված երգի հետ համեմատելու մասին:

Բնագրերն են՝ 326/2, 324/11, 317/44 և 442/22:

187(44). *Հո, հո, եզրը ցան*: 317/44-ի մոտ կան Կոմիտասի հետևյալ մակագրությունները. «Բարաբաղի զուգարնի հոտով է. Մեղրին մոտեցնել, կարծես Ստեփան Բաղրյանի երգածն է, Հակոբ Հարությունյանի ձայնագրած և խմբագրած: «Որ յամեից»-ի և Էջմիածնա «Գեղահամեր»-ի եղանակն է: Այս դիտողություններում զգացվում է երգի մկատմամբ

Կոմիտասի ինչ-որ չափով քերականական վերաբերմունքը, և երե դա այդպես է, իրավացի է: Այս գրաքննարկի (այդպես է անվանել երգը Հ.Հայտարար-գրաքննարկի) երկուսն էլ իր ճշմարիտ համակարգաբանական (ինչը վաղել է հոտով/ինքնին), բայց այն ավարտում ենք (հայտնի է) և (կատարված) ունի, մի յուրատեսակ՝ «երգ գրաքննարկի մասին», որ ամենայն հավանա-բարձր ավտոնոմիկությունը խանգարել է մաս Դայա-երգի ավտոնոմիկությունը խանգարել է մաս Դայա-երգի կամ թելով և Մեղու խոսքային բարդա-տեսակները և, ընդհանրապես, խոսքային տեսակ-անբավարար վիճակը:

Չմայած այդ բոլորին, երգը 326/2-ից, որ այն գրված է Հ.Հայտարարային ձևով անվանական մոտայով, Կոմիտասը հայկական մոտանքով արտա-գրել է մոտավորական երգերի իր 317 տեսքում, ինչպես մաս Կի առանձին 324/1 թիվը վրա, վերջինում կան մոլորակներ ընդարձակման հատուկներ մշտման: Որ մտադիր է եղել երգը բազմաձայնել, հասկացվում է մաս 442/22-ից, որը Կ. Պալան շրջանի տեսքերից է:

188(45). Արանը բաղ եմ արե: Հետաքրքրական է Կոմիտասի նշած տարբերակված մտքող (չէ՞) որ կարելի էր 3 երկու-քառերորդանոց տակտերը պատկերել որպես 2 երեք-քառերորդանոց և չարել չվաճակել:

Հավելում «Ազգագրական ժողովածուին»

Այս հավելման մասին ևս ասված է Նախաբանում:

189. Միջոց եմ սերը երեսին, 314/28: Այս խոսքերով Կոմիտասի հավաքած բազմաթիվ երգերի մեծ մասը պարսպին կշտոյրով են, տե՛ս այստեղ թիվ 204-209, 216-220՝ բոլորը Երեսին: Այս՝ Վարդապետանոմ գրաքննարկ մոտյը «սկզբունքորեն» երգային կշտոյրով է ընթանում: Այդ բանում որոշ դեղ ունի մաս երկու մասիդատարություններում խոսքային վանկերի տար-բեր տեղադրվածություններ, և օրինակը դրանով իսկ հետաքրքրական է:

190. Ըս գիշեր, լուսնակ գիշեր, 631/61: Այս և թիվ 201-ը «Ջաղացին աջի կողմը» կամ «Լուսնակը սարի տակին» նա զեղեկական քննարկություն մեջ սահման եղանակալիքություն դասակարգ արժեք ունեցող մեծաներից են: Մշակումները՝ ԵԺ 1/122, ԵԺ 3/51, 193, ԵԺ 5/110, 111, ԵԺ 6/126:

191. Զեյն, քելե, քելեյի մեծուն, 391/19-20: Վարդուց ի վեր և մինչև այժմ էլ շատ տարածված, պայծառ քննարկում ու բերկրայից այս երգը Կոմիտասի գրաքննարկներում ունի իր «կրկնություն», սրան մեծ ոչ միշտ առանձին ելեգային բաղերով, բայց ընդհանուր կառուցվածքով ու ձևով: Սակայն, այդ «կրկնությունը», որ Կոմիտասը գրաքննարկ է 1913-ին Կորդ գյուղում (304/30, ԵԺ 2/68), ողբազին երգ է՝ «Ազիզ բալին սպանեցին» (տե՛ս այստեղ՝ 239(30): Այս «կրկնություն» մի տարբերակում էլ գրի է առել Հայտարարայինում՝ «Արարալին սպանեցին», որը պարզաբանում է կոմիտասյան 1913-ի գրաքննարկում ընդհանրապես իրական է գյուրացու հավատարմի շան

սպանվելու առիթով: Հետաքրքրական կլինե՛ր պարզել «Զեյն, քելե» և այս երկու երգերի ծագումնա-բանությունը. պատահականա՞մ ճմանություն է այդոյդ, որ ընտել է հայ գյուղական երգալվեստի որոշ շրջաններին հատուկ ընտել ելեգային ոճից, քե՞ս՝ այնուամենայնիվ մեկից գոյացել է մյուսը՝ խոսքերի փոփոխությամբ հանդերձ, ինչը (վերջինը) քաղաքային երևույթ է: Նշույրների սակավությունը, սակայն, հնարավորություն չի տալիս այդ անելու: Երկուորդ եմբարայությունը կարող է ավելի հավանական ճանաչվել և այն պատճառով, որ «Զեյն, քելե»-ն առանձնապես տարածված է եղել քաղաքային միջավայրում, մասնավորապես Գյումրիում, որ այն դարձել է սազանդարական կատարման անփոխա-րինելի նյութ, որի հետևանքով եմբարայով սկզբնա-բանություն հետ ունեցած տարբերությունները կարող էին հարգել, կառուցվածքը կրճատներ քաղաքայինում գծեր և վրա: Ամփոփելի է, որ այս Կոմիտասյան ծանր է եղել շատ վաղուց, այսպես, օրինակ, 317/36 երգի մոտ իր ծնողով գրված է «Զեյն, քելե»-ի հետ համեմատելու մասին: Բայց Կոմիտասի մոլորվածությունում «Զեյն, քելե»-ն չկա. զուցե հենց այն պատճառով, որ այն երգն ինչ-որ կերպ քաղաքային-սազանդարական է: Այդ համեմատմանը, սակայն, չի խանգարել մույն երգի քարճարված մշակմանը, որ Կոմիտասն իրականացրել է 1911 թվականին (ԵԺ 1/45):

192. Եյա տամիս, թափ քելիցի, 443/8: Տարբերակները՝ ԵԺ 9/97, ԵԺ 10/192, տե՛ս ծանոթագրությունները:

193. Ամպել ա կամար-կամար, 709/14: Լույն խոսքերով սկսվող է 10/165 և ԵԺ 11/306-ը այդ երգից են: Սա ֆորչագներով զարդարում տարբերակ է ԵԺ 11/126-ի, որից վճռականորեն տարբերվում է մաս խոսքերով: Երկուորդ մակադատությունն այստեղ կրկնակ է, լրիվ քառատողը կարելի է պատկերացնել, օրինակ, հետևյալ ձևով՝

*Ամպել ա կամար-կամար,
Հով արեք, սարեր ջան, հով արեք,
Կապել ես ոսկի քամար,
Իմ դարդին դարձում արեք:
Ոսկի քամարի մեծուն,
Հով արեք, սարեր ջան, հով արեք,
Զեզ կուզեմ իմնի համար,
Իմ դարդին դարձում արեք:*

194. Զեյնա քելե, քելեյի աղբիկ, 395/5բ: Տե՛ս 11-13 ծանոթագրությունները:

195. Աղջի, ամուսն Ծամ, 314/60: Ուշադրություն են գրավում եղանակի «տուրդները» և կրկնական անսպասելիորեն երևան եկող «ողբերգական» խոսքերը:

196. Էրթիկ-Էրթիկ բունել ես, 319/17: Հետաքրքրական է որպես «Ջաղ, արի, յար»-ի (ԵԺ 11/24) համեմատաբար պարզ տարբերակ:

197. *Մարզի միջի իրդունք*, 349/2-3: Խղում – կարծաբան, գեղեցիկ ծաղիկներով բույս: Խոսքերը թերի են գրված, վերականգնեցիմք բանահյուսական աղբյուրներից: Հետաքրքրական է երկտեղ՝ «տար-դամինմատային» թեզի բացակայությունը, որի միջոցով տեղի կունենային եղանակի կայունացումը և ամբողջացումը: Այստեղ կարգամասային ավարտը գոյամում է մույն դարձվածքի թեթևակի տարբերակումով միայն:

198. *Ախ, մարալ ջան, 1647/15թ*: Տարբերակները տնի Եժ 10/144, Եժ 11/294, Եժ 12/99:

199. *Հոյ մար, 440*: Տարբերակները՝ Եժ 10/224, Եժ 12/70:

200. *Խոսքերը գրված չեն*, 331/13: Մեղեդին իր յուրահասակ ելևելային տարբերով պատկանում է իսպ ժողովրդական, գյուղական երգարվեստի այն մեղեդներին, որոնք «վերսպատվել» են քաղաքային պայմաններում (ինձ., օրինակ, Ա.Տ.Գլադյանին «Ամուշ»-ից «Ալեքի, անասոված» երգի մեղեդու հետ):

201. *Ջաղացի աջի կուրը*, 398/6 (1900թ. տետրը) կամ *Լուսնակ սարի տակին*, 405/2թ, 631/63: Տնի թիվ 190-ի ծանոթագրությունը: Գրառված է տարբեր խոսքերով, ինտոնացիայով Կոմիտասը ինքն է ըմբռնել խոսքերի երկտեղ տարբերակը, որ գետնով է մաս ՀՄՍ-ում (էջ 25, թիվ 22):

202. *Շովին հավր՝ կեր*, 391/1 (կազմի վրա): Պանդխտության մշահավոր երգերից է, Կոմիտասի գրառումներով՝ մաս Եժ 10/140, կլինի մաս «Արևմտահայ երգեր»-ում (Եժ 14): Չափի փոփոխությունը ինչեղմում է այն մասին, որ տվյալ տարբերակով եղանակը կատարվել է ազատ մետրով ու ոլիմով:

Տարանջատ գրառումներ

203-224. 316 տետրակում ամփոփված այս երգերը գրառված են Երևանի Մանուղջուր գյուղում, մեկ այցելության պահին: Դրանց մասին ասված էր ներկա հատորի Նախաբանում: Ավելացնենք՝ մկատելի կոմպոզիցիոն հատկանիշներից են, օրինակ, «առանց 4-յալ ատյանների» մածուցը 203-206-ում, եռատարբ պարբերությունը միջին «զարգացող» տարիքով 211-ում, հնչյունի (կամ՝ ելևելի) տեսական կրկնությունը որպես մեղեդական գեղեղ գոյացման, շարունակող, դրան լարվածություն հաղորդող միջոց 214 և 216-ում, ընդհանրապես ձևային առանձնահատուկ կառուցվածքները, ինչպես, օրինակ, 218-ում է և այլն:

225. Խոսքերը գրված չեն, 314/16: Հիշեցնում է «Գալստ ա, մու ա արեղ» երգի եղանակը (նուսաների խմբավորումը պայմանական է):

226. *Լուսնակը սարի արտեն*, 314/23: Մեկ նախադասություն է, կարող էր ունենալ երկտեղ՝ «պատասխան» նախադասությունը, ի դեպ՝ լրա, առ

կամ մույնիսկ ֆա հիմնահնչյունով: Բայց այսպես էլ երգն ամբողջական է, այդ ամբողջականությունը գոյամում է շարունակական կրկնությամբ, ինչի համար որ նախատեսված է մեղեդին:

227. *Մուշեղ ջան*, 314/29: Երկտեղ նախադասությամբ մեկ «Մուշեղ ջան» խոսքի ընդգծված կրկնությունը երգի ջառակախությունը կտուրելու քննող օրինակ է:

228. *Ախ, վայ է*, 314/34: Թերի դաշտային գրառում է, հիմնական տամ խոսքերը գրված չեն: «Ջանե» - իննց այդպես է, հնարավոր է՝ մույն ձևով է եղել մաս «վայե»-ն:

229. *Գալին, գալին էր մայրիկը*, 314/36: Երևանի Միվանջուրի այս երգը գրված է եվրոպական մոտայով մույն տոնայնության մեջ, արժանացել է Կոմիտասի հատուկ ուշադրությանը (կատարման կերպի նշումները): Եղանակն օգտագործել է «Ամուշ» անավարտ օպերայի ուրվագրերում, «Ալեքի, քախտավոր» հատվածի համար (քննարկի վրա մակագրված է՝ «Ամուշ»-ի մեջ, Համբարձում յալյա):

230. *Մեր ուղի ծառն էր*, 314/37: Խոսքը թերի է:

231. *Կուտիկ ունիմ՝ դեղին ա*, 314/43: Դաշտային գրառում է, արտագրել է 302-ում, մշված է մաս 297 համարը (այստեղ՝ թիվ 49), արտագրությունը մանրամասնեցում տարբերվում է այս քննարկից:

Երգի առաջին բառը ընդհանրապես տարբեր ձևերով է գործածվել՝ *կուտիկ, կուրսիկ* (Եժ 9/13. պալսկերենից եկած բառ է, մշանակում է կանացի կարճ շրջագծես) և *կարդիկ*: Երգն արտագրելիս Կոմիտասը կանգ է առել «կարդիկ» տարբերակի վրա (խոսքը կարճահատակ յարի մասին է), որպեսզի երկու տողերը՝ բովանդակությամբ՝ անմիջականորեն կապվեն միմյանց: Բնագրում կա մաս վերնագիրը՝ «Կանոնն երթան», այն երգ է, որ երգվում է գերթն մույն եղանակով (Եժ 10/79, այստեղ՝ թիվ 49/297): Արտագրության և քննարկի կարևոր տարբերությունը կրկնություններն են, որ 302/297-ում չի նշել: Այստեղ դրանք անհրաժեշտ են վեցատող գրված խոսքերի համար, ինչն, ըստ երևույթին, համարվել է մի հավելյալ մտավոր ծրարի վրա («աղանառում») և դուրս բողմել երգը մեղեդականությամբ է իր հիմնական, կուտական վիճակում:

232. *Ես Ալեքն եմ*, 314/52: Պատմականապալին այս երգը՝ Կոմիտասի ծանոթագրությամբ՝ «Լալար-շապալանի մուտեք բարձրակի քաղի ժամանակ սպանված աղջկա վրա կապված»: Մեղեդու և խոսքերի մանր տարբերություններով այստեղ կա մաս թիվ 147:

233. Բձ., 314/52թ:

234. *Հոռոմ, Հոռոմ*, 314/73: Ամենուր տարածված այս կատակերգին Կոմիտասը մախ Դալբորդյուլում է հանդիպել, ինտո 1913-ին փնդը-ինչ «զարդալուն» մի

տաքերբակ էլ գրառել է Կողբում (1545/70, ԵԺ 13): Ժողովրդի մեջ «համարում չունեցող» այսպիսի երգերը Կոմիտասը, ինչպես և Մ.Աթուրյանը, զանազան տարբերակների հիման վրա, խոսքերը քերական խմբագրելով, ձգտում էին ազնվացնել՝ հիմնվելով դրամցում առկա լուծ ժողովրդական (այլ ոչ քն մողամուծված) վայելելու տարբերի վրա: Տվյալ դեպքում այդ հարցը չի ծագել, երկու գրառմամ մեջ էլ խոսքերը 2 կամ 4 տող են գրված: Երգչախմբային մշակումը՝ ԵԺ 3/78:

235. *Այ իմ մեզաբավ աղջիկ*, 314/73: Մեզաբավ՝ գոգնոցով, կրմրդի՝ կարմիր: Հետաքրքրական է մեղեդին սկսող վարդմբաց թռիչքը՝ ավելի հաճախ հանդիպող վերմբացի փոխարեն:

236. *Օտան յար*, 314/73: Գրառված է պարերգի կրկնակային մասի սկիզբը միայն:

237. *Թագվոր, իմ քերես*, 314/73: Գրառումը կիսատ է, պակասում է հաջորդ քերիկը: Նույն խոսքերով հարսանեկան երգեր տե՛ս ԵԺ 10-ում:

238. *Անելդ իմ ա*, 314/73: Կենցաղային բովանդակությամբ այստեղ կատակային տարր է, կատակերգ:

239. *Եղա կերբամ*, 314/26: Արևմտյան Հայաստանից (հավանաբար՝ Մուշից) գաղթած երգ է, կկարտ-

244-245. Խոսքեր գրված չեն, 314/57: Թվում է, քն մանկական երգեր են:

246. *Միրուն յարի խոսքով*, 314/57ր: Խոսքերի սկիզբը գրված չէ:

247-250. Առաջին երկուսում խոսքեր գրված չեն, մյուս երկուսում՝ *Հավար մազամի* և *Սարի տակն մշուշ* կ'ը խոսքերը քերի են, 727/9, 27, 531/3: Կոմիտասի պիղակցույց գրառումներից են:

251. Խոսքեր գրված չեն, 314/70: Թխվելիս հայ-վրացական քաղաքային եղանակի տպավորություն է քողմում:

252. *Միրել եմ սերմ երեսին*, 314/1: Հիմնական խոսքերի մեկ տողին կից է ծավալով եզրույնացված երկնակ:

սեպտիմային հեմակետով, առանց 6-րդ աստիճանի միևորի ցուցադրական մուշ է մեղեդին: Խոսքերի վերջին տողը պարզ գրված չէ, քայց ամկայն դրանից էլ, թվում է, քն աղմակված են: 304/26-ում կա այս խոսքերի հետ ընդհանուր տող ունեցող, հաստատապես արևելահայ հետևյալ քաղաքը՝

*Գարամը մանի-մանի,
Շեկ աղջիկ հաց կտամի.
Մի ոտ թալի, մե՛կ կաղմի՝
Ազապ տղեն խնք տամի:*

240. *Հոյ մա-ա-րոմ*, 314/57, 57ր: Ամենահսկելից հյոյարեններից է: Տե՛ս ԵԺ 10/224 և Ժամոթագրությունը: Այստեղ՝ թիվ 70, 199 և 177:

241. *Ախ, երեկ եմ ձեզի*, 314/29: Այս երգի մասին ասված է հատորի Նախաբանում: Հավելյալ խոսքերում վանկերի քանակություններն այլ են, ինչը մնամ (մասնավորապես արտասանական) երգերում հաճախ է հանդիպում: Այդ անհամապատասխանությունը գործնականում ենշտուրյամբ (առանձին հնչյունները կամ ելևջները կրկնելով) լուծվում է:

242-243. *Երկն, եկին Մոկաց յարսմեր*, 314/24, 25: Աված էր նախաբանում: Տարբերակներ կան ԵԺ 10/208, 209-ում, տե՛ս նաև Ժամոթագրությունը: Մշակումները՝ որպես խմբերգ՝ ԵԺ 3/144 և որպես դաշմամուրային պիես՝ ԵԺ 6/135:

253. *Քաղեցի արտ՝ մ գալի*, 314/2:

254. *Հով էրեք, տարեր*, 314/3: Աված էր Նախաբանում, տե՛ս նաև «Հով արեք, տարեր ջան» երգի Ժամոթագրությունը, ԵԺ 9/43 և 109:

255. *Հարդ եմ քաղե՛ք քամով* է, 314/4: Կոմիտասի կանոններով այս մեղեդին պետք է գրված լիներ մեկ աստիճան ցած տոնամուրյամբ: Ջամ՝ տմային գործածության պղնձյա աման:

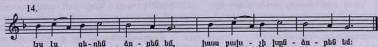
256. *Իմ յարը դուռն է*, 314/5:

257. *Ղուշ՝ մ քուպ մեր արտեն*, 314/6:

258. *Ժամադրենն դուս կուզաս*, 314/7: Մեղիլ՝ բյրք. — ծամկետ խոսքից, այստեղ՝ կամրը: Բացառիկ է

ինչյումաշարը՝ անկխատուն եռալարը կվարտայում:

259, 260. *Իջանք յայիրները*, 314/8: Այս երգը և այս խոսքերով Կոմիտասի մյուս գրառումները՝ ԵԺ 9/105, ձևո. քիվ 325/137 (ԵԺ 13) վերջին հաշվով մեկ եղանակի հետափոխ տարբերակներն են: Մակայն, այն դեպքում, երբ մյուսներում երգն ըմբանում է «սովորական» կվարտային հենակետով միմուր ինչյումաշարով, այստեղ ինտաքրքրական շեղում կա կվարտ-կվինտային հենակետով մաժորից դեպի ցածր 2-րդ աստիճանով համահունչ մաժորը:

Նշելի է մաս 6/4-ի երկտեսակ մեկնարկումը՝ որպես երկմաս և եռամաս:

262. *Ջաղին առուն կամանը էր*, 314/11:

263, 264. *Վայ, մայրիկ օհն, քաղաքները*, 314/12: Ամբողջարժեքով է հաճախ հանդիպող երևույթը մույն պարբերակ երկմաս և եռամաս չափով. սովորաբար երկմասը համընթա է գալիս եռամասի այդպեղանակ, զարգացման արդյունքով:

265. *Ջեյն, քեյն թող իսմենը*, 314/14: Արագ պարբերակ է, զբված է միայն կրկնակը: Թուրքերեն թատերը՝ թողը - փուշին, զյողը - աշը՝ որոշ վայրերի հայ գյուղացիության առաջին խոսակցական լեզվում գործածական են նաև: «Դուշման» և «քշման» թատերը Կոմիտասը դիտում էր որպես մեկը մյուսի քաղաքամենքեր փախաղաղաբար տեղափոխելու հետևանք:

266. *Մազերդ սև, թուշը՝ կարմիր*, 314/13:

267. *Մարալի քյուլքյուլ*, 314/15: Պարերգ է: Խոսքերի ամեն մի տաղը սկսվում է կրկնակային «Մարալի քյուլքյուլ, քարալի քյուլքյուլ» քառերով: Եղանակում մկատելի է հիմնական տան և այդ կրկնակի կշռաքային զանազանությունը:

268, 269. *Պյուլպյուլը տալին վրա և Պյուլպյուլ էր տալին վրա*, 314/18: Տալ - ծառի ճյուղը:

270. *Մարեն եկար սեյրամի պես*, 314/19: Արագ պարբերակ է:

271, 272. *Այ տար ու սեյրամու յար*, 314/20: Տես 343-344-ի ծանոթագրությունը:

273, 274. *Դու կայներես կարմրեցին*, 314/21:

275. *Ջաղի որոն տաշած է*, 314/22: Մանրամա - քաշկինակ:

261. *Մարալ*, 314/10: Ներկայումս էլ տարածված պարբերակ է: Տարբերակները՝ 325/10, 56, 65 (կլինեն ԵԺ 13-ում), 645/23 (կլինի ԵԺ 14-ում), ՀԵ/365 (ԵԺ 11/106): Ելքակի, Ապարանի և դեռ արևմտահայ երգվածքներ են մույն եղանակով՝ երկմաս կամ եռամաս մեղերով: Էական տարբերությունը կատարման կերպն է՝ կրկնակը միայն «մարալ» մի տողի սկզբում, թե երկտողը լրամալուց հետո՝ ամբողջությամբ: Երկտողը դեպքում հիմնական խոսքերը կերպվեն մույն եղանակի մի պարզ տարբերակով, օրինակ, այսպես.

Ա. Հայ գեղերի երգեր՝ վերջին գրառումները Հայաստանում, 1913թ.

Չեռագիր քիվ 304 և 1545

Փակագծերում նշված է երգերը գրառողի համարակալումը

276(1). *Աղիք, մերդ մեռել ա*: 1913-ին ձեռնարկված գրառումներից առաջինն է: Տեղավայրի և ժամանակի նշումը՝ «Երևանի Գեղամանի, Սուրմալու զավառի» էվիլիար գյուղում, 1913, հուլիս 27» (տե՛ս մաս հատորի Նախաբանը):

Գյուլքյուն ունի այս երգի՝ Արևելյան Հայաստանի քաղաքային կենցաղում շատ տարածված, համեմատաբար պարզ՝ չարանման 6/4 մետրով ըմբացող մի տարբերակ, որ երգվում է «Ամպել ա փարա-փարա» խոսքերով և «Վայ, մերդ մեռել, սարի գյալին» կրկնակով: Ճիշտ այդ տարբերակը Կոմիտասի գրառումներում չկա, քայց կան, քացի ներկա երգից, մի քանի այլ մանանկեր ևս:

Կոմիտասի ինքնագրով պաշտպանվել է մաս ներկա երգի քիվ զանազանվող մի տարբերակ, որ 1913-ի գրառումներից առանձին է, հանդիպել է Կորում և Իգլիկում. զրկված է մաքուր սևաքամաբ, եվրոպական մոտայով, հավանաբար որևէ երգչուհու կատարման հատկացված:

277(2). *Գիշերվան քոսմայկը*: Էվիլիար: Լայմորեն հայտնի «Ալի, Սաման» երգի տարբերակներից է, տե՛ս Ախաբալարում սրանից վաղ գրառված «Երկինքն ամպած էր» երգը և ծանոթագրությունը ԵԺ 10-ում:

278(3). *Ամպել ա՛՝ ձյուն չի գալի*: Էվիլիար: Բնագիրը փոփոխվող 2/2 և 3/2 տակտերով է, միաժամանակի այնտեղ կա ամբողջը 3/2-ով շարադրելու հնարավորությունը նշող նշան: Անկախ մետրական մեկնարանությունից, այս մոտալը քնարական, հատկապես սիրո այն երգերից է, երբ եղանակը քաղկանում է երկու ինքնուրույնացող հատվածներից՝ սկզբնական գրեթե ասեղավոր և ազատ մետրականով ըմբացող մախալասությունը, որ իրադրության շարադրումն է, և երկրորդ՝

չափավորված ու պարբերական ռիթմով երգեցիկ հախադասությունը, որ երգի բուն ապրումների արտահայտությունն է:

279(4). *Աղջի, ամուսնի Ետևը*: Էվելիս: Ուրախ շուրջալսելի երգ՝ պահպանվող կրկնակով և ազատ փոփոխվող, միայնակ հետ կապ չունեցող երկտող տեղերով: Հորդոր տեմպով («1» հաշվով) կատարվող երգերից է:

280(5). *Գյուլ հա, գյուլ հա*: Էվելիս: Գույլը այս դեպքում բոլր. փարդ կամ ծաղիկ բառերի դեր չի կատարում, պարզապես բացակայություն է, նշված է մաս «հուլ-ա» արտահայտությունը: Նույնպես հորդոր, «1» հաշվով կատարվող եղանակ ունի:

281(6). *Կալերի ճամբին դուր ա*: Տեղավայրի նշումը՝ «Կուր», Լոպու. երևանյի մասնագետը: Համադար շուրջալսելի երգ՝ քրոներն կրկնակով: Լուր կամ լարի – լարիկ՝ օր – օր բառով է՝ փաղաքշական բացակայություն, ռեդդե – լավիկ, գեղեցիկ: Թաճամա – լյացու, լյացու, կամ՝ Թաճամա ա – լյիկ է. համաճ – բաղամիջ: Խմբերգային մշակումը՝ ԵԺ 3 «Կալերի ճամբին կեցա»:

282(7). *Բաղլի պատը դրում ա*: «Կուր»: Ռուսական կայսրությունում հատկապես փոքրաքիվ ժողովուրդների համար սոցիալական մի անավոր չափից էլ զինվորագրությունն էր: Ներկա մոտից այդ թեմայով պահպանված բազմաթիվ երգերից է, մեր միայն առումսմաստ է դեռ «ուրախություն չտեսած» գեղջկանու ապրումները դրսևորող: Խաղող չափի և որդեակներն պարային ռիթմը ոչ միայն հուզիչ ճանաչակություն են ներառում երգի մեջ, այլև այն վերածում են դրամատիկական միայնակ պարային տեսարանի երաժշտության: Տե՛ս մաս ԵԺ 10 Նախա-բանը: ԱԺ 245-ում այս երգը տպագրված է ամբողջովին աղճատված՝ բանալիում *լյա-թեմուլի* փոխարեն՝ *սի-թեմուլ*, մույն սխալը կրկնվում է ծանոթագրության մեջ՝ էջ 156: Տե՛ս այստեղ մաս թիվ 295(15) մույնամասն երգը: Մշակումը «Բաղլի պատը դրում ա», ԵԺ 3:

283(8). *Մարը կրակ են արել*: Տեղավայրի նշումը՝ «Ալեղամար գյուղում, Երևանի մահանգ, Սուրմավա գավառ»: Արգո պարերը:

284(9). *Թազա մածուն են մերել*: Տեղավայրի նշումը՝ «Բեգդազգուր գյուղում, Ղաճարու գյուղի մոտ, Գեամի Բառարի գավառ, Երևանի մահանգ»: Աշխույժ պարերը է, մախադասությունների անհավասարությունը (8 և 6) եղանակն առանց ընդմիջման, անընդհատ շարունակելու պահանջ և հնարավորություն է ստեղծում:

Այդ ընդհանուր շարժումության մեջ հավելյալ դիմապատկեր է մտցնում ինքնատիպ շեշտավորությունը, որ երգը զրառաղի ուղաղությունից չի վրիպել: Խմբերգային մշակումը «Նուր են մուր մածուն մերել»՝ ԵԺ 3:

285(10). *Պեմուր աղբիկ սևափղ*: «Ալեղամարու

գյուղում»: Առանձնանում է երգային եկեղի առողա-մական հատկությամբ: Մշակման մեջ (ԵԺ 3) առաջին ֆրագմենտը սկսող շումը դուրս բողբոլվել և տակտերից մեկը դարձնելով 5/4, Կոմիտասն ավելի ևս ընդգծել է ժողովրդական մեղեդու այդ գնահատելի հատկանիշը:

286(11). *Կալերի եմ՝ գալ չեմ կարող*: «Հախվերիս գյուղում, Սուրմավա գավառ, Երևանի մահանգ»: Երգը պարի երգ՝ հնարավոր է խմբական կրկնակով:

287-292(12 ա-զ). *Գյուլ հա, գյուլ հա յարք*: «Ալեղամարու»: Նույն կրկնակային երկտողով շուրջալսելի 6 երգ է, իսկապես ասած՝ մեկ երգ (12ա) և դրա 5 վարիացիաներ (12 բ, գ, դ, ե, զ), որոնք գործնական պարի ըմբաքրում քնակամարար գոյանում են, երբ (Կոմիտասի նկարագրության համաձայն) պարը երկվա է տևում, պարողների հետևող շարունակ ավելանում է, կատարման բաժին աճում է (տե՛ս մաս «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» աշխատությունը, Հևու, էջ 15): Առանձին-առանձին դիտված դրանցից յուրաքանչյուրը ներկայացնում է ժողովրդական մի ինքնուրույն պարերգ: «Կալարային» գրառման մեջ (303) «Գյուլ հա» բացակայություն փոխարեն միշտ գրված է «Գյուլ ա յարք», այսինքն՝ «Կարդ է յարք»՝ ինչպես և մշակման մեջ է (ԵԺ 3):

293(13). *Հոյ իմ մազամի յարք*: «Հախվերիս գյուղում»: Մշակումը «Հոյ իմ մազամի յարք»՝ ԵԺ 3:

294(14). *Մամ յար, յար ու յար*: «Ալեղամարու»: ԱԺ2-ում այս երգի 3-րդ տակտում վրիպակ կա:

295(15). *Բաղլի պատը դրում ա*: «Ալեղամարու»: Ձիվկերագրության թեմայով մույն խաղերն ունեն և թիվ 7-ը: Բնորոշ է, որ երևում է սովորականից դուրս ընկնող և ավելի բացահայտ հուզականություն դրսևորելու հարմար ձայնակարգերում են հորինված՝ քնև ընդհանուր գծեր ունեցող (օրինակ, մեծացված սեկունդան), այնուամենայնիվ միայնակից տարբեր. անա դրանց մոտավոր սքեմները՝

as g f g as h as g G
des c b c des e des c b A

296(16). *Մարը կրակ են արել*: Նշումը՝ «Գորքն գյուղում, Գեղարդա վանքի մոտ, Գեամի գավառում, Երևանի մահանգ»:

297(17). *Ուստի կուգա*: «Գորքն»: Ի տարբերություն մի շարք այլ դեպքերի՝ այստեղ պարերգի ըմբաքրը գրառված է լրիվ՝ և՛ կրկնակով, և՛ հիմնական տոնը՝ «Սև ա հովվի շունը»:

298(18). *Վարդ ջան*: Էջմիածնա գավառում: ԱԺ 2/63-ում սկզբնական տակտերի տարբերակները եղանակի մեղեդուում գետնելու հետևանքով շարադասությունն աղավաղված է: Այստեղ այդ տարբերակները գետնելից վերջում: Այստեղ ևս պարերգը՝ լրիվ է շարադրված, կատարվածը

յուրատեսակ է. սկսվում է 14 տակտանոց կրկնակով, որը հիմնական խոսքերի արարքներում հանդես է գալիս կուտարված վիճակում՝ Ա տողից հետո առաջին 6 տակտը, Բ-ից հետո՝ մնացած 8 տակտը. (6+8)+ (4+6)+ (4+8):

299(19). *Մոռիկ այրա էն դըշին*: «Ալափարս գլուդում, Երևանա մահանգ, Նոր Բայազետի գավառ»:

300(20). *Բամբրեկի տակին*: «Գառնի Բասար գլուդում: Ենիվ 12 «Գլուլ հա» եղանակի մի տարբերակ էլ այս է: Խոսքերի գրառումը կիսատ է մնացել: 303 սևագրության մեջ բերված խոսքերի կիսատ տողը ունի «յարքա» վերջավորությունը:

301(21). *Շյրագը վատ ա: «Շիրակ»*: Պարբեր, սկսվում է հիմնական խոսքերի շարադրությամբ:

302(22). *Մեր բամբակը, ձեր բամբակը*: «Գողթն, Գառնի գավառ»: Կոմիտասի մակագրությունը՝ «կրկնակն ու քառյակն հյուսվել են»: Արշալույսում պարբերի երկմաս կառուցվածքի բաժինները քակակամին ավարտում են, և ամբողջությունը հավասարակշռված անհամաչափություն ունի՝ 5+6 կամ 5+3+3:

303(23). *Ուռի ծառ լլնին*: «Ալեղամարլու»: Ներկայակային առատ եղանակավորումով, շարահյուսական ազատ կառուցվածքով «առիկալային» տիպի մեներգ է, անհատական, անձնական ավարտների արտահայտություն, որքանով դա հնարավոր է ժողովրդական երգում: Բնագրում կամոնավոր 3/4-ներով թեթևակի գրված են տակտազմեր, ի դեպ՝ հինգ այն ձևով, որի մասին Կոմիտասն ինքը գտնադրում էր, քե դրանք ցույց են տալիս միայն տաղաչափական միտքում և ոտք: Որպես քաջատություն՝ եղանակի շարահյուսության քննարկը առարկայորեն պարզ կացուցամեծու մպատակով այդ տակտազմերն այստեղ դուրս թողցնիմք՝ կարճ տրեհակների օգնությամբ ճշելով միայն խաշոր միավորների սահմանները: Գրառված խոսքերի 3-յոլ տունը կա մաս 43(36), 47(40) և 63(54) երգերում:

304(24). *Կայնիլ են կաժ կամուռ*: «Ալեղամարլու»: Կաժ՝ մետաղ: Տղայի և աղջկա՝ «ամուշ յարերի» երկխոսություն է: Եղանակը ռիթմական միասնական միջոցներով, բայց միանգամայն ազատ մետրով, «արվածի» շարադրություն է: Բնագրում տրեհակները հենց այդպես անհավասար հատվածներով են ճշանակված, ինչպես պահպանեցինք: Նուտաների տակ գրված է հիմնական խոսքի և կրկնակի առաջին կեսը միայն, և ամբողջի կատարման կերպը (կրկնությունների առումով) նշված չէ: Դրա հետևանքով խոսքերի իմաստը քաղաքկում էր: Դրանից խոսափելու մպատակով խոսքերը շարադրեցինք ամենապարզ կրկնություններով, երբ հիմնական խոսքն ու կրկնակը առանձին-առանձին պահպանում են իրենց ամբողջությունը: Անշուշտ, հնարավոր է մաս երկտող հիմնական խոսք - երկտող

կրկնակ ձևով կատարում: Սևագրության մեջ «զիմվոր» բառի տեղում «սաղարթ» է:

Բնագիր խոսքերում կրկնակի 2-յոլ տողը համազարկ չէ՝ «Քեզնից գամգատ ես չունեմ», հավանաբար մի պարզ պատահականություն հետևանք (այդպես է մաս 303 սևագրության մեջ): Մյուսից բազմաթիվ խաղկներում «մի մնա» քառերի հետ համեմատվող են «չի մնա» քառերը (ԺԻԻ 178-179): Այդ տողն ըստ այդմ ուղիեցինք (նույնը իրավացիորեն արված է մաս ԱԺ 2 (68-ում): Երկտողի իմաստը պետք է հասկանալ այսպես՝ զինվոր գնալով, այնտեղ մի՛ մնա, վերադարձի՛ր:

305 և 306(25). *Արև, քան արև*: «Ալեղամարլու»: Երկու շարադրությամբ՝ երկտողի մեղեդիում արագացման հետևանքով գրադրող փոփոխություններով («կրճատումներով»): Եղանակի այսպիսի «երմական» տարբերակները (որ իսկապես ապա՝ երաժշտական մտքի զարգացում է) քակական գրադրեր է Կոմիտասի ուշադրությունը: Տես ԵԺ 3:

307(26). *Գուրանը մանի-մանի*: «Լվելիար»: Երկու երգերից կազմված երկխոսական ամբողջություն է՝ զուգապարզ փոխերգ: Ժողովրդական երգի մեծազուգեղ-զուգապար ձևը դեռևս Բ.Կարա-Մուրզան որոնգրել էր իր երգախմբային վերջին համերգներում, հետագայում մեծան ձևերը լայնորեն կիրառվեցին Հայ ժողովրդական երգի ու պարի ամսագրում (դեկ. ԶԻԻԻ Բ.Կարա-Մուրզան): Այստեղ առանձնահատուկ է այն, որ երբ տղան միշտ Մարտ-յարդ-ով, քայլ հիմնական ասեղից փոփոխվում է դիմում աղջկան, աղջիկը իր պատասխան երկտողի խոսքերը չի փոփոխում, մա, քերև «կտրտվելով», շարունակ նույն բանն է հաստատում:

308(27). *Զար քան, մեղք մեռել* ա: «Լվելիար»: Նույն երգը Կոմիտասին հանդիպել է մաս Կողթում և Իգդիրում՝ սրանից փոքր զանազանությամբ ունեցող տարբերակով, տես թիվ 81 և ծանոթագրությունը:

309(28). *Ջաղացս մանի-մանի*: «Լվելիար»: Կոմիտասին առանձնական հետաքրքրած երգերից է, բազմաձայն մշակելիս (ԵԺ 3) քակականից զբաղվել է դրանով, մասնավորապես խոսքային տեքստով, որն այստեղ ինչ-որ չափով թեքի է: ԺԻԻ-ում այդ խոսքերը չկան: Մշակելիս ընդամենակեց, բովանդակությունը որոշակիացրել և տողերը համազարկել են, ստեղծել ամբողջական մի պատկեր՝

*Ջաղացը մանի-մանի,
Մարդի քուն կտանի,
Լուսմանը պատ ի մտել,
Որ Մարտն գնաց քանի:
Հայ, տարան, վա՛յ, տարան,
Ցար, մա, մա, մա՛յ,
Մարդ քան, յարդ քան,
Նայ, մա, մա, մա, մա՛յ,
Մարդ քան, յարդ քան:
Ջաղացի դուռ մամ ի մամ,
Չկա աղոթող իման.*

*Քրեորդ քաշին տարան,
Մի բերան չստաց յաման:*

Ի դեպ՝ «ջաղացի» համգամանքն առիթ է տվել խմբերգում կիրառել նկարագրական պատկեր (ջրադաշտի շարժման նմանակում):

310, 311(29 ա, բ). *Բեղիցքն աչեցի:* «Կողք»: Դրամատիկական երգով կենցաղային մի դիպվածի առիթով խորհրդված պատմողական երգ է: Բ տարբերակի լրացուցիչ խոսքերով երգը նմանվում է զեղեդուհուի Սողոմ (Սողոմ) մասին խորհրդված մի այլ երգի, որը գեղեղված է Եժ 10/187-ում («Հորդ տունը»): Ավելի շուտ, սակայն, արժագանցմանը մեկն է չամուրիի Աղեկի կամ Ալեքի հետ պատահած դիպվածի, որի հետևանքով պահպանվել են խառնուրդ երգերը (տե՛ս, օրինակ, «Բեղիցքը դուրս ելա» Եժ 9, «Երբայուր եմ» Եժ 11/162, մաս՝ ՀՄԽ 1/59): Բնագրի 4-րդ տողում մեքենայաբար սալորած վրիպակը մույմուրյամբ անցել է Աժ 2/73. այստեղ ուղղիցիքը գրառման սևագրության հիման վրա:

312(30). *Աղիզ քալես սպանեցին:* Կողք: «Աղիզ քալա» այս դեպքում գյուղացին ամվանել է իր հավատարմի շանը: Տե՛ս մաս Եժ 12/191 ծանոթագրությունը:

313(31). *Հանդուրը մնաց յարդը:* Տեղակայրի նշումը՝ Օշական, Էջմիածնի գավառ, Երևանի նահանգ, կատակային խոսքերով կենտասարի երգ է: Գոյություն ունի մույն եղանակի համակովկասյան տարածքում ստեղծված քաղաքային-սագանդարական տարբերակ, քաղկեզած երկու կրկնվող նախադասություններից, երկրորդը՝ մասժոր ձայնակարգի 2-րդ աստիճանից դեպի ցած ուղղված միմուր քառալայով՝

*Հանդիլը մնաց յարս,
Բանդիլը մնաց յարս,
Կարմիր ալյուրը ձեռքի՝
Հանդիլը մնաց յարս,
Կարմիր ալյուրը ձեռքի՝
Բանդիլը մնաց յարս:*

Բանդ՝ ռոգզման առումների ջրաբաժան հանգույցը:

314(32). *Մարերը կրակ են արել:* Օշական: «Հոյ իմ նազանի յալը» պարերգի (թիվ 293(13) պարը տարբերակ: Նույն խոսքերով երգերը (տե՛ս, օրինակ, թիվ 223/16) ալյուրը են տարբերակների վիմուրություն, որ ձեռնարկում էր Կոմիտասը:

315(33). *Վաչ, քյամար:* Օշական: Կենտասարի եղանակ:

316(34). *Ռակիցը կուգաս:* «Կանա կողմերեն»: Անշուշտ, գրառված է վանցի մի գաղղականից: Ը-ով գաղղացող մակավանկների «լայն դաշտ» է, ոչ թե մի պատահական երևույթ, այլ կատարողական-ռոմանտիկականից, այդին Կոմիտասի գեղեղված բնութագրությունն էլ ակնարկում է ոչ սովորական մի կատարում:

317(35). *Սուտ ազգականները:* «Կըլիքը լալալ, Կուտայրա գավառ, Երևան նահանգ»: Գյուղական-աշուղական ինքնակենսագրական-պատմողական երգ: Եղանակի ելեջային կառուցվածքը բնորոշ է նման կենսագրական-պատմողական երգերին (տե՛ս, օրինակ, Եժ 9, «Կարիք եմ, մոր եմ եկել», Եժ 11 և Եժ 12/37՝ «Եկար մեր դեմով լըմցար» և այլն): Միաժամանակ այն հետաքրքրական է որպես խառն չափում յուրատեսակ շեշտավորության օրինակ: Աժ 2/73-ում վերնագրված է կրկնների խոսքերով՝ «Կայնի, կայնի, գալիս եմ»:

318(36). *Ես քեզ սիրի:* «Կավալու, Գառնի- քասար, Երևանի նահանգ»: Ժողովրդականացած աշուղական է, տե՛ս մաս «Ալագյուզ աչեղը»: Եղանակը այս խոսքերով տարածված այլ մույններից առավելապես տարբերվում է իր շարժումությամբ, անհամընդհատ քնակորությամբ:

319(37). *Խանն յաման:* «Մալյաց քրդերից, որոնք հայերեն են երգում (եղիլներ)»: Հիմնական տոնը երգվում է կրկնակի եղանակով:

320(38). *Գուլե հեջ:* «Մալյաց՝ Մարդարքուլաղի քրդերեն, Մասիսի վրա»: «Կամակոր» ոչիմով և մետրով՝ (3+2)x2+(2+3)x2:

321(39). *Առանց խոսքի:* «Տաճկահայաստանի Գեալվա գյուղաքաղաք, Վանա նահանգ»: Պարերգ հետաքրքրական մետրաոճիմով. խոսք ունեցել է (երևում է աղեղների առկայությունից), քայց դաշտային գրառման մեջ ևս գրված չէ: Միջո թեմայով մեներգ (303/99-100):

322(40). *Ես քեզի սիրեցի:* Վաղարշապատ, «Կանա գաղղականին»: Տարբերակներից (օրինակ՝ «Ալագյուզ աչեղը») առանձնանում է գյուղական ելեջային ոճին առավել հարազատությամբ ու եղանակավոր երգայնությամբ: Տակաբաժանումը ինչ-որ կերպ մեքենայաբար է արված: Կրկնակի սկսել է ուղղել 3/4-ով, կիսատ է մնացել: Անվիճելի է, որ այս դեպքում կրկնակի պետք է սկսվեր մոր տակտով: Եղանակի մետրական իրավիճակը պարզ և սպառնիչ արտահայտելու համար նպատակահարմար է (և անհրաժեշտ է) տակտաբաժանումը կատարել կոմիտասյան իսկ մեքողով, օրինակ՝

3. ես քեզի սի - քեզի, որ ինձ

4. Ծառքեմ, յար ժա-րիք եմ, յար մեքիկ քան

7. = 3. + 4. A.

ամ - տուն եմ յա - յա - լու յար:

և, ի դեպ, ավելի պարզ երևան կգա եղանակի խիստ շարժում, անհամաչափ ու հավասարակշռված շարահյուսական կառուցվածքը՝

տուն (3+5)+ (3+4)=15

կրկնակ' 4+(3+3)+ (3+4)=17

Հավելյալ երկտող տներով խոսքերը այս կամ այն չափով են կապված հիմնականին և միմյանց: Հատցի՝ ճշանակում է խաղցի, խաղա, պարիք: Յաղոգ՝ յաղիզ, փայլ:

323(41). *Ելիք, Մարտ*: «Վաղարշապատ: Գաղթականից»: Վերջին տասնամյակներում կենցաղում տարածված «Քնի, Սարո» երգը սրա փոքր-ինչ «մշակված» տարբերակն է, ի դեպ, սևագրության մեջ (303/107), ուր խոսքերը ավելի են, վերջին երկտողը հենց Սարոյի մասին է՝

*Ընդ որ տեսա՝ քաղվան հոգուս դռները,
Միպտակ ու փափուկ էր Սարոյ(ի) կրծները:*

Մեղեդիակերտման վարպետության տեսակետից ուշագրավ է երկամղում և նույնաժան Ե-Յ ելևելի խաղաղվածքը:

324(42). *Ջաղացի դուրս փոս ա*: «Վաղարշապատ, գաղթականի աղջիկ»: «Նարայ»-ը մույն «Նար-ոյ»-ն է, և այս երգը «նարայ» կրկնակով ամենատարածվածներից է: Սավղալու՝ սիրախաղված:

325(43). *Բորիկ մի՛ մամ արիք*: «Վաղարշապատ, գաղթականի աղջիկ»: Մ.Բարսեյանի կոմիտասյան թղթերում (թիվ 288) կա քեթևակի տարբերակ, որ Կոմիտասն օրինակ է բերել՝ հաստատելու համար եղանակի մեջ տեղի ունեցող ընդհատումով երբեմն բարդ կիսելու երևույթը:

326(44). *Զաղիան եմ անում՝ թող ա*: Թեև Վաղարշապատում երգել է «գաղթականի աղջիկը», քայք երգը քննադատելու է: Թեթևակի

տարբերակները Կոմիտասի վաղ գրառածներից են (տես ԵԺ 10/10, 11-ի ծանոթագրությունը)՝ միշտ քննադատելով 8/4 խաղող չափով:

327/45. *Խնձոր ունեմ՝ կծած ա*: «Վաղարշապատ, գաղթականի աղջիկ»: Առանձնաձևում է Գ. ֆրագի վերջավորությունը՝ ոչ քե սպասվող դո, այլ էլիմնածայնային լյա, ինչպես և երգն ավարտող հնչյունի երկարացումը, որ եղանակի պարբերականությունը «կտրում» է:

328(46). *Երևան քաղ եմ արիք*: «Հատիճա գյուղում, Ելիքակ»:

329, 330(47ա, ք). *Մարեմ կուգա քուխտ՝ դոք*: «Հատիճա գյուղ, Ելիքակ»: Աղջիկների հանդարտ շուրջավարի երգ: Անճշան զանազանություններով տարբերակներ են՝ 324/5 (ԵԺ 10) և Մ.Բարսեյանի թղթերում (թիվ 288) Կոմիտասի ինքնագիրը: Մշակումը՝ ԵԺ 3:

331, 332 (48ա, ք). *Ալագյոզ աշերդք*: Միշտ մեներգ: Տես ԵԺ 10: Մշակումը՝ ԵԺ 3:

333(49). *Երևան քաղ եմ արիք*: «Հատիճա գյուղ, Ելիքակ»: Մշակումը՝ «Առանյակը քաղ ա բունը» խոսքերով՝ ԵԺ 3:

334(50). *Սև ա չորանի շունը*: «Հատիճա գյուղ, Ելիքակ»: Մշակումը՝ ԵԺ 3:

335(51). *Ջուխտ սարի հովին մեռեմ*: «Հատիճա գյուղ, Ելիքակ»:

336(52). *Ձիմվոր տարամ Կարայիմ*: «Հատիճա գյուղ, Ելիքակ»:

337(53). *Չյուն եկել դուռն առի ա*: «Շառիկար, Երևանի մահաճա»: Երևանյան մանրամասնություն

նշանակալից զանազանությամբ կա մահ՛ Եւ՛ 10, այնտեղ կրկնելիքի Ա մախառախարհումը հինգ փոշուղիակամ շերտումով է դադար առնում: Բնագրի թվանշանային մասը նշված է թիվ 30 (այստեղ դա 239(30)-ն է՝ «Ազիզ քաղաքի սպանեցիկ») երգի հետ համեմատականությունը՝ փոխադարձաբար տարբերակներ: Տակտաբաժանում է չափ նշված չեն, բողեցիկը այդպես:

338(54). *Ես քեզի սիրեցի*: «Շահիրաֆ, Երևանի մահաճգ: Մեկից ավելի անգամ համոզված խոսքերը այստեղ երգված են «սկզբումըրեն» այլ տիպի եղանակով՝ այս անգամ միանգամայն հետո քաղաքային-սազանդարական որևէ գումարումով: 4-րդ տակնիքի լյա-քեմոլը կատարելիքի թույլ տված պատահականություն է: Ամբողջությամբ մեջ պատահական է մահ խոսքերի վերջին երկտողը (այս վերջին երգերի սկզբությունները չեն պահպանվել):

339(55). *Սպասե՛ք երեք ամիս*: «Շահիրաֆ, Երևանի մահաճգ: Լախոյը երգի մահն ելեճման ճոճ ու կատարվածքով առանձնացող եղանակ ունի: Տրոսիկները գրառողին են, չափը, ինչպես միշտ, նշված չէ: Թվում է՝ գրառումը փորձ-ինչ քաղաքական է, և ամբողջը պետք է կանոնավոր կերպով լինի 6/4:

340(56). *Հարա՛յ էլի*: «Շահիրաֆ, Երևանի մահաճգ: Արագ, աշխույժ, ուրախ թունդի շուրջպարի եղանակ է՝ կատակային խոսքերով: Գրված է միայն կրկնակի: Կոմիտասի խմբերգային մշակման մեջ եղանակը լրիվ է շարադրված՝ ըմբամում է երկտողը ծայրին կոտորակված շուտասանելի խոնկ վրա, ինչը իր հերթին քաջահայտում է բուն ֆուլկլորային մեմոլի քննարկը (մշակումը՝ Ե՛ 3/59):

341(57). *Թագվոր քաղո՛ք*:

342(58). *Մեր թագվորն էր խա՛ղ*:

343(59). *Քաղենք քերենք մեր թագվորին*:

344(60). *Թագվորամեր, դուստր*: «Լազանֆար կամ Լազանֆար գյուղում, Արագածի գագաթի տակ, Ապարանում, Երևանյան մահաճգ: Հարսանեկան երգերի ավանդական եղանակներից են, մտած լավագույն շարադրությամբ՝ Կոմիտասի գրառումներում բազմիցս մեղակայված (տե՛ս Ե՛ 10 և այլուր): 3-րդ երգի խոսքերի 3-րդ տողը պետք է երգվի մայն եղանակի մի երրորդ, քերականի տարբերակով, որ գրված չէ: 4-րդ երգի Ա տողը ամեն անգամ կրկնվելու է:

Այս «Թագվորամեր» երգով 304 մաքրագույն ծագատեղը լրացվել է շարունակությունը 10 երգ է, գրված մեր ծոցատեղում՝ թիվ 1545, որ Ա՛ 2-ի հրատարակություն պահին թերևս Երևանյան իշ եղել:

345(61). *Դան հալա՛յ մերիկ*: Լազանֆար: Լույսնայն հարսանեկան, մախոյը չորսի հետ գրաված՝ հարսի հրաժեշտի երգ է, եղանակը՝ ինքնահամառով: Հարսին վերադարձնող երգերն ընդհանրապես, ցավով, համեմատաբար քիչ են

հավաքված, ուստի և ավելի քանկարծիք են: Զարմամալի է (եթե սոսկ գուգաղիպություն այդուհիք չէ), որ Կոմիտասն այս երգի ելեճները օգտագործել է իր առաջին ստեղծագործություններից մեկում՝ ՀՀովհաննիսյանի խոսքերով «Գյուղի ժամը» կամ «Տանդու» խմբերգում դեռևս 1891-ին կամ ավելի վաղ: Միանգամայն ուշագույն են մահ *ստանդարտից* հետագույն խոսքերը ևս, ավա՛յ, ոչ լրիվ շարադրված:

346(62). *Զինվոր մի՛ գնա, բալա՛*: Լազանֆար: Բնագրին սկսված է *սարադր* բառով: Ինչպես շատ դեպքերում վարվել է Կոմիտասը, մենք ևս փոխառվեցինք *զինվորայի*:

347(63). *Ելե՛ք դուստր տեսե՛ք*: Լազանֆար: Պարագայական երգ է. երգողը մանրամասնորեն նկարագրել է կենցաղային դիպվածը, որի մասին պատմված է երգում. «Ելե՛ք ընկեր սիրահարված են Մարաթին, վիճակ են ձգում՝ քաջ վրձն, հարսունեղի յուրաքանչյուրի նշանին համապատասխանող երկուստասարկի անունը: Աղչիկը ընտրում է Դուկասին: Ընկերները մախանեկ խաղ են սարքում, իբր քե խրենց ընկերին հացկերտոյ են ապրեք, տանում են մարագ և այնտեղ սպանում: Դեպքը պատահում է Երևանի Մագարթուր գյուղում 1913-ին» (1545/2): Անշուշտ, պարագայական այս մախանեկը երգում ընդհանրացված է, և երգը դարձել է ամբողջական գեղարվեստական ստեղծագործություն:

Տե՛ս մահ թիվ 122-ի ծանոթագրությունը Ե՛ 10-ում, ուր, նույնպես ժամնային կարևորությունը նկատի ունենալով, այս երգը գետնել ենք: Երգչախմբային մշակումը Ե՛ 3՝ «Ելե՛ք տեսե՛ք դուստր»:

348(64). *Ապարանը քարտու ա՛*: Լազանֆար:

349(65). *Գուրամը վարախոսին*: Լազանֆար: Հնուվել է, իր ելեճային ռոճով ու կատարվածքով հար է մահն «Արագայական ժողովածու»-ում Կոմիտասի գետնեղած Մարաթինի հոտովինը՝ «Լուսաստղ քիթ գեցե դուստ, (Ե՛ 11), մի կայսրը տարբերությամբ՝ «Լուսաստղ»-ը երգված է, Դ, իսկ «Գուրամը»՝ Դ ծայրեղանակում: Ըստ երկույնի տեղային ռոճ որոշակիությամբ մեջ ավելի կարևոր դեր ընկնում է բուն ելեճին, քան ծայրեղանակին:

350, 351(66ա, բ). *Բալնիցի դուստր*: Կողբ: Լույսնայն (ինչպես թիվ 63-ը) պարագայական երգ է, սակայն այստեղ գեղարվեստական ընդհանրացման մասին խոսք չկա, մեղելիական առումով պարզապես երկու «նարց-պատասխան» մախառախարհում «անտարբեր» շարադրված է իրողությունն իր մանրամասներով, և գեղարվեստական որևէ ձգտում իսկ չի նկատվում:

352(67). *Անե՛մ ով էր յարդա*: Մուլա-Բալագեղ: «Թանուցի» պարի պարագային երգ է, որի ելեճներն ու կատարվածքը շատ է համոզիչում սովորաբար ինչ-որ չափով «աղաղակալ» վիճակում: Համեմատելի է թիվ 11(12դ) երգի հետ: Մշակումը «Լաղ ա յարդա» խոսքերով՝ Ե՛ 3:

353(68). *Ես անբայտո դարձիք եմ*: Մովս-
Բայազեդ: Բովանդակայից քննարական երգ, որն ըստ
երևույթին միայն մասամբ է երգվել ու գրառվել: Այն
մտուշներից է, ուր 6/4-ը փոխհաջորդվում է որպես
3x2/4 և 2x3/4:

354(69). *Արևըս ամսի տակ*: Մովս-Բայազեդ:
Քննարական վշտայից երգ է, հիմնական խոսքերից
միայն այդ մեկ տողն է գրված: «Վեցվանկանի
տողերով խաղիկները չափազանց քացառիկ են,
Մ.Արևելյանը գրել է՝ «Միայն վեցվանկանի տողերից
կազմված խաղեր մեզ հայտնի չեն, քայց կան
քաղաքներ, որոնց առաջին և երրորդ տողերը
վեցվանկանի են, իսկ երկրորդ և չորրորդ տողերը՝
հինգվանկանի» (Ժխ, էջ 61): Թեքրա այդպիսի մեծ է
եղել և այս խաղիկը:

355(70). *Աղբի Հոռոմ*: Մովս-Բայազեդ: Կատա-
կային-ծաղրական այս երգը հասարակության մեջ
տարածված և ինչ-որ կերպ արհամարհված է եղել
(խոսքային բովանդակության պատճառով): Կոմի-
տատը, սակայն, բավականաչափ ուշադրություն է
առել, օրինակ, տե՛ս ԽԺ 12: Խմբերգային մշակումը՝
ԽԺ 3:

*Երգեր, որոնք մեզ են հասել աշակերտների ժեռքով
գրված*

356. *Ես աղջիկ եմ՝ ալ կուգեմ*, 326/15: Առաջին
երկու ֆրագմենտը վերջավորող «կարճեցված» (2/4)
ինչյունները մերկայացնում են հայ ժողովրդական
երգերում ըմդիսանող շարժման ինտենսիվացման
միջոցներից մեկը:

357. *Երևանա ուշերը*, 326/16բ: «Գունալուծում»
կառուցված քառակուսի պարբերության դասական
օրինակ է:

358, 359. *Այ աղբի ցամ և Մոմա, Մոմա*, 326/17:
Պարերգեր, սկսվում են կրկնակով, շարադրված են
լրիվ կառուցվածքով:

360. *Սպյուք էր յարս*, 326/17: 4-3 անհամաչափ
կառուցվածքն այս դեպքում ստեղծում է ըմդիսանող
կերպվածքի երգային-երանակավոր բնույթը, որը

համապատասխանում է երգի հանդարտ-պատմո-
դական քնավորությանը:

361. *Այ հեա, հեա, սիրտս*, 326/17: Ուրախ
պարային երգերից է՝ խոսքերի ու եղանակի ներկայում
և տարածված քեթև տարբերակումներով: Կոմիտասի
գրառումներում կան մաս 1913-ին Գառնի զավառում
ծայնագրած «Թագա մածուն եմ մերել» խոսքերով
սկսվող տարբերակը (304/9) և սրա «Երո եմ մըր
մածուն մերել» խոսքերով սկսվող մշակումը (ԽԺ
3/138):

362. *Իմքիմեր յար ցամ*, 326/16բ: 19-րդ դարի
վերջին քառյուղին Հայաստանի շրջաններում
տեխնիկական մասնագետների երևան գալով՝
գյուղական բնակչության խոսակցական լեզվի մեջ
մուտք գործած մեծ քանակությամբ (ինքնինք, մաշինա,
պոլիս և այլն) գործածվել են միշտ պարզագույն,
կարճ պարբերություն, մի տեսակ՝ կատակով: Տե՛ս մաս
այստեղ թիվ 22, 111, 130:

363. *Մարոն ա կայնել*, 314/71 (326/16-18-ի
թղթերից): Դույն խոսքերով թիվ 73-ը, մույնպես 5/4
չափով, այլ եղանակ ունի:

364, 365, 366. *Իմ յարը հանդին տեսա, Յաման,
աղբի, մամակը և Շիրանի ծառ ծովեր ա*, 326/17-18:
Պարզագույն պարերգեր են:

367. *Դոն, դոն, դոն, գյուլում յար*, 331/8:
«Դիատունիկ» տարբերակը այստեղ, թիվ 140: Նման
ծայնակարգային տարբերակումները հաճախ
տեսանելի չեն, քայց դրանք սոսկ անփութ
կատարման հետևանք չեն, այլ գլխավորապես
տարբերակման արդյունք:

368. *Կապույտ ամալ պարզում չի*, 326/16: Երգում
(հատկապես դրա ճևրին կառուցվածքում և
խոսքերում) զգացվում է քաղաքային ժողովրդական
երաժշտության ինչ-ինչ ազդեցություն: Դույն երգի
մաքուր գյուղական տարբերակ է թիվ 48-ը:

369. *Քաշի, ջերան, քաշի*, 326/5:

ԵՐԳԵՐԻ ԶԱՅՆԱԳՐՄԱՆ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԸ ԵՎ ԴՐՄՆՑ ՆՈՐ ԱՆՎԱՆՈՒՄՆԵՐԸ
(առ 01. 01. 2003 թ.)^{*}

Ալափարա - Ալափարա գյուղ, Կոտայքի մարզ
Ալեղամար (Ալեղամարլու, Ալեղամարլու) - Թուրքիայի տարածք, Իզմիր քաղաքից
փոքր-ինչ հարավ-արևմուտք
Արմուլի (Արմուլու) - Տանձուտ գյուղ, Արմավիրի մարզ
Բեզգիդազլու(Բեզգիդազլու) - Ոստան գյուղ, Արարատի մարզ
Գառնի-բասար (Գառնի Բասար) - գավառ Երևանի մահանգում:
Համապատասխանում է Արտաշատի շրջանին:
Գյուլիսա - Շաղկուտ գյուղ, Շիրակի մարզ
Գողթ(Գողթն) - Գողթ, Կոտայքի մարզ
Գոմանոց (Գոման, Գոմ, Կոմ) - գյուղ Վրաստանի Ախալքալաքի շրջանում
Օլավերդ գյուղից ոչ հեռու: Այստեղ էր Մուրթ Գևորգ ուխտատեղին
Դավալու - Արարատ գյուղ, Արարատի մարզ
Էվջիլար - Արագածի գյուղ, Արմավիրի մարզ
Խաստուր - գյուղ Էրզրումի մահանգի Բայազետի գավառում: Այժմ գտնվում է Թուրքիայում
Կարբի - Կարբի գյուղ, Արագածոտնի մարզ
Կղրիքուլաղ - Ակունք գյուղ, Գեղարքունիքի մարզ
Հախլերիս - գյուղ Երևանի մահանգի Մուրմալուի գավառի: Գտնվում է Թուրքիայում
Հառիճ - Հառիճ գյուղ, Շիրակի մարզ
Դազմաֆար(Դազմաֆար) - Արագած գյուղ, Արագածոտնի մարզ
Դուրդուրուլի - Արմավիր գյուղ, Արմավիրի մարզ
Մալիշկա - Մալիշկա գյուղ, Վայոց ձորի մարզ
Մահմուդջուղ(Մահմուտջուղ, Մահմուդջուղ) - Պեմզաշեն գյուղ, Շիրակի մարզ
Մաստարա, Մարգարա - Դավարիկ գյուղ, Արմավիրի մարզ
Մոլլա Բայազետ(Մոլլա Բայազետ) - Բամբակաշատ գյուղ, Արմավիրի մարզ
Միրվանջուղ (Շիրվանջուղ) - Լեռնակերտ գյուղ, Շիրակի մարզ
Վաղարշապատ - Վաղարշապատ (Էջմիածին քաղաք)
Օշական - Օշական, Աշտարակի մարզ

^{*} Տեղեկությունները քաղված են «Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների քառաբան» կինգ հատոր, (1986, 1988, 1991, 1998, 2001) և Ս.Հ.Հարությունյանի «Հայաստանի հանրապետության վարչատարածքային բաժանումը» (Երևան, 2003) տեղեկագրքերից:

ԲՈՎԱՆ-ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան.....	7
Նախաբան անգլերեն լեզվով.....	10
Նախաբան ռուսերեն լեզվով.....	13

«Լեզվագրական ժողովածու», մաս Բ

1(256). Առավոտ լուր մտավ արտ.....	19
2(257). Դու իմ սրտին դուր եկար.....	19
3(258). Սիրել եմ սիրտ սավորով.....	20
4(259). Դո՛ւ յո, դո՛ւ յո.....	20
5(260ա). Արդ ցնծացեք.....	20
6(260բ). Արդ ցնծացեք.....	20
7(260գ). Արդ ցնծացեք.....	21
8(261ա). Դեբիկո.....	21
9(261բ). Դեբիկո.....	22
10(262). Աղջի, արի քե ֆաս առնեմ.....	22
11(263). Զոքեմ եմ ցամեղ.....	22
12(264). Գեշ կնիկ.....	23
13(265ա). Զամ, իմամ.....	23
14(265բ). Զամ, իմամ.....	23
15(266). Ելամք որ ելամք.....	23
16(267). Մշո դաշտեր մշուշ էր.....	24
17(268). Մարեմ կուգաս սեյրամ կեմես.....	24
18(269). Բաւտամ եմ դրե.....	24
19(270). Նա Պըտեք.....	24
20(271). Հեյ, մազըմ.....	25
21(272).....	25
22(273). Մաշինեմ եկավ.....	25
23(274). Աղա եղի.....	26
24(275). Պաւտար աղջիկ, գալըմ ես.....	26
25(276). Մային ա.....	26
26(277). Ինդիկո.....	27
27(278). Քաւտամ մանեք.....	27
28(279). Օշորեցիմ քոտքոյում քեռեց.....	27
29(280). Երևամ ասի յարս.....	28
30(281). Մի բամա սիւստակ դաշդ.....	28
31(282). Ախ, յայլա, յայլա դիզը.....	28
32(283).....	28
33(284). Ախ, Տիրոն ցամ.....	29
34(285). Երկամբք բաղի վերա.....	29
35(286). Խաղ ասեմ խաղի գլխին.....	29
36(287). Իմալ էնեմ.....	30
37(288). Կայնել ես՝ կանչում էլ չես.....	30
38(289). Էրեքսաց մամ եմ գալիս.....	30
39(290). Լեպիւ, հո չե.....	31
40(290). Մարիամ, եկուր.....	31
41(290). Տալիլո.....	31
42(291). Յաք ցամ.....	32
43(292ա). Երկամբս կաղա ծավար.....	32
44(292բ). Յար, քո բարակ բոյիդ մեռնեմ.....	32
45(293). Սեղամի վիի պապլամ քուրը.....	33
46(294). Մագդ խոմարիկ.....	33
47(295). Գուրանը հաց եմ տարել.....	34
48(296). Օրոք, օրոքը ըլնեմ.....	34

49(297). Կարնիկ ունիմ դեղին ա.....	35
50(298). Յամամ Էր.....	35
51(299). Դոն, դոն, դոն.....	35
52(300). Օսամմա, Օսամմա.....	36
53(301). Նոր ա, նոր ա.....	36
54(302). Ջաղացիս աջի կուրը.....	36
55(303ա). Էս դին ոտ ա.....	36
56(303բ). Էս դին ոտ ա.....	37
57(304). Հայ, դաշանգ գյուլ.....	37
58(305). Սինըմ, մինըմ.....	38
59(306ա). Քիրամիդ աղբար.....	38
60(306բ). Քիրամիդ աղբար.....	38
61(306գ). Խումար պատկե երեսքաց.....	39
62(307). Ինչո՞ւ Բինգյուր մտար.....	39
63(308). Աղջի, հագածդ չիք ա.....	40
64(309). Այ տղա օտար.....	40
65(310). Զեղեր, ցուր իմ յարը.....	40
66(311). Սայի սաղը.....	41
67(312). Եկար մեր դոնով ամցար.....	41
68(313). Ախ, սամալար.....	41
69(314). Մեր մշակին ոսկի քյամար.....	42
70(315). Հայ, մար, հեյ, մար.....	42
71(316). Չինար յարի բամ ասեմ.....	42
72(317). Մի ծառ ունիմ.....	43
73(318). Մարոն ա կայնե.....	43
74(319). Հագել ես դեղին.....	43
75(320). Ուշի ուշերը.....	44
76(321ա). Լավմ ասեք.....	44
77(321բ). Լավմ ասեք.....	44
78(322). Կայնե սեյր ամեմ.....	45
79(323). Ես քո չինալ.....	45
80(324). Տո յար ցամ.....	45
81(325). Իմ աղբեր ծառամ տակին.....	46
82(326). Հարբբամ.....	46
83(327). Ելեք տեսեք որն ի կերե.....	46
84(328). Մամաքաթում մաքթուլի.....	47
85(329). Կարմիր քարը տաշած ա.....	48
86(330). Կալ եմ գցել կալսել եմ.....	48
87(331). Կայնել ես վամբի հովին.....	49
88(332ա). Մարեմ ելավ երկու մուխ.....	49
89(332բ). Եզգակն եկավ Իզդիր վառեց.....	49
90(333). Ծամեղ, ծամեղ.....	50
91(334). Աղջի Սոմա.....	50
92(335). Նեատըր գնաց Մարգարի գեղը.....	51
93(336). Աղվեսաղը, յար, բլրա ա.....	51
94(337). Կայնել ես էրի-էրի.....	51
95(338). Ուռի ես՝ կեռամալ մի.....	52
96(339). Բաղումս կա բաղման չի.....	52
97(340). Դարաստի դեմի սազը.....	52
98(341). Այ տղա, ամուռն Մարգիս.....	53
99(342). Ախ, մաքալ ցամ.....	53
100(343). Դարիք եմ, Կարս գնացի.....	54
101(344). Ես աղջիկ եմ՝ ալ կուգեմ.....	54
102(345). Սեռա բաղիմ լալեղով.....	55
103(346). Ստեփանիմ ծիւսմ դաշը.....	55
104(347). Արարանը քարտու ա (Մամա Թելլա).....	55

105(348). Կամաչել են արտերը.....	56	160(23). Այ Մարամ, Մարամ.....	77
106(349ա). Փափուրի, կամաչել են արտերը.....	57	161(24). Գնա, գնա, հետևող եմ.....	77
107(349բ). Փափուրի, կամաչել են արտերը.....	57	162(25). Կամչե, կոտմկ.....	78
108(350ա). Կամաչ արտը հաց տարա.....	57	163(26ա). Տարամ, տարամ իմ յարը.....	79
109(350բ). Կամաչ արտը հաց տարա.....	58	164(26բ). Տարամ, տարամ իմ յարը.....	79
110(351). Քեչե յար կարեցի.....	58	165(26գ). Տարամ, տարամ իմ յարը.....	79
111(352). Մաշինեն եկավ.....	58	166(27ա). Հարքրամ.....	80
112(353). Ջուր կգա վերին սարեն.....	59	167(27բ). Նարե, Նարե, հեյ Նար.....	80
113(354). Աբարամը քարտտ ա.....	59	168(28ա). Ջամ, մարալ ջամ, ցաղի խոնքա.....	80
114(355). Կամաչ արտի քենարը.....	59	169(28բ). Սիրելիս, ինձ ատել ես.....	81
115(356). Կամաչ արտի քենարը.....	59	170(29ա). Նամեն, մամեն, Ջուլո.....	81
116(357). Կամաչ արտը հաց տարա.....	60	171(29բ). Նամեն, մամեն, Ջուլո.....	81
117(358). Արի, յար ջամ.....	60	172(30). Օյ, օյ, յամամ դարիսը.....	82
118(359). Աղջիկ, աղջիկ, ալ աղջիկ.....	60	173(31). Թազվոր, բարով.....	82
119(360). Սարերը մամ են եկել.....	60	174(32). Մեր թազվորին ծաղիկ պիտի.....	83
120(361). Եղիկը, շուկը.....	61	175(33). Այազազ թարթր սարին.....	83
121(362). Վատվում եմ, վատվում.....	61	176(34). Վրան եմ դրել դարին.....	84
122(363). Արե ջամ, հացը թըխա.....	61	177(35). Բամբակ եմ ցամել.....	84
123(364). Ամպիլ ա կամար-կամար.....	62	178(36).	85
124(365). Ալ ձին մալմ ինչ կանե.....	63	179(37). Ես սարեն կուգայի.....	85
125(366ա). Լավն ասեք.....	63	180(38). Աղջի, ամոնդ ապա.....	86
126(366բ). Լավն ասեք.....	63	181(39). Թազվոր, ի՞նչ քերեմ քու մմամ.....	86
127(367). Յարե հա, յարե վախ.....	64	182(40). Պետ դիգամ.....	87
128(368). Մայրիկ, ես կուգեմ ոսկի չալ.....	64	183(41). Բազդայամ եկավ.....	87
129(369). Լուսմակն ամուշ.....	65	184(42). Ել, ել, ել.....	87
130(370). Մաշինեն եկավ.....	65	185(43ա). Վարդ, դգեղ չոմ սիրի.....	87
131(371). Հողալո ջամ.....	65	186(43բ). Վարդ, դգեղ չոմ սիրի.....	88
132(372). Աբարամը քարտտ ա.....	66	187(44ա). Հո, հո, եզմը ջամ.....	89
133(373). Էջմիածին երբամ ուխտ.....	66	188(45). Արամը բաղ եմ արել.....	90
134(374ա). Ջուր կուգա վերին սարեն.....	67		
135(374բ). Ջուր կուգա վերին սարեն.....	67		
317 տետրի երգերը			
136(1). Երկեն գոմը սալեր եմ.....	67	189. Միրել եմ սերմ երեսին.....	91
137(բ). Յար, քու քարակ թոյն մեռնեմ.....	67	190. Ես գիշեր, լուսմակ գիշեր.....	91
138(2). Երկնքից ամցավ խազը.....	68	191. Ջելմա քելե.....	91
139(3). Նամիկ, մամանիկ.....	68	192. Ելա տամիս թավ քելեցի.....	92
140(4). Դոն, դոն, գյուլում յար.....	69	193. Ամպիլ ա կամար-կամար.....	92
141(5). Սարերու սեյրամիլ յար.....	69	194. Ջելմա քելե.....	92
142(6). Իրիկվամ մուրը կոխեց.....	69	195. Աղջի, ամոնդ Օսամ.....	93
143(7). Մաղիկ ըսեմ ու շարեն.....	70	196. Երբիկ, երբիկ բոմեի ես.....	93
144(8). Էլի, Մարո, եղար գովակամ.....	70	197. Մարգի միջի խղումը.....	94
145(9). Էլի, Մարո, եղար գովակամ.....	71	198. Այս, մարալ ջամ.....	94
146(10). Վայ, վոյ.....	71	199. Հոյ, մար.....	95
147(11). Ես Ալեքն եմ.....	72	200.	95
148(12ա). Կեքրամ, մայրիկ, կեքրամ.....	72	201. Ջաղացիս աջի կուռը.....	95
149(12բ). Կեքրամ, մայրիկ, կեքրամ.....	73	202. Շուկն հալը ի՞ կը.....	96
150(13). Պովեզը բռտաց.....	73		
151(14). Հոյ Նազամ իմ.....	74		
152(15). Այս, մամի ջամ.....	74		
153(16). Իմար յարին, օյ, օյ.....	75		
154(17). Բոլոր երես, պզտի բերամ.....	75		
155(18). Յամամ, մեր բաղի բամդին.....	75		
156(19). Կես գիշեր՝ լուսմակ գիշեր.....	76		
157(20). Հայրի, հայրի, թամբարամ.....	76		
158(21). Համբարածամ երկուշաբթին.....	76		
159(22). Հոյ մար.....	77		
		Հավելում «Ազգագրական ժողովածուի» Բ մասին	
		203. Միրել եմ սերմ երեսին.....	97
		204. Միրել եմ սերմ երեսին.....	97
		205. Միրել եմ սերմ երեսին.....	97
		206. Միրել եմ սերմ երեսին.....	97
		207. Միրել եմ սերմ երեսին.....	98
		208. Միրել եմ սերմ երեսին.....	98
		209. Աբարամը քարտտ ա.....	98
		210. Ալ ձին մալմ ինչ կանե.....	99

CONTENTS

Preface	7	41	Talilo (b)	31
Preface in English	10	42	Me beloved (b, i)	32
Preface in Russian	13	43	The millstone grinds flour (a)	32
Armenian Folk Songs		44	Beloved, your slender figure won me (a)	32
Collection Six – "Ethnographic"		45	The shining sword on the table (b)	33
(Part Two)		46	My beloved (a)	33
1 In the morning a quail came into the field	19	47	I am taking dinner to the field (a)	34
(a) ¹		48	I shall become your cradle (a)	34
2 You became to my heart's liking (a)	19	49	My yellow blazer (b)	35
3 I came to love with all my heart (a)	20	50	Beloved Elo (b)	35
4 Doy yo, doy yo (exclamation) (b)	20	51	Don, don, don (b, i)	35
5 Rejoice (Christmas song)	20	52	Osanna, Osanna (a woman's name) (b)	36
6 Rejoice (Christmas song)	20	53	New outfit, new outfit (b)	36
7 Rejoice (Christmas song)	21	54	The right side of my mill (a)	36
8 Derico (a)	21	55	The willow on this side (a)	36
9 Derico (a)	21	56	The willow on this side (a)	37
10 Daughter, let me buy you a fez-hat (a)	22	57	Hey, beautiful flower (a)	37
11 I sowed the field with wheat (a)	22	58	Dance-song (a)	38
12 The wicked wife (i)	23	59	Come, brother (dear) (b)	38
13 Djan iman (b)	23	60	Come, brother (dear) (b)	38
14 Djan iman (b)	23	61	Khumar lay down (a)	39
15 We left for foreign parts (f)	23	62	Why did I enter Lake Bingyol? (a, i)	39
16 The Mush mountains befogged (b)	24	63	The girl in a printed cotton dress (b)	40
17 You're coming down the mountains, admiring		64	Belonging to someone else (a)	40
(mortar-song)	24	65	He walked sparkling (a)	40
18 I planted a melonfield (a)	24	66	Used to the mountains (a)	41
19 Pter (a name) (b)	24	67	You came passing by (b)	41
20 Ay, mincing (b)	25	68	You, slender (b, men's dance)	41
21 Words missing	25	69	A golden belt to our bearer (i)	42
22 The car has come (everyday)	25	70	Hoy, nar, hey, nar (men's song-dance)	42
23 March proudly (b)	26	71	I shall tell you, dear, you are slender as	
24 You are a naughty lassie (b)	26		a plane-tree (b)	42
25 Mai, our godmother (b)	26	72	The cherry in my garden (b)	43
26 Indilo (b)	27	73	Maro is standing (a)	43
27 Forty coins (i)	27	74	Song-lament	43
28 The man from Oshor brought tobacco (b)	27	75	Lauding Zalo, the beauty (b)	44
29 My beloved (b)	28	76	Speak about something nice (b)	44
30 Don't open your white breast (b)	28	77	Speak about something nice (b)	44
31 Ah, yayla (a)	28	78	Hold on, I shall tell you about love (b)	45
32 Words missing (b)	28	79	Satirical song, a parody on lament over a	
33 Ah, dear Tirun (a)	29		deceased	45
34 Love-lyrical (a)	29	80	Hey, my beloved (i)	45
35 I shall sing a song (b)	29	81	My beloved is under a tree (c)	46
36 What shall I do? (a)	30	82	Habrban (b)	46
37 You're standing and not calling (a)	30	83	Come and see (Shrovetide song)	46
38 I walk with my face uncovered (b)	30	84	Mamlakatan (play, zurna) (b)	47
39 Lepo, le, le (b)	31	85	The red stone is hewn (b)	48
40 Mariam, come (b)	31	86	I took the sheaves to the threshing-floor and	
			ground (b)	48
		87	Your are standing in the shade	
			of a church (a)	49
		88	Bonfires smoke behind the mountain (b)	49
		89	Eznak put Igdir on fire (b, i)	49
		90	Your plaits, your plaits (a)	50
		91	Sona, the girl (a)	50
		92	Nestor went to Margar's village (b)	51
		93	The Fox Mountain sank (b)	51
		94	You are standing proudly (a)	51
		95	You, willow, don't bend (a)	52
		96	A gardener in my garden (a)	52
		97	Tello, the girl (a)	52

¹ Letters in parentheses indicate, in a most general way, the genre of the song:

(a) – love-lyrical; (b) – dance-song; (c) – wedding; (d) – recruitment; (e) – labour; (f) – wandering; (g) – pastoral; (h) – lament; (i) – comic; (j) – social-historical theme; (k) – lyrical, sorrowful

98	Hey, fellow, called Sargis (b)	53	148	I'm leaving, mother, I'm leaving (c)	72
99	Ah, my doe (a)	53	149	I'm leaving, mother, I'm leaving (c)	73
100	I'm a wanderer, I went to Kars (f)	54	150	The train hooted (b)	73
101	I'm a girl, I want to dress myself up (a)	54	151	Oh, my Nazan (b)	74
102	I'm crying bitterly in the garden (i)	55	152	Ah, my dear mother (b)	74
103	Lament over Avetis (h)	55	153	Oy, oy, my beloved (b)	75
104	Abaran is a stony land		154	A very small mouth (b)	75
	Aman, Tello (b)	55	155	On the edge of our garden (b)	75
105	The fields turned green (a)	56	156	It is midnight, the night is moonlit (a)	76
106	Pot-pourri, the fields turned green (b)	57	157	Dance-song	76
107	Pot-pourri, the fields turned green (b)	57	158	On Monday, the Ascension Day (ritual)	76
108	I took bread to the field (b)	57	159	Hoy, nar (a, b)	77
109	I took bread to the field (b)	58	160	Oy, Maran (b)	77
110	Pace, my beloved from Koghb (b)	58	161	Go, go, I'm with you (b)	78
111	The car has come (b)	58	162	Call, crane, call (f)	78
112	A stream is running from the mountaintop (b)	59	163	They took away, took away my beloved (a)	79
	Abaran is a stony land (a)	59	164	They took away, took away my beloved (a)	79
114	The edge of my green field (b)	59	165	They took away, took away my beloved (a)	79
115	The edge of my green field (b)	59	166	Habrbān (b)	80
116	I took bread to the field (b)	60	167	Narē, Narē, hey, Narē (b)	80
117	Come, my love (a)	60	168	My beloved, I'm going away (b, social-everyday)	80
118	Girl, fair maiden (b)	60	169	Dear, why don't you love me? (a)	81
119	I was wandering in the mountains (b)	60	170	Zulo (a maiden's name) (a)	81
120	Ring, ring, my belt (b)	61	171	Zulo (a maiden's name) (a)	81
121	I'm burning, burning (a)	61	172	Oy, oy, they are taking me to foreign lands (c)	82
122	Mummy, bake the bread (b)	61	173	Hail, king (groom) (c)	82
123	The clouds thickened (a)	62	174	We had better offer the groom flowers (c)	83
124	What is the horseshoe for a steed? (a)	63	175	On Alagayaz high mountains (k)	83
125	Speak about something nice (b)	63	176	I put up a tent in the mountains (b)	84
126	Speak about something nice (b)	63	177	I've sown cotton (e)	84
127	Yarē ay (a)	64	178	Words missing	85
128	Mummy, I want a golden shawl (a, b)	64	179	I was coming back from the mountains (a)	85
129	The moon is tender (g)	65	180	Maiden, tell me your name (a)	86
130	The car has come (b)	65	181	Groom, what shall I bring to equal you? (c)	86
131	Odalo djan (b)	65	182	Wedding song (c)	87
132	Abaran is a stony land (a)	66	183	The tradesman came (c)	87
133	I'll go to Echmiadzin to make a bow (pilgrim song)	66	184	Rise, rise (ploughing song)	87
134	A stream is running from the mountaintop (b)	67	185	Rose, I don't love you (c)	87
135	A stream is running from the mountaintop (b)	67	186	Rose, I don't love you (c)	88
			187	Oh, oh, bullock, my dear (ploughing song)	89
			188	I planted a garden in the lowlands (a)	90
			189	I loved an innocent maid (b)	91
			190	At night, at moonlit night (a)	91
			191	Pace proudly (a)	91
			192	I got on the roof (i)	92
			193	The clouds thickened (a)	92
			194	Pace proudly (a)	92
			195	Maid, your name is Osan (b)	93
			196	You fell asleep	93
			197	A flower in the flower-bed (a)	94
			198	Ah, my doe (a)	94
			199	Hoy, nar (b)	95
			200	Words missing	95
			201	On the right side of the mill (a)	95
			202	There is a bird on the sea (f)	96

Manuscript 317. Collection Seven

136	I paved the stable with slabs (b)	67
137	Beloved, your slender figure won me (a)	67
138	A goose flew in the sky (a, b)	68
139	Mummy, mummy (a)	68
140	Round-faced and splendid like a flower (b)	69
141	Lauding the beloved one (b)	69
142	The evening came down (b)	69
143	I shall weave a wreath and sing (fortune-telling song)	70
144	Get up, Maro, praise you (in ashugh style)	70
145	Get up, Maro, praise you (in folk style)	71
146	Oy, oy (k)	71
147	I am Alec (j, k)	72

Individual Songs. Collection Eight

203	I loved an innocent maid (b)	97
204	I loved an innocent maid (b)	97
205	I loved an innocent maid (b)	97
206	I loved an innocent maid (b)	97
207	I loved an innocent maid (b)	98
208	I loved an innocent maid (b)	98
209	Abaran is a stony land (b)	98
210	What is the horseshoe for a steed? (a)	99
211	The Araz river covered with ice (a)	99
212	Oy, my Nazan (b)	99
213	I shall sing a song at once (fortune-telling song)	100
214	Ah, Habrban, Habrban (b)	100
215	I loved an innocent maid (b)	100
216	I saddled the black steed (b)	101
217	Words missing	101
218	Yar le, I fell in love (b)	102
219	I loved an innocent maid (b)	102
220	I saddled the black steed (b)	102
221	Words missing	102
222	A sunbeam touched the wall (a, b)	103
223	Words missing	103
224	I'm burning (a)	103
225	Words missing	104
226	The moon on the mountain slope (a, b)	104
227	Mushegh djan (dear), come to our place (b)	104
228	Words missing	104
229	Bride, bride (a)	105
230	Our willow (b)	105
231	My blazer is yellow (b)	106
232	I am Alec (j, k)	106
233	Words missing	107
234	Horom, Horom (a maid's name) (b)	107
235	Ah, you are my maid in apron (b)	107
236	Oh, my beloved (b)	108
237	Groom, what shall I bring to equal you? (c)	108
238	What are you trying to say? (b)	108
239	I shall go and take bread (a, b)	109
240	Hoy, narim (a)	109
241	Ah, I envy you, high mountains (k)	109
242	The Mok brides are coming (b)	110
243	The Mok brides are coming (b)	112
244	Words missing	113
245	Words missing	113
246	Words missing	113
247	Help, sweet (a, b)	114
248	Words missing	114
249	Words missing	114
250	The fog is lying under the mountain (b)	115
251	Words missing	115
252	I loved an innocent maid (b)	115
253	I collected barley in the field (a)	116
254	Make it cool, mountains (a)	116
255	I plucked a rose (a)	116
256	My destiny is at the gates (a)	117
257	A doe flew up from our field (b)	117
258	You will leave the church (b)	117

259	We went to the meadow (a)	117
260	We went to the meadow (a)	118
261	Maralo, a maid of the mountains (b)	118
262	The mill stream was green (b)	118
263	Oh, my dear mother (b)	119
264	Oh, my dear mother (b)	119
265	Let's beat out the dust (b)	119
266	Black hair, red cheeks (b)	119
267	The nightingale (b)	119
268	The nightingale on a branch (b)	120
269	The nightingale on a branch (b)	120
270	You came down the mountain (b)	120
271	Oh, mountain, where did you see my sweetheart? (b)	120
272	Oh, mountain, where did you see my sweetheart? (b)	121
273	You are standing on the bridge (b)	121
274	You are standing on the bridge (b)	121
275	The mill door is hewn	121

Records of 1913. Collection Nine

276	Maid, your mother died (a)	122
277	The moonlit night (a)	123
278	The sky is covered with clouds, there is no snow (a)	123
279	Maid, your name is Shushan (b)	124
280	Gyul a, gyul a (a, b)	124
281	The road to the threshing-floors is straight (a, b)	125
282	The pumpkin along the melonfield wall (d)	125
283	I made a bonfire in the mountains (k)	126
284	I fermented fresh matsun (yogurt) (a)	126
285	The dark-faced maid (b)	127
286	I am standing, there is no strength to go (a)	128
287	Chochan (dance-tune)	128
288	Chochan (dance with another melody)	128
289	Gyul a, gyul a (dance, a bit vividly)	128
290	Dance-tune (lightly)	129
291	Dance-tune (very quickly)	129
292	Dance-tune (more quickly)	129
293	Oh, my tender yar (sweetheart) (b)	130
294	Oy, yar, yar, yar (b, i)	130
295	The pumpkin along the melonfield wall (d)	131
296	I made a bonfire in the mountains (k)	131
297	Where are you coming from, sweetheart, where? (a, b)	132
298	Vardo, dear (a)	132
299	Look at that bird (k)	133
300	I came to love	134
301	The lamp is burning	134
302	Our cotton, your cotton (a)	134
303	If I became a willow-tree (a)	135
304	You are standing with yarn (a)	135
305	My sun (a)	136
306	My sun (a)	136
307	The plough is tilling and tilling (i)	137
308	Djan, your mummy died (a)	137

309	My mill is turning (k)	138	341	Welcome, king (groom) (c)	155
310	I looked out from the fortress (k)	138	342	Our groom with a cross (c)	155
311	I looked out from the fortress (k)	139	343	Let us pluck and bring (flowers) to the groom (c)	156
312	They killed my dear son (h)	139	344	Groom's mother, come out (c)	156
313	My beloved remained in the field (a, b)	140	345	My dear mother (d)	156
314	I made a bonfire in the mountains (a)	140	346	Don't go to the army (d)	157
315	Oy, my belt (a)	141	347	Come out (k)	157
316	Where are you coming in a light gait? (a, i)	141	348	Abaran is a stony land (a)	158
317	Hypocrite relatives asked (j, ashugh-song)	142	349	The plough in the furrow (e)	158
318	I came to love you (a)	143	350	In the doors of the hospital (everyday)	158
319	Khane yamman (dance-tune)	143	351	In the doors of the hospital (everyday)	159
320	Gule hey (dance-tune)	144	352	I shall tell you how was my beloved (b)	159
321	Dance-tune	144			
322	I came to love (a)	145	353	I am an unhappy wanderer (f)	159
323	Get up, Maro, get up (k)	146	354	My star is behind the cloud (h)	159
324	There is a pit at the door of the mill (b)	146	355	Hey, maid Horom (a, b)	159
325	Don't walk barefoot (b)	147			
326	I started to weed in the field (e)	147		Supplement. Songs, preserved in the records by pupils of Komitas	
327	I have an apple, it is bitten (a)	148			
328	I planted a garden in Yerevan (a, b)	148	356	Maid, I want to dress up (a)	160
329	Two sheep came down the mountains (social- everyday)	149	357	The birds of Yerevan (a)	160
330	Two sheep came down the mountains (social- everyday)	149	358	Ah, my sweetheart (a)	161
331	Your light blue eyes (k)	150	359	Sona, Sona (a girl's name) (a)	161
332	Your light blue eyes (k)	150	360	My beloved was a soldier (a)	161
333	I planted a garden in Yerevan (a, b)	151	361	Ache, ache, my heart (a)	162
334	The shepherd has a black dog (a)	151	362	Saro is standing at the priest's door (a, b)	162
335	The coolness of the mountains is my joy (a)	152	363	The mountains and valleys turned green (a)	162
336	Karo was taken to the army (d)	152	364	I saw my beloved in the field (b)	163
337	The snow fell and covered the porch (a, d)	152	365	I shall read the letter from my beloved (a)	163
338	I came to love you (love song with a curse)	153	366	The apricot-tree bent (a, b)	163
339	I cooked salty spas (everyday)	154	367	Don, don, sweetheart	163
340	Hey, Elly (c)	154	368	The cloud does not disperse	164
			369	Pull, my bullock, pull (e)	164

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие	7	40	Мариям, приди (б)	31
Предисловие на английском языке	10	41	Талило (б)	31
Предисловие на русском языке	13	42	Любимая (б, и)	32
«Армянские народные песни»		43	Мелет жернов крупу (а)	32
Сборник Шестой. «Этнографический»		44	Любимая, тонким станом твоим покорен (а)	32
(Часть вторая)		45	Сверкающий меч на столе (б)	33
1 По утра перелючка на поле прилетела (а)	19	46	Любимая (а)	33
2 Ты понравилась сердцу моему (а)	19	47	В поле обед я несу (а)	34
3 Полюбила всем сердцем (а)	20	48	Стану твоей колыбелью (а)	34
4 Дой йо, дой йо (восклицание) (б)	20	49	Курточка моя желтая (б)	35
5 Возрадуйтесь (рождественская песня)	20	50	Любимая Эло (б)	35
6 Возрадуйтесь (рождественская песня)	20	51	Дон, дон дон (б, и)	35
7 Возрадуйтесь (рождественская песня)	21	52	Осанна, Осанна (женское имя) (б)	36
8 Дерико (а)	21	53	Обновка, обновка (б)	36
9 Дерико (а)	22	54	Правая сторона мельницы моей (а)	36
10 Дочка, куплю тебе фесочку (шкву) (а)	22	55	Ивушка на этой стороне (а)	36
11 Посеяла я пшеницу (а)	22	56	Ивушка на этой стороне (а)	37
12 Дурная жена (и)	23	57	Эй, прекрасный цветок (а)	37
13 Джан иман (б)	23	58	Плясовая (б)	38
14 Джан иман (б)	23	59	Приди, братец (любимый) (б)	38
15 Отправились мы на чужбину (е)	23	60	Приди, братец (любимый) (б)	38
16 Заволокло туманом мушские горы (б)	24	61	Хумар прилегла (а)	39
17 С горы сплывавших, любующся (песня ступы)	24	62	Зачем вошла в Бингёл (название озера) (а, и)	39
18 Разбил я баштан (а)	24	63	Девушка в ситцевом платье (б)	40
19 Птер (имя) (б)	24	64	Чужой, чужой (а)	40
20 Эй, жеманная (б)	25	65	Ходил, сверкая (а)	40
21	25	66	К горам привычный (а)	41
22 Машина прибыла (бытовая)	25	67	Прошла ты мимо (б)	41
23 Горделиво шестуя (б)	26	68	Ты стройная (б, мужской танец)	41
24 Девчушка ты, шалуныя (б)	26	69	Золотой пояс нашему работнику (и)	42
25 Мая – наша кума (б)	26	70	Ой, нар, эй, нар (мужская песня-пляска)	42
26 Индило (б)	27	71	Скажу, любимая, стройна ты как чинара (б)	42
27 Сорок монет (и)	27	72	Черешня в саду у меня (б)	43
28 Ошорец принес табак (б)	27	73	Стоит Маро (а)	43
29 Любимая (б)	28	74	Песня – плач	43
30 Не обнажай белую грудь (б)	28	75	Восхваление красавицы Зало (б)	44
31 Ой, хйла (а)	28	76	Скажите о хорошем (б)	44
32	28	77	Скажите о хорошем (б)	44
33 Ах, дорогая Тирун (а)	29	78	Постой, о любви скажу (б)	45
34 Любонная лирическая (а)	29	79	Сатирическая песня, пародирующая плач по умершему	45
35 Споку песню (б)	29	80	Эй, любимый (и)	45
36 Как мне быть (а)	30	81	Любимый мой под деревом (а)	46
37 Ты стоишь – и не зовешь (а)	30	82	Абрбан (б)	46
38 Хожу с непокрытым лицом (б)	30	83	Подите, взгляните (масленичная)	46
39 Лепо, ле, ле (б)	31	84	Письмо с родины (а)	47
		85	Обтесал красный камень (б)	48
		86	Обмолотила на гумне пшеницу (б)	48
		87	Стоишь в тени храма (а)	49
		88	За горой костры дымят (б)	49
		89	Езнак подпалли Игдир (б, и)	49
		90	Косы, косы твои (а)	50
		91	Девушка Сона (а)	50
		92	Нестор пошел в деревню Маргара (б)	51
		93	Осела Лисья гора (б)	51
		94	Стоишь ты горделиво (а)	51

¹ Буквы в круглых скобках указывают (разумеется, в самой общей форме) на жанр песни: (а) – любовно-лирическая; (б) – песня-пляска; (в) – свадбная; (г) – рекрутская; (д) – трудовая; (е) – скитальческая; (ж) – пастораль; (з) – плач; (и) – шуточная; (к) – социально-историческая тематика; (л) – лирическая скорбная.

95	Ивушка, не гнись (а)	52	146	Ой, ой (л)	71
96	В саду садовник у меня (а)	52	147	Я – Алек (к, л)	72
97	Девушка Телло (а)	52	148	Ухожу я, матушка, ухожу (в)	72
98	Эй, парень, по имени Саркис (б)	53	149	Ухожу я, матушка, ухожу (в)	73
99	Моя лань (а)	53	150	Поезд загудел (б)	73
100	Странник я, пошел в Карс (е)	54	151	Ой, моя Назан (б)	74
101	Девушка я, хочу приодеться (а)	54	152	Ах, любимая матушка (б)	74
102	В саду горько плачу (и)	55	153	Ой, ой, мплой возлюбленный (б)	75
103	Плач по Аветису (з)	55	154	Круглое лицо, маленький ротик (б)	75
104	Абаран – каменный край, Ой, ой, Телло (б)	55	155	На краю нашего сада (б)	75
105	Зазеленели поля (а)	56	156	Полночь, лунная ночь (а)	76
106	Папури, зазеленели поля (б)	57	157	Плясовая	76
107	Папури, зазеленели поля (б)	57	158	В понедельник на Вознесение (обрядовая)	76
108	В поле хлеб отнесла (б)	57	159	Ой, нар (а, б)	77
109	В поле хлеб отнесла (б)	58	160	Ой, Маран (б)	77
110	Шагай, любимый из Кохба (б)	58	161	Иди, иди, я с тобой (б)	77
111	Пришла машина (б)	58	162	Кричи, журавль (е)	78
112	С горы высокой течет вода (б)	59	163	Увели, увели любимую (а)	79
113	Абаран – каменный край (а)	59	164	Увели, увели любимую (а)	79
114	Кромка зеленого поля (б)	59	165	Увели, увели любимую (а)	79
115	Кромка зеленого поля (б)	59	166	Аббан (б)	80
116	В поле хлеб отнесла (б)	60	167	Нарз, Нарз, эй, Нарз (б)	80
117	Приди любимый (а)	60	168	Любимая, ухожу я (б, социально- бытовая)	80
118	Девушка, красна девица (б)	60	169	Дорогая, чем тебе не люб (а)	81
119	В горах бродил я (б)	60	170	Зуло (имя девушки) (а)	81
120	Звени, звени мой пояс (б)	61	171	Зуло (имя девушки) (а)	81
121	Сгораю я, сгораю (а)	61	172	Ой, ой, уводят на чужбину (в)	82
122	Матушка, испеки хлеб (з)	61	173	Добро пожаловать, царь (жених) (в)	82
123	Сгустились тучи (а)	62	174	Цветок бы нашему царю (жениху) (в)	83
124	На что коно подкова (а)	63	175	На высокой горе Алагз (л)	83
125	Скажите о хорошем (б)	63	176	Шатер раскинул на холме (б)	84
126	Скажите о хорошем (б)	63	177	Посеяла хлопок (л)	84
127	Яре ай (а)	64	178	Слова отсутствуют	85
128	Матушка, хочу я шаль золотую (а, б)	64	179	Я с гор возвращался (а)	85
129	Луна нежна (ж)	65	180	Девушка, имя свое скажи (а)	86
130	Пришла машина (б)	65	181	Жених, что принести с тобою скажешь (в)	86
131	Одало джан (б)	65	182	Свадебная (в)	87
132	Абаран – каменный край (а)	66	183	Торговец пришел (в)	87
133	В Эчмиадзин пойду на поклон (памятная песня)	66	184	Вставай, вставай (пахотная песня)	87
134	С горы высокой течет вода (б)	67	185	Роза, я не люблю тебя (а)	87
135	С горы высокой течет вода (б)	67	186	Роза, я не люблю тебя (а)	88
	Рукопись 317. Сборник седьмой		187	О, о, вол дорогой (пахотная песня)	89
136	Конюшню плитами замостил (б)	67	188	В низине сад я разбил (а)	90
137	Любимая, покори меня твой стройный стан (а)	67	189	Поллюбил я девушку невинную (чистую) (б)	91
138	По небу гусь пролетел (а, б)	68	190	Ночью, ночью лунной (а)	91
139	Матушка, матушка (а)	68	191	Ступай горделиво (а)	91
140	Круглолицая и прекрасна как цветок (б)	69	192	Поднялась я на кровлю (и)	92
141	Восхваление возлюбленной (б)	69	193	Сгустились тучи (а)	92
142	Спустился вечер (б)	69	194	Ступай горделиво (а)	92
143	Сплету венок я и сплосу (гадальная песня)	70	195	Девушка, тебя зовут Осан (б)	93
144	Вставай, Маро, вставай, хвала тебе (в ашугском стиле)	70	196	Заснула ты	93
145	Вставай, Маро, вставай, хвала тебе (в народном стиле)	71	197	Цветок на грядке (а)	94
			198	Ах, моя лань (а)	94
			199	Ой, нар (б)	94
			200	Слова отсутствуют	95
			201	Справа от мельницы (а)	95
			202	На море есть птица одна (е)	96

Разрозненные песни. Сборник восьмой.

203	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	97
204	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	97
205	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	97
206	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	97
207	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	98
208	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	98
209	Абаран — край каменный (б)	98
210	На что коню подкова (а)	99
211	Покрылась льдом Араз-река (а)	99
212	Ой, моя Назан (б)	99
213	Спою я песню разом (песня гадания)	100
214	Ах. Абрбан, абрбан (б)	100
215	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	100
216	Оседлал вороного коня (б)	101
217	Слова отсутствуют (б)	101
218	Яр ле, полюбил я (б)	102
219	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	102
220	Оседлал вороного коня (б)	102
221	Слова отсутствуют	102
222	Луч солнца коснулся стены (а, б)	103
223	Слова отсутствуют	103
224	Горю я (а)	103
225	Слова отсутствуют	104
226	Луна на склоне горы (а, б)	104
227	Мушгер джан (любимый), приди к нам в дом (б)	104
228	Слова отсутствуют	104
229	Невестка, невестка (а)	105
230	Наша ивушка (б)	105
231	Курточка у меня желтая (б)	106
232	Я-Алек (к, л)	106
233	Слова отсутствуют	107
234	Ором, Ором (имя девушки) (б)	107
235	Ах, ты моя девушка в переднике (б)	107
236	О, моя любимая (б)	108
237	Жених, что принести с тобою схожее (а)	108
238	Что хочешь сказать? (б)	108
239	Пойду, хлеб отнесу (а, б)	109
240	Ой, нар'м (а)	109
241	Ах, завидую вам, высокие горы (л)	109
242	Идут, идут мохские невесты (б)	110
243	Идут, идут мохские невесты (б)	112
244	Слова отсутствуют	113
245	Слова отсутствуют	113
246	Слова отсутствуют	113
247	Помоги, нежная (а, б)	114
248	Слова отсутствуют	114
249	Слова отсутствуют	114
250	Стелется под горой туман (б)	115
251	Слова отсутствуют	115
252	Полюбил я девушку невинную (чистую) (б)	115
253	Собрала в поле ячмень (а)	116
254	Дайте прохладу, горы (а)	116
255	Сорвал я розу (а)	116
256	Суженый стоит у ворот (а)	117
257	С нашего поля птица взлетела (а)	117
258	Выйдешь с храма (б)	117

259	Отправились на луг (а)	117
260	Отправились на луг (а)	118
261	Марало, девушка с гор (б)	118
262	Ручей мельницы зеленым был (б)	118
263	Ох, дорогая матушка (б)	119
264	Ох, дорогая матушка (б)	119
265	Давай, давай, выб'ем пыль (б)	119
266	Черные волосы, красные щеки (б)	119
267	Соловей (б)	119
268	Соловей на ветке (б)	120
269	Соловей на ветке (б)	120
270	С горы спустилась (б)	120
271	Ой, гора, где встретил любимую (б)	120
272	Ой, гора, где встретил любимую (б)	121
273	На мосту ты стоишь (б)	121
274	На мосту ты стоишь (б)	121
275	Обтесана мельницы дверь	121

Записи 1913 года. Сборник девятый

276	Девушка, умерла матушка твоя (а)	122
277	Луна ночная (а)	123
278	Небо тучами покрылось, снега нет (а)	123
279	Девушка, имя твое Шушан (б)	124
280	Гюл а, гюл а (а, б)	124
281	Дорога к гумнам — прямая (а, б)	125
282	Вдоль стены баштана — тыква (г)	125
283	Развел в горах я костер (л)	126
284	Заквасила свежий мацун (а)	126
285	Девочка — смуглянка (б)	127
286	Стою, иди нет мочи (а)	128
287	Чочан (плясовая)	128
288	Чочан (плясовая с другой мелодией)	128
289	Гюл а, гюл а (плясовая, немного оживленно)	128
290	Плясовая (легко)	129
291	Плясовая (очень быстро)	129
292	Плясовая (быстрее)	129
293	Ой, моя нежная яр (любимая) (б)	130
294	Ой, яр, яр, яр (б, и)	130
295	Вдоль стены баштана — тыква (г)	131
296	Развел в горах я костер (а)	131
297	Отколь идешь, отколь, милая (а, б)	132
298	Вардо дорогая (а)	132
299	Взгляни на ту птицу (л)	133
300	Полюбил(а) я	134
301	Горит светильник	134
302	Наш хлопок, ваш хлопок (а)	134
303	Кабы ивой я стал (а)	135
304	Ты с прежней стоишь (а)	135
305	Солнышко мое (а)	136
306	Солнышко мое (а)	136
307	Плуг пашет, да пашет (и)	137
308	Дорогая, умерла матушка твоя (а)	137
309	Вертится мельница моя (л)	138
310	Выглянула я из крепости (л)	138
311	Выглянула я из крепости (л)	139
312	Родимого сыночка убили (з)	139
313	В поле остался любимый (а, б)	140

314	Развел в горах я костер (а)	140	341	Добро пожаловать, царь (женех) (а)	155
315	Ой, пояс мой (а)	141	342	Наш жених с крестом (а)	155
316	Отколь идешь ты походкой легкой (а, и)	141	343	Сорвем, принесем (цветы) жениху (а) ..	156
317	Приворщили-родственники спросили (ж, ахутская)	142	344	Матушка жениха, входи	156
318	Тебя я полюбил (а)	143	345	Родимая моя матушка (г)	156
319	Хане яман (плясовая)	143	346	Не ходи в солдаты (г)	157
320	Гу эй (плясовая)	144	347	Выходите (л)	157
321	Плясовой наигрыш	144	348	Абаран — каменистый край (а)	158
322	Я полюбил тебя (я)	145	349	Плут в борозде (л)	158
323	Встань, Маро, встань, (л)	146	350	В дверях больницы (бытовая)	158
324	У двери мельницы яма (б)	146	351	В дверях больницы (бытовая)	159
325	Не ходи босиком (б)	147	352	Скажу, каким был любимый (б)	159
326	В поле стала я полоть (л)	147	353	Я несчастный странник (е)	159
327	Яблоко имею, надкусано (а)	148	354	Звезда моя за облаком (з)	159
328	Сад я посадил в Ереване (а, б)	148	355	Эй, девушка Ором (а, б)	159
329	С гор спустились два барана (соц- бытовая)	149		Приложение. Песни, сохранившиеся в записях учеников Комитаса	
330	С гор спустились два барана (соц- бытовая)	149	356	Девушка я, хочу приодеться (а)	160
331	Голубые глазки твои (л)	150	357	Птицы Еревана (а)	160
332	Голубые глазки твои (л)	150	358	Ах, моя дорогая (а)	161
333	Сад я посадил в Ереване (а, б)	151	359	Сона, Сона (имя девушки) (а)	161
334	У пастуха черная собака (а)	151	360	Был солдатом любимый (а)	161
335	Прохлада гор — моя отрада (а)	152	361	Щеми, щеми, мое сердце (а)	162
336	Забрали Каро в солдаты (г)	152	362	Маро стоит у дверей священника (а, б) ..	162
337	Снег выпал, порог засыпал (а, г)	152	363	Зазеленели горы и долины (а)	162
338	Тебя я полюбил (любовная с проклинием)	153	364	В поле увидела любимого (б)	163
339	Соленый спас я сварила (бытовая)	154	365	Прочту письмо от любимого (а)	163
340	Эй, Эдди (а)	154	366	Абрикосовое дерево согнулось (а, б) ..	163
			367	Дон, дон, любимая (б)	163
			368	Туча не расходитя (а)	164
			369	Тяни, мой вол, тяни (л)	164
				Комментарии	167

ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ՑԱՆԿ

(նշված են երգերի համարները)

Արարանը քարոտ ա, աման Թելլո.....	104
Արարանը քարոտ ա.....	113
Արարանը քարոտ ա.....	132
Արարանը քարոտ ա.....	209
Աղե ջան, հացը թխա.....	112
Ազիզ բալիսսպանեցին.....	312
Ալագյազ քարծր սարին.....	175
Ալագյոզ աշերդ.....	332
Ալ ձին նալն ինչ կանն.....	124
Ալ ձին նալն ինչ կանն.....	210
Ալա, երմեկ են ձեզի, քանձրիկ սարեր.....	241
Ախ: Հարրբան, հարրբան.....	214
Ախ, մարալ ջան.....	99
Ախ, մարալ ջան.....	198
Ախ, յալա, յալա դիզը.....	31
Ախ, սիրուն ջան.....	33
Ախ, Սոմալար.....	68
Աղջի, ամուկ առա.....	180
Աղջի, արի քե ֆաս առնեմ.....	10
Աղջի, ամուկ Ըուշան.....	279
Աղջի, ամուկ Օսան.....	195
Աղջիկ, աղջիկ, ալ աղջիկ.....	118
Աղջիկ հագածդ չիք ա.....	63
Աղջի, Հոռոմ.....	335
Աղջի, մերդ մեռել ա.....	276
Աղջի Սոմա.....	91
Աղվեսդարը, յար, բեր ա.....	93
Աղա երի, խան երի.....	23
Աման յար.....	236
Աման յար.....	294
Ամպել ա կամար, կամար.....	123
Ամպել ա կամար, կամար.....	193
Ամպել ա, ձյուն չի գալի.....	278
Այ աղջի ջան.....	358
Այ, իմ մեզարով աղջիկ.....	235
Այ Մարան, Մարան.....	160
Այ հեա, հեա, սիրտս.....	361
Այ սար ու սեյրամա յար.....	271
Այ սար ու սեյրամա յար.....	272
Այ տղա, ամուկ Սարգիս.....	98
Այ տղա օտար.....	64
Ապարանը քարոտ ա.....	348
Առավոտ լոր մտավ արտ.....	1
Ասեղ իմ՞ ա.....	237
Ասեմ ով էր.....	352

Արագը հեշտացել ա.....	211
Արանը բաղ են արել.....	188
Արդ ցնծացեր.....	5
Արդ ցնծացեր.....	6
Արդ ցնծացեր.....	7
Արև դիպավ էմ պատին.....	222
Արև, ջան արև.....	305, 306
Արևս ամպի տակ.....	354
Արի, յար ջան.....	117
Բագրգյան եկավ.....	183
Բալնիցի դռանը.....	350
Բալնիցի դռանը.....	351
Բախչի պատը դռում ա.....	282
Բախչի պատը դռում ա.....	295
Բաղումս կա քաղմանչի.....	96
Բամբակ են ցանել.....	177
Բամբակի տակի.....	300
Բերդիցը աշեցի.....	310
Բերդիցը աշեցի.....	311
Բորիկ մի ման արի.....	325
Բոլոր երես, պատի բերան.....	154
Բոստան են դրե.....	18
Գեշ կնիկ.....	12
Գիշերովան լուսնյակը.....	277
Գյալին, գյալին.....	229
Գյուլ հ'ա, գյուլ հա՛.....	280
Գյուլ հ'ա, գյուլ հա՛.....	290
Գյուլ հ'ա, գյուլ հա՛.....	291
Գյուլ հ'ա, գյուլ հա՛.....	292
Գնա, գնա հետիդ են.....	161
Գութանը հաց են տարել.....	47
Գութանը մանի, մանի.....	307
Գութանը վախժախ.....	349
Գուլե, հեյ.....	320
Դերիկը.....	8
Դերիկը.....	9
Դոյ յո՛, դոյ յո՛.....	4
Դոն, դոն, դոն.....	51
Դոն, դոն, գյուլում յար.....	140
Դոն, դոն, գյուլում յար.....	367
Դու կայմել ես կարմնջին.....	273
Դու կայմել ես կարմնջին.....	274
Դու իմ սրտին դուր եկար.....	2
Դուն հալալ, մերիկ.....	345
Եզնակն եկավ, Իգդիր վառեց.....	89
Ե՛լ, ե՛լ, ե՛լ.....	184
Ելա կերթամ, հաց կտամիմ.....	239
Ելա տանիս, քափ քելեցի.....	192

Ելանք, որ ելանք.....	15	Իջանք չափորները.....	259
Ելեր դուսը.....	347	Իջանք չափորները.....	260
Ելեր, տեսեր ո՞րն ի կերե.....	83	Իրիկվան մուսը կոխեց.....	142
Ելիր, Մարո, ելիր.....	323	Լավն ասեք.....	76
Եկար, մեր դռնով անցար.....	67	Լավն ասեք.....	77
Եկին, եկին Մոկաց խարսներ.....	242	Լավն ասեք.....	125
Եկին, եկին Մոկաց խարսներ.....	243	Լավն ասեք.....	126
Ես Ալեքն եմ.....	147	Լեպո, հո՛, լե՛.....	39
Ես Ալեքն եմ.....	232	Լուսնակն անուշ.....	129
Ես անքախտ դարիքն եմ.....	353	Լուսնակը սարի արտեմ.....	226
Ես սարեն կուգայի.....	179	Խաղ ասեմ՝ խաղի գլխին.....	35
Ես աղջիկ եմ, ալ կուզեմ.....	356	Խառն յամման.....	319
Ես քեզ սիրեցի.....	318	Խնձոր ունեմ՝ կծած ա.....	327
Ես քեզ սիրեցի.....	322	Խոմար պառկե երեսքաց.....	61
Ես քեզ սիրեցի.....	338	Մաղիկ ըսեմ ու շարեմ.....	143
Ես քո շիմալ.....	79	Մամերդ, ծամերդ.....	90
Երևան ասի յարս.....	29	Միրամի ծառ ծովեր ա.....	366
Երևան բաղ եմ արել.....	328	Մովուն հավքըմ կեր.....	202
Երևան բաղ եմ արել.....	333	Կալերի ճամփեն դուզ ա.....	281
Երևանա դշերը.....	357	Կալ եմ գցել, կախել եմ.....	86
Երկանքը թաղի վերա.....	34	Կայնել ես, կանչում էլ չես.....	37
Երկանքս կաղա ձավար.....	43	Կայնե, սեյր անեմ.....	78
Երկեն գոմը ապեր եմ.....	136	Կայնել ես վանքի հովին.....	87
Երկնքից անցավ խազը.....	138	Կայնել եմ, գալ չեմ կարող.....	286
Ջինվոր էր յարս.....	360	Կայնել ես, կած կմանես.....	304
Ջինվոր մի՛ գնա.....	346	Կայնել ես յերի, յերի.....	94
Ջինվոր տարան Կարոյին.....	336	Կանաչ արտը հաց տարա.....	108
Էլի Մարո, եղար գովական.....	144	Կանաչ արտը հաց տարա.....	109
Էլի Մարո, եղար գովական.....	145	Կանաչ արտը հաց տարա.....	116
Էջմիածին Էրթամ ուխտ.....	133	Կանաչ արտի քեմարը.....	114
Էս գիշեր, լուսնյակ գիշեր.....	190	Կանաչ արտի քեմարը.....	115
Էս դին ուտ ա.....	55	Կանաչել եմ արտերը.....	105
Էս դին ուտ ա.....	56	Կանաչել ա սար ու ձոր.....	363
Էրեսքաց ման եմ գալիս.....	38	Կանչե, կոռնկ.....	162
Էրթիկ, էրթիկ բռնել ա.....	196	Կապուտ քուտակ հեծել եմ.....	216
Էրվում եմ.....	224	Կապուտ քուտակ հեծել եմ.....	220
Թագվոր, քարով.....	173	Կապուտ անպղ պարզում չի.....	368
Թագվոր, քարով.....	341	Կարմիր քարը տաշած ա.....	85
Թագվոր, ի՞նչ բերեմ քու մման.....	181	Կարմիկ ումին դեղին ա.....	49
Թագվոր, ի՞նչ բերեմ քո մման.....	237	Կես գիշեր, լուսնյակ գիշեր.....	156
Թագվորամեր, դուս արի.....	344	Կերթամ մայրիկ, կերթամ.....	148
Թագա մածուն եմ մերել.....	284	Կերթամ մայրիկ, կերթամ.....	149
Ժամադրոնեմ դուս կուգաս.....	258	Կուրտիկ ումին՝ դեղին ա.....	231
Իմա՛, էնեմ.....	36	Հաքքբան.....	82
Իմ ախպեր ծառուտ տակին.....	81	Հաքքբան.....	166
Իմ յարը դռուն է դրած.....	256	Հագել ես դեղին.....	74
Իմ յարը հանդին տեսա.....	364	Համբարձման երկուշաբթին.....	158
Իմար յարին օ՛յ, օ՛յ.....	153	Հա՛յ, դաշանգ գյուլ.....	57
Ինդիլդ.....	26	Հայդե, հայդե, թամգարա.....	157
Ինչու՞ Բիմգյուլը մտար.....	62	Հանդումը մնաց յարս.....	313

Հավար, նազանի.....	247	Յար քան.....	42
Հարա՛յ, էլլո.....	340	Յարն հա՛ւ, յարն վա՛խ.....	127
Հե՛յ, նազըմ.....	20	Յար լե՛ւ, սիրել եմ սերն երեսին.....	218
Հե՛յ, նազան իմ.....	212	Յար քան, մերդ մեռել ա.....	308
Հողալլո քան.....	131	Յար, քո բարակ բոյիդ մեռնեմ.....	44
Հո՛ւ, հո՛ւ, եզմը քան.....	187	Յար, քո բարակ բոյիդ մեռնեմ.....	137
Հո՛ւյ, իմ նազանի յարս.....	293	Նա Պալատեր.....	19
Հո՛ւյ, նար.....	199	Նանե՛ր, նանե՛ր, Ջուլո.....	170
Հո՛ւյ, նար.....	159	Նանե՛ր, նանե՛ր, Ջուլո.....	171
Հո՛ւյ, նարըմ.....	240	Նանիկ-Նանանիկ.....	139
Հո՛ւյ, նար, հե՛յ, նար.....	70	Նարե, նարե, հե՛յ նար.....	167
Հո՛ւյ, նազան իմ.....	151	Նետտորը գնաց Մարգարի գեղը.....	92
Հո՛ւյ, նազանի յարս.....	293	Նիմնըմ, ճիմնըմ.....	58
Հոռոմ, Հոռոմ.....	234	Նոր ա, մոր ա.....	53
Հով էրեք, սարեր.....	254	Շղխկը-շուխկը.....	120
Չյուն եկել, դուռն առել ա.....	337	Չիմար յարի բան ասեմ.....	71
Ղարասուի դեմի սազը.....	97	Պարեղանակ.....	321
Ղարիք եմ, Կարս գնացի.....	100	Պետ դիզան.....	182
Ղուշըմ թռավ մեր արտեն.....	257	Պյուլպյուլ տալին վրա.....	268
Շոճան.....	288	Պյուլպյուլ տալին վրա.....	269
Շրագը վառ ա.....	301	Պուլեզը բռռաց.....	150
Մազեղ խոնարհի.....	266	Պուճուր աղջիկ, գալըմ ես.....	24
Մազեղ սև՝ թուշ կարմիր.....	301	Պուճուր աղջիկ, սևավոր.....	285
Մային ա.....	25	Ջաղացիս աջի կուտը.....	54
Մարիկ, ես կուզեմ ոսկի շալ.....	128	Ջաղացիս աջի կուտը.....	201
Մանի ասեմ մե բերան.....	213	Ջաղացս մանի, մանի.....	309
Մաշինեմ եկավ.....	22	Ջաղից դուտը տաշած է.....	275
Մաշինեմ եկավ.....	130	Ջաղացի դուտը փոս ա.....	324
Մամլաքստան մարթուի.....	84	Ջաղչին ատուն կանանչ էր.....	262
Մարալո, սարի ախչիկ.....	261	Ջան իման.....	13
Մարալի բյուրյուլ.....	267	Ջան իման.....	14
Մարգի միջի իլդունը.....	197	Ջան, մարալ քան, գացի, հեռացա.....	168
Մարիամ, եկուր.....	40	Ջուխտ սարի հովին մեռնեմ.....	335
Մարոն ա կայնե.....	73	Ջուր կգա վերին սարեն.....	112
Մարոն ա կայնել տերտերի դռան.....	362	Ջուր կուգա վերին սարեն.....	134
Մեռա բաղին լալելով.....	102	Ջուր կուգա վերին սարեն.....	135
Մեր թագվորն էր խաչ.....	342	Մարեն ելավ երկու մուխ.....	88
Մեր թագվորին ծաղիկ պիտեր.....	174	Մարեն եկար սեյրանի պես.....	270
Մեր մշակին ոսկի քյամար.....	69	Մարեն կուգա քուխտըմ դոչ.....	329
Մեր բամբակը, ձեր բամբակը.....	302	Մարեն կուգա քուխտըմ դոչ.....	330
Մեր ուռի ծառն էր.....	230	Մարեն կուգա՝ սեյրան կենես.....	17
Մի բամա սիվտակ դոշո.....	30	Մարերը կրակ եմ արել.....	314
Մի ծառ ունիմ.....	72	Մարերը ման եմ եկել.....	119
Մշո դաշտեր մշուշ էր.....	16	Մարերու սեյրանի յար.....	141
Մոխի արա էմ դշին.....	299	Մարը կրակ եմ արել.....	296
Մուշեղ քան, արի մեր տուն.....	227	Մարի տվոր.....	66
Յաման, էլլո.....	50	Մարի տակը մշուշ էր.....	250
Յաման, մեր բաղի բամդեն.....	155	Մեղանի վրի պսպղան թուրը.....	45
Յաման ախպեր, մամակը.....	365	Մա ա չորանի շունը.....	334

Միքել եմ, սիրու սավորով.....	3	Տարան, տարան իմ յարը.....	164
Միքելիս, ինձ ատել ես.....	169	Տարան, տարան իմ յարը.....	165
Միքել եմ սերն երեսին.....	189	Յորեն եմ ցանել.....	11
Միքել եմ սերն երեսին.....	203	Ուշի ուշերը.....	75
Միքել եմ սերն երեսին.....	204	Ուտի ես, կեռանալ մի.....	95
Միքել եմ սերն երեսին.....	205	Ուտի ծառ ըմեյի.....	303
Միքել եմ սերն երեսին.....	206	Ուսկիցը կուգասը հուշիկը.....	316
Միքել եմ սերն երեսին.....	207	Ուստի՞ կուգաս, յարո.....	297
Միքել եմ սերն երեսին.....	208	Փափուտի, կանաչել են արտերը.....	106
Միքել եմ սերն երեսին.....	215	Փափուտի, կանաչել են արտերը.....	107
Միքել եմ սերն երեսին.....	219	Քաղիս եմ ամուսն.....	326
Միքել եմ սերն երեսին.....	252	Քաղենք, քերենք մեր թագվորին.....	343
Միքել եմ սերն երեսին.....	339	Քաղենք արտն գարի.....	253
Մպլաս եմ ելիս աղի.....	103	Քաչի Ջեյրան, քաչի.....	369
Մտեփանի ձիան դաշը.....	317	Քառուսն մանեք.....	27
Մուտ ազգականներս հարցրին.....	359	Քելե յար, կողքեցի.....	110
Մոնա, Մոնա.....	121	Քելեր, ցուր իմ յարը.....	65
Վառվում եմ, վառվում եմ.....	146	Քելե, քելե թողը հանենք.....	265
Վա՛յ, վա՛յ.....	185	Քելմա քելե.....	191
Վարդ զբեզ չեմ սիրի.....	186	Քելմա քելե.....	194
Վարդ զբեզ չեմ սիրի.....	255	Քիրամիդ աղբար.....	59
Վարդ եմ քաղե.....	263	Քիրամիդ աղբար.....	60
Վա՛յ, մայրիկ ջան.....	264	Օ՛յ, օ՛յ, յաման դարիպո.....	172
Վա՛յ, մայրիկ ջան.....	315	Օշորեցին քյուքյուն քերեց.....	28
Վա՛յ, քյամարս.....	298	Օրոր, օրորդ ըմեմ.....	48
Վարդո ջան.....	41	Օսաննա, Օսաննա.....	52
Տալիլը.....	163		
Տարան, տարան իմ յարը.....			

ԿՈՄԻՏԵՍ
ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ
XII ՀԱՏՈՐ

Հրատ. խմբագիր՝
Ա.Սահակյան

Սրբագրիչ՝
Հ.Պիկիյան

Փայնամիչերի համակարգչային շարվածք՝
Գ.Գ.Եղյանյան

